

रातडी गणपत

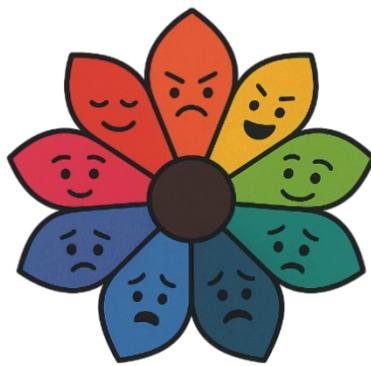

लेखक - सचिन कुल्ली

रातडी गणपत

लेखक

सचिन कुल्ली

नवरस प्रकाशन

रातडी गणपत

लेखक - सचिन कुल्ली

मुंबई, महाराष्ट्र.

व्हाट्सअॅप – ७०३०१९०३७९

Email id – Sachin_Kully@yahoo.com

प्रकाशक - नवरस प्रकाशन, मुंबई, महाराष्ट्र

प्रथम आवृत्ती - २५ जून, २०२५

अक्षर रचना आणि मुख्पृष्ठ - सचिन कुल्ली

मुद्रक - नवरस प्रकाशन, मुंबई, महाराष्ट्र

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखकाकडे सुरक्षित आहेत. पुस्तकातील कोणतीही अंशात: किंवा पूर्ण सामग्री छायाचित्र, चित्रपट, मालिका, नाट्यरूपांतरण किंवा इतर कोणत्याही स्वरूपात वापरण्यापूर्वी लेखकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. परवानगीशिवाय वापर केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड अथवा तुरंगवास) होऊ शकते.

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act 1957 provides for registration of such works. Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

रातडी गणपत या कादंबरीचे ई पुस्तक ई साहित्य प्रतिष्ठानच्या वाचकांना ई स्वरूपात विनामूल्य उपलब्ध करून दिल्याबद्दल ई साहित्य प्रतिष्ठान लेखक सचिन कुल्ली यांचे आभारी आहे.

या पुस्तकाचे ई प्रकाशन व विनामूल्य वितरण करण्यास परवानगी दिल्याबद्दल आम्ही या पुस्तकाचे प्रकाशक नवरस प्रकाशन चे आभारी आहोत.

या पुस्तकावरील आपले अभिप्राय श्री सचिन कुल्ली यांना ७० ३० १९० ३७९ या क्रमांकावर कळवावे.

धन्यवाद

सुनील सामंत

टीम ई साहित्य

esahity@gmail.com

www.esahity.com

Whatsapp: 99877 37237

अर्पण पत्रिका

Dedicated to the love of my life

माझ्या प्रेमासाठी

जिच्या अस्तित्वाने भावना आकार घेत गेल्या..

जिच्यामुळे शब्दांना अर्थ मिळाला..

आणि जिच्यामुळे ही कहाणी जन्माला आली.

प्रस्तावना

साहित्य आणि सिनेमा या दोन्ही माध्यमांमध्ये भावनांचा अद्भुत प्रवाह असतो. मी एक चित्रपटप्रेमी आहे आणि लहानपणापासून राज कपूर, हृषीकेश मुखर्जी, सुभाष घई, रामगोपाल वर्मा, डेव्हिड धवन, सूरज बडजात्या, रोहित शेट्टी, प्रियदर्शन, अनुराग कश्यप आणि करण जोहर यांच्या चित्रपटांनी माझ्या संवेदनांना आकार दिला. या महान दिग्दर्शकांनी कथाकथनाची विविध शैली मला शिकवली, ज्याचा प्रभाव माझ्या लेखनातही उमटतो.

लहानपणापासूनच विविध विषय, विचार आणि कथा माझ्या मनात सतत रुंजी घालत होत्या. कधी एखाद्या सिनेमातील दृश्य, तर कधी वास्तवातील प्रसंग मला अंतर्मुख करत असे आणि त्यावर काहीतरी लिहावं, साठवून ठेवावं, अशी तीव्र इच्छा मनात असे. मनातल्या मनात अनेक कथा तयार होत गेल्या, पात्रं जन्म घेत गेली, संवाद घडत गेले – पण हे सगळं कागदावर उतरवायचं मात्र कधी जमलंच नाही.

जीवनाच्या गोंधळात, कामाच्या जबाबदाऱ्यांमध्ये, आणि धावपळीत ही सर्जनशीलतेची धग मनात असूनही नेहमीच बाजूला पडत गेली. व्यवसायाच्या व्यापामुळे स्वतःसाठी वेळ काढणं कठीण झालं आणि मनातल्या या कल्पना तशाच दडून राहिल्या.

पण आता, जानेवारी २०२५ पासून मी हा प्रवास अधिक गांभीर्याने सुरु केला आहे. ही केवळ लेखनाची सुरुवात नाही, तर माझ्या स्वप्नांना वास्तवात आणण्याचा प्रयत्न आहे. "प्रेम समर" ही त्याच प्रवासातील पहिली पायरी होती आणि त्याच प्रवासातील दुसरी पायरी म्हणजे माझी दुसरी काढंबरी "राउडी गणपत" – मनात जपलेल्या भावना, अनुभव, आणि कल्पनांना शब्दबद्ध करण्याचा एक प्रामाणिक प्रयत्न.

साहित्याच्या दुनियेत प्रत्येक कथा आपला वेगळा रंग घेऊन समोर येते. माझ्या पहिल्या काढंबरी "प्रेम समर" मधून प्रेम आणि करुणेच्या गहिन्या छटा मांडल्यानंतर आता मी तुमच्यासाठी अगदी वेगळ्या धाटणीची कथा घेऊन आलो आहे – "राउडी गणपत".

"राउडी गणपत" ही एकदम बॉलीवूड मसाला चित्रपटाच्या धर्तीवर लिहिलेली काढंबरी आहे. यात तुम्हाला कधी पोट धरून हसवणारा विनोद मिळेल, कधी अंगावर रोमांच उभे करणारी मारामारी, कधी हृदय पिळवटून टाकणारी करुणा, कधी गोडसर रोमान्स, तर कधी कोर्टरूममधील थरारक नाट्य अनुभवायला मिळेल.

ही कथा म्हणजे दोन माणसाच्या जीवनप्रवासाची गंमतीशीर पण तितकीच हृदयाला भिडणारी कहाणी आहे. यात तुम्हाला नवरसांची बहार अनुभवायला मिळेल – हास्यापासून करुणेपर्यंत आणि रोमान्सपासून शौर्यापर्यंत! माझा उद्देश वाचकांना केवळ कथा देणे नाही, तर एक अनुभव देणे आहे – जसा अनुभव आपण बॉलीवूडच्या रंगीबेरंगी पडद्यावर पाहतो. "राउडी गणपत" मध्ये तुम्हाला हशा, अश्रू थरार, रोमांच आणि प्रेम सगळं काही सापडेल.

भावना म्हणजे मानवी मनाचा आत्मा. प्रत्येक भावना स्वतःचे एक जग घेऊन येते—कधी सुखद, कधी वेदनादायक, पण नेहमीच जीवनाला एक वेगळा अर्थ देणारी. या भावना अधिक गहनपणे समजण्यासाठी भारतीय साहित्य आणि कलांमध्ये "नवरस" संकल्पना आहे. याच नवरसांना आधार मानून मी वेगवेगळ्या काढंबन्या लिहिण्याचा संकल्प केला आहे, आणि त्या प्रवासाची पहिली पायरी म्हणजे "प्रेम समर" आणि दुसरी "राउडी गणपत"

माझ्या प्रत्येक काढंबरीत मी एक वेगळा रस उलगडण्याचा प्रयत्न करणार आहे. प्रत्येक कथेत नवरसांच्या विविध छटा अनुभवता याव्यात, ही माझी खरी इच्छा आहे. "प्रेम समर" मध्ये तुम्ही शृंगार आणि करुण रसांचा संगम अनुभवला, तर "राउडी गणपत" मध्ये वीर रसाची धडधड आणि हास्य रसाची धमाल अनुभवता येईल.

माझ्या पुढच्या काढंबरीत मात्र मी एक अनोखा प्रयोग करणार आहे – "शृंगार" आणि "बीभत्स" या परस्परविरोधी रसांचे मिलन. प्रेम आणि कुरुपता, सौंदर्य आणि भीषणता यांच्या टकरावातून नवी कथा साकारण्याचा माझा मानस आहे.

या प्रवासात प्रत्येक वेळी नवा रंग, नवा भाव आणि नवा अनुभव घेऊन मी तुमच्यासमोर येत राहीन, अशी खात्री देतो..

माझा हा दुसरा प्रयत्न तुम्हाला नक्कीच आवडेल अशी आशा आहे

सचिन कुल्ली

माधोपूर, उत्तरप्रदेशमधील एक छोटंसं पण अतिशय गूढ आणि तणावाखालील शहर. वरून पाहिलं तर हे शहर एका साध्या ग्रामीण भागासारखं दिसतं – सकाळी उठणारा गोंगाट, बाजारात चाललेली चढाओढ, आणि मंदिरातील आरतीचा गजर. पण या सगळ्या शांततेखाली दबून बसलेलं होतं एक काळं सत्य – महेंद्र ठाकूर आणि त्याच्या गुन्हेगारी साम्राज्याचं.

महेंद्र ठाकूर – पन्नाशीचा हा माणूस म्हणजे चालतं बोलतं साम्राज्य. कपाळावर उभी रेष, नेहमी प्रिम-प्रेस कपड्यांत, आणि हातात महागडं घड्याळ – दिसायला शिष्ट, पण मनाने निर्दय. त्याचा भूतकाळ धूसर होता – कोणी म्हणे तो एकेकाळी शिक्षक होता, तर कोणी म्हणे छोट्या गँगचा हिशेब ठेवणारा. पण नंतरच्या काळात त्याने असंख्य गैरकृत्यांच्या जोरावर संपत्ती मिळवली आणि राजकारण्यांना पैशाच्या जाळ्यात अडकवून, पोलीस खात्याला हाताशी धरून,

आणि पत्रकारांना धमकावून माधोपूरच्या सत्ता आणि व्यवस्थेवर आपला शिक्का उमटवला.

त्याच्या बरोबर होता त्याचा मुलगा – विक्रम ठाकूर. वयाने फक्त २५, पण गुन्ह्यांच्या यादीत अनेकांचा 'बडीलधारी'. विक्रम हा फक्त महेंद्रचा मुलगा नसून त्याच्या गुन्हेगारी वारशाचा खरा वारसदार होता. शहराच्या रस्त्यावर त्याची फॉर्च्युनर झळकत निघाली की लोक अंग काढून घेत. त्याच्या डोळ्यात एक वेगळी विकृती होती – एखाद्या माणसाता फक्त "तुला आवडत नाहीस" एवढंच कारण देऊन संपवण्याची विकृती.

विक्रमच्या टोळीचा भयंकर धसका होता – कोणत्याही क्षणी अपहरण, खून, दरोडा, बलात्कार घडू शकत होतं. आणि सगळ्यात भयानक गोष्ट म्हणजे हे सगळं खुल्या मैदानात घडत होतं, पण कोणीच काही बोलत नव्हतं. पोलीस स्टेशनात लोकांना साक्ष देण्यास बोलावलं जाई, पण ते पुन्हा दिसायचेच नाहीत. कोणी साक्ष देण्याचं धाडस केलं, तर दुसऱ्या दिवशी त्यांचं नाव फक्त बेपत्ता लोकांच्या यादीत जोडलं जाई.

माधोपूरमधील शाळा, कॉलेज, हॉस्पिटल, बँका – सगळं काही ठाकूर कुटुंबाच्या नियंत्रणाखाली होतं. शिक्षकांनी मुलांना "सत्यासाठी लढा" शिकवलं तरी मुलं घरी येऊन आई-वडिलांना विचारायची, "पणा, आपला आवाज खरंच काही बदलू शकतो का?" आणि पणा फक्त एक लांब सुस्कारा टाकून विषय बदलायचे.

महेंद्र ठाकूरचा अघोषित कायदा होता – "ज्याचं बोट आपल्यावर, त्याचा गळा कापला जाईल." आणि विक्रम ठाकूर ती बोटं शोधून त्यांचा गळा कापण्याचं काम न थांबता करत होता.

माधोपूरचं हे गुन्हेगारी आणि भीतीचं वातावरण इतकं खोलवर रुजलेलं होतं, की लोकांना न्याय मिळेल, हे स्वप्नही आता हास्यास्पद वाटायला लागलं होतं. पण प्रत्येक अंधारात एक झुळूक असते, आणि माधोपूरच्या अंधाच्या आभाळातही लवकरच एक वीज चमकणार होती.

माधोपूरच्या काळ्या सावलीत एक नाव होतं जे अजूनही निडरपणे उठत होतं – अमरीश मिश्रा. वय अंदाजे ५२, पण नजरेत अजूनही तरुणासारखं तेज. त्याचा चेहरा काळवंडलेला असला, तरी त्याच्या लेखणीला अजूनही धार होती. तो चालवत होता एक स्थानिक वृत्तपत्र – "आवाज". हे वृत्तपत्र साधं होतं – A4 साईजवर छापलेलं, फक्त 4 पाने, पण त्यातील मजकूर स्फोटक असायचा.

त्याचं ध्येय एकच – सत्य मांडणं, मग त्यासाठी कोणाशीही भांडावं लागो, काहीही गमवावं लागो. आणि म्हणूनच, महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूरच्या गुन्हेगारी साम्राज्याविरुद्ध "आवाज" हा एकमेव आवाज ठरत होता.

त्याच्या लेखांमुळे त्याच्यावर तीन ते चार वेळा हल्ले झाले होते – एकदा स्कूटरवरून घरी जाताना त्याच्यावर लोखंडी रॉडने हल्ला करण्यात आला, दुसऱ्यावेळी वृत्तपत्राच्या ऑफिसला आग लावण्यात आली, आणि एकदा तर थेट त्याच्या घरीच रात्री धमकी देऊन गेले. पण अमरीश डगमगला नाही. कारण त्याला साथ होती त्याच्या मुलीची – अनिता मिश्रा.

अनिता – वय २५ – पत्रकारितेचा वारसा जपत होती. तिने आपलं शिक्षण पूर्ण करून दिल्लीहून परत आल्यावर, "आवाज" ला नव्या युगाशी जुळवण्यासाठी फेसबुक पेज, इन्स्टाग्राम, आणि यूट्यूब चॅनल सुरु केलं. रोज सकाळी तिचं काम असायचं – बाबांनी लिहिलेली बातमी वाचायची, ती योग्य प्रकारे मांडून सोशल मिडियावर पोस्ट करायची. काही वेळा तिच्या पोस्ट्सना हजारो शोअर्स, लाईक्स मिळायचे – पण त्याचबरोबर अनेकों धमक्या सुद्धा.

पण दोघंही न थांबणारे. कारण त्यांना माहित होतं – जर आवाज उठवणारं कोणी उरलं नाही, तर माधोपूर कायमच या अंधाराच्या खाईत अडकून पडेल.

माधोपूरच्या रस्त्यावर सायंकाळची शीतल हवा फिरत होती. शहरातील गल्ल्या काहीसा शांत झाल्या होत्या, पण 'आवाज' या स्थानिक वृत्तपत्राच्या कार्यालयात अजूनही दिवे जळत होते. अमरीश टेबलावर बसून आजच्या दिवशीची बातमी संपादित करत होता. कागदावर खून, दरोडा, आणि भ्रष्टाचाराच्या घटनांची नोंद होती, आणि त्याच्या टायपराइटरच्या किलिंग आवाजामध्ये एक धडधडणारी भयभावना मिसळलेली होती.

त्याच्या बाजूला उभी होती अनिता मिश्रा, जिची कळीची स्वप्ने होती समाजातील अन्याय उघड करणे. ती आजच्या बातम्यांची लिंक आपल्या फेसबुक पेजवर टाकत होती – जगाला दाखवण्यासाठी की माधोपूरमध्ये काय चालतंय.

अमरीशने डोळे बंद करून शांत स्वरात विचारले,

“अनिता, तू समजतेस ना? या शहरात सत्य बोलणे किती धोकादायक आहे. महेंद्र आणि विक्रम ठाकूर या लोकांना घाबरण्याची काहीच गरज नाही, पण त्यांनी जर आपल्याला हानी पोहोचवायची ठरवली, तर आपल्यावर कधीही प्रहार होऊ शकतो.”

अनिता, आपल्या लांब केस मागे नेत, डोळे भरून हसली, पण आवाज शांत होता,

“पप्पा, मी भीत नाही. आपण जे सत्य उघड करत आहोत, ते लोकांपर्यंत पोहचलं पाहिजे. फेसबुक पेजवर बातमी टाकणे फक्त एक छोटासा प्रयत्न आहे, पण त्यातून कितीतरी लोक जागृत होतात.”

अमरीशने डोकं हलवलं आणि त्याच्या चेहऱ्यावर हलकी काळजी दिसली,

“अच्छा, पण लक्षात ठेव, अनिता, हे लोक फक्त गप्प बसत नाहीत. तीन-चार वेळा माझ्यावर हल्ला झाला, आठवडाभर हॉस्पिटलमध्ये राहावं लागलं. मला माझी काळजी नाही, मी माझ्या आयुष्याचा विचार कधीच सोडून दिला आहे. तू जर जास्त पुढे गेलीस, तर तुलाही त्याच प्रकारच्या संकटाला सामोरे जावं लागेल.”

अनिता शांतपणे तसंच हातात टायपराइटरच्या टॅचिंग्सह पुढे झुकली आणि सांगितलं,

“पप्पा, मला भीती नाही. आपण जे करत आहोत, ते योग्य आहे. आपण भीतीत जगलो, तर हे लोक कधीच बदलणार नाहीत. मला माहित आहे की धोकाही आहे, पण सत्याची कधीही पराभव होत नाही.”

अमरीशने तिच्याकडे डोळ्यांतून पाहिलं – गर्व आणि भीती मिश्रित भावनेने. त्याला माहित होतं की अनिता त्याच्यासारखीच धैर्यशील आहे, पण त्याच्या मनात एक धूसर सावली होती – काय होईल जेव्हा ठाकूर कुटुंबाला हे जाणवेल की ‘आवाज’ फक्त त्यांच्या विरोधात उभी आहे?

त्याने धीमेच म्हणत काही शब्द हळूच टाकले,

“बाळ, लक्षात ठेव, या शहरात सत्य बोलणे म्हणजे ज्वालामुखीवर पाऊल ठेवणे. पण तू जर माझ्यासोबत आहेस, तर मी तुला हात धरून ठेवीन. कोणताही अंधार कितीही काळोख असेल, तरी आपल्याला प्रकाश फक्त सत्याच्याच दिशेने आणतो.”

अनिताने डोळे चमकवत उत्तर दिलं, “मी तुझ्यासोबत आहे, पप्पा. सत्याला कधीही झोप मिळणार नाही. आपल्याला फक्त धैर्य हवं आणि आपण दोघे मिळून हे शहर बदलू शकतो.”

अमरीश: (तिच्या लॅपटॉपकडे पाहत) “तू ते फोटो पण टाकलेस का अनिते? विक्रमच्या गाड्यांचं?”

अनिता: (डोळ्यांत चपळ उत्सुकता) “हो, आणि कॅप्शन टाकलंय – ‘जनतेच्या पैशातून विक्रम ठाकूरची शाही लाइफस्टाइल?’” (थोडं हसत) “पप्पा,

या पोस्टवर लोकं खूप रागावलेत. पण काहींनी कमेंट केलंय – ‘बेटी बाप पे गई है’!"

अमरीशः (एक हलकं समाधानाचं हसू) "हेच हवं होतं. लोकांनी विचार करायला सुरुवात केली म्हणजे पहिला विजय आपला आहे."

अनिता: (थोडं चिंताक्रांत होत) "पण पप्पा, ते पुन्हा तुमच्यावर हल्ला करू शकतात गेल्यावेळी जेवढ्या वेळात पोलीस आले, त्यात आपल्याला काहीही झालं असतं."

अमरीशः (गंभीर होत) "हो, येतीलच. पण आपण हे काम बंद केले, तर त्यांचा विजय होईल. आणि जर तुझ्या वडिलांनीच माघार घेतली, तर या शहराचं काय होईल?"

अनिता:(मध्येच थांबली, तिचे डोळे पाणावले) "मला तुझा अभिमान आहे पप्पा, पण मला तुझी काळजीही वाटते, महेंद्र ठाकूर खूपच खतरनाक आहे."

अमरीशः (हळूच तिच्या डोक्यावरून हात फिरवत) "काळजी असू दे पण भीती नाही. कारण जेव्हा एखादी मुलगी आपल्या बापाच्या स्वप्नात रंग भरते, तेव्हा त्या स्वप्नाला कसलाही गुंड मोडू शकत नाही."

अनिता: (स्मित देत) "ठीक आहे, मग उद्याच्या हेडलाईनसाठी तयार रहा – ‘माधोपूरच्या भीतीवर शब्दांची तलवार’"

अमरीशः (गंभीरतेत मिसळलेलं हास्य) "आणि ही तलवार तुम्ही चालवणार, रिपोर्टर साहेबा!"

अमरीश हलका हसला आणि आपली टायपराइटरची बोट पुन्हा कीबोर्डवर ठेवली. त्या क्षणी कार्यालयात दिवे जळत होते, पण माधोपूरच्या अंधारात लपलेले धोके मात्र त्यांना अजूनही मागून पाहत होते.

सकाळ झाली. महेंद्र ठाकूर आपल्या आलिशान हवेलीतील बाल्कनीत चहा घेत बसला होता. समोरचे 3-4 नोकर त्याचं लक्ष ठेवून उभे होते. इतक्यात विक्रम ठाकूर फाईल घेऊन धावपळ करत आत आला, त्याच्या चेहऱ्यावर राग उसळला होता, त्याच्या हातात "आवाज" वृत्तपत्र होते.

आजची बातमी महेंद्र आणि विक्रमसाठी सकाळचा चहा कडवट करून गेली. "माधोपूरच्या भीतीवर शब्दांची तलवार" या शीर्षकाखाली अमरीश मिश्रा यांचा स्फोटक लेख छापून आला होता, ज्यात विक्रम ठाकूरच्या आलिशान जीवनशैली, त्याच्या गाड्या, पार्टीज, आणि महेंद्र ठाकूरच्या काळ्या पैसा आणि राजकीय संबंधांचा पर्दाफाश केला होता. फेसबुकवर अनिताने टाकलेली हीच बातमी आता हजारोंच्या शेअरमध्ये व्हायरल झाली होती.

विक्रम ठाकूर: (चवताळलेला, पेपर जोरात फडफडवत) "बाबा! बघा हे! त्या म्हाताच्या अमरीशने परत आपल्यावर हल्ला केलाय! आणि त्याच्या पोरीने ही बातमी फेसबुकवर व्हायरल केलीये. लोकं कमेंट्स करतायत – 'ठाकूर बाप लेकांचा शेवट जवळ आलाय'!"

महेंद्र ठाकूर: (थोडा वेळ शांत, पेपर हातात घेतो, वाचतो. मग कप ठेवतो आणि खवळलेल्या आवाजात) "हा म्हातारा आपल्या नाकावर बसून नाचतोय विक्रम, ३ वेळा सोडलं त्याला, माणुसकी समजून. पण आता हद झालीय."

विक्रम ठाकूरः(दात घट्ट दाबत) "मी आजच संपवतो त्याला. डोक्यात गोळी घालून! एकदम फिल्मी स्टाईलमध्ये!"

महेंद्र ठाकूरः(हात वर करून थांबवत) "थांब! रागात निर्णय घेत नाहीत. पण हा माणूस आता जास्त जिवंत राहिला, तर आपलं साम्राज्य डळमळले. याची पोरीसुद्धा लोकांचं लक्ष खेचतेय."

विक्रम ठाकूरः(खवळत) "तेच तर! बाप—मुलगी दोघंही ठाकूरांचं नाव मातीमध्ये मिळवतायत. लोकं घाबरणं कमी करतायत. काय करायचं?"

महेंद्र ठाकूरः(कपाळावर हात ठेवत विचारात) "काय करायचं हे तुला सांगतो हे काम पार पाडायचं पण आवाज न करता. हत्येचा प्रकार नाही, अपघात दाखवायचा. समजलं?"

विक्रम ठाकूरः(हसत) "ओहह, अपघात म्हणजे स्कूटर घसरली, ट्रकने धडक दिली किंवा रेल्वे ट्रॅकवर 'चुकून' पोहोचला!"

महेंद्र ठाकूरः(नजरेत थंड क्रौर्य) "अगदी तसंच. पण हे काम आपल्या लोकांनी नाही करायचं. बाहेरून माणसं आण. ओळख उघड झाली नाही पाहिजे. आणि तो प्रिंटिंग प्रेस पेटवून टाक. असं काहीतरी की पुढच्या पिढ्यांना धडकी भरावी."

विक्रम ठाकूरः (मोबाईल उचलतो) "माझ्या एका माणसाला सांगतो – बिहारहून दोन प्रोफेशनल्स येऊ दे. काही दिवस त्यांचं पतं शोधू दे. मग ऑपरेशन 'शांत आवाज' सुरु करूया."

महेंद्र ठाकूरः (टोकाची नजर विक्रमकडे) "हे शेवटचं असायला पाहिजे विक्रम. ठाकूरांचं नाव मिटून जाऊ शकतं, पण कोणी धुळीत मिसळण्याचा प्रयत्न केला, तर त्याचा वंशाच संपायला हवा."

विक्रम ठाकूरः(हसतो, पण चेहन्यावर खूनखारपण) "तुमचं आदेश, बाबासाहेब. 'आवाज' कायमचा शांत होईल."

सकाळची वेळ. माधोपूरच्या रस्त्यावर गडबड सुरु होती – एकीकडे शाळा जात असलेली मुलं, दुसरीकडे कामावर जाणारे लोक, आणि रस्त्यावरच्या चहावाल्याकडे सिगरेट ओढत गप्पा मारणारे काही तरुण.

ह्याच रस्त्यावरून एक वृद्ध व्यक्ती आपल्या जुनाट स्कूटरवरून अत्यंत काळजीपूर्वक पुढे जात होता – अमरीश मिश्रा. शर्टच्या खिंशात नेहमीसारखी त्याची छोटी डायरी, डोक्यावर थोडी पांढरी झालेली केसं, आणि चेहन्यावर गंभीर शांतता. त्याच्या मनात आजच्या संपादकीय लेखाचे विचार चालू होते. त्याने ठरवले होते – आज तो महेंद्र ठाकूरच्या आमदार मित्राचे पुरावेही छापून काढणार.

पण त्या क्षणाला, काळ त्याच्या समोर उभा होता. अचानक, एका गल्लीमधून एक छोटासा, साधारण १२ वर्षांचा मुलगा धावत रस्त्यावर आला. त्याने जणू काही मुद्दामच वेळ साधली होती.

अमरीशने ब्रेक दाबले, स्कूटर वळवण्याचा प्रयत्न केला, पण त्याच्या स्कूटरचा एक टोक त्या मुलाच्या पायाला स्पर्शन गेला. मुलगा खाली कोसळला. अमरीश घाबरून स्कूटर बाजूला लावून पटकन खाली उतरला.

अमरीशः "बाळा! काही लागलं का? बघूदे, काही झालं का—"

तेवढ्यात, रस्त्याच्या कोपन्यावरून १०–१२ माणसांचा जमाव धावत आला. त्यांच्या हातात बॅट्स, हॉकी स्टिक्स, लोखंडी रॉड्स. त्यांनी एकदम अमरीशला घेरलं. एकाने जोरात हाक मारली— "हाच आहे! ह्याने मुलाला मारलंय! ठेचून काढा ह्याला!"

कसलाही विचार न करता जमाव त्याच्यावर तुटून पडला. एकाने रॉडने त्याच्या पाठीवर घाव केला, दुसऱ्याने हडकल्यावर त्याच्या गुडध्यावर बॅट फोडली. अमरीश काही बोलायच्या, समजावण्याच्या अवस्थेत नव्हताच. त्याचा चष्मा खाली पडला. त्याने हातांनी फक्त संरक्षण करण्याचा प्रयत्न केला, पण ते पुरेसं नव्हतं.

लोक म्हणत होते: "गुन्हेगार आहे हा!" "बाईच्या लेकराला मारलं!" "थांबवू नका, ठेचून टाका!"

त्याच वेळी, गर्दीतून दोन अनोळखी चेहरे पुढे आले – तेच बिहारहून आलेले शार्पशूटर. एकाने खिशातून मोठा चाकू बाहेर काढला. आणि अगदी जवळ जाऊन, अमरीशच्या पोटात तीव्रपणे चाकू खुपसला. एक, दोन, तीन वेळा.

अमरीशः (कण्हत, हलक्या स्वरात) "अनिता, आवाज, थांबवू नकोस,"

त्याच्या डोळ्यातून अश्रू ओघळले. आणि क्षणात, त्याचं शरीर निश्चल झालं.

गर्दीतला मुलगा उठून उभा राहिला – त्याला खरच काही लागलेलं नव्हतं. ते सगळं आधीपासून ठरवलेलं नाटक होतं. लोकांनी काही फोटो काढले, काहीजणांनी व्हिडीओसुद्धा घेतले – पण नंतर ते सारे गायब झाले. ५ मिनिटांत पोलीस आले, पण नेहमीप्रमाणे उशिरा.

दुपारपर्यंत अनिताला ही बातमी मिळाली. तिच्या हातात अजून त्या सकाळी छापून आलेल्या आवाज अंकाच्या प्रती होत्या – ज्यावर लेख होता "ठाकूरांची माया – जनतेवर अन्यायाचा चक्रव्यूह". आता तो लेख शब्दांशिवाय शांत होता. आणि तिचे डोळे – रक्तबंबाळ.

अजूनही सकाळचाच अंधार तिच्या डोळ्यांत रुतून बसला होता. अनिता मिश्रा थेट हॉस्पिटलच्या कॉरिडॉरमधून धावत गेली. तिच्या हाताला अजून शाई लागलेली होती—बाबांच्या *"आवाज"*च्या शेवटच्या अंकाची. रुणालयाच्या पांढऱ्या भिंतींवरून एक थंड गारवा अंगावर येत होता, पण तिच्या मनात ज्वालामुखी पेटला होता.

शवागाराच्या समोर उभ्या राहिलेल्या नसीने हळूच सांगितले— "तुमचे बाबा... ते आले तेव्हा.." आणि वाक्य अर्धवटच थांबले.

अनिताच्या कानात फक्त एकदंच घुमत होतं— "अनिता... आवाज... थांबवू नकोस..."

तिचं मन ओरडत होतं, पण डोळ्यांत अश्रू नव्हते. त्या क्षणी तिच्यात एक कठोर शांतता रुजली. तिला लगेच समजलं—हा केवळ हल्ला नव्हता, ही एक सुनियोजित कटाची परिणती होती. एका १२ वर्षाच्या मुलाचं 'अपघातात जखमी होणं' हा केवळ बहाणा. खरा हेतू होता अमरीश मिश्रा यांचा आवाज कायमचा गप्प करणं.

तिला ठाऊक होतं—हा संपूर्ण डाव महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर यांचाच होता. हुशारीने त्यांनी ही हत्या "mob lynching"च्या रूपात मांडली होती, ज्यामुळे लोक आणि मीडिया दोन्ही दिशाभूल व्हावेत.

अनिता थेट स्कूटर घेऊन पोलीस ठाण्याकडे निघाली. तिचा चेहरा पांढराफटक, पण नजरेत पेटता अंगार. दुपारची वेळ. माधोपूरच्या पोलीस ठाण्याच्या लोखंडी दारातून अनिता मिश्रा आत शिरली. तिच्या डोळ्यांत पाणी नव्हतं, पण तीव्र संतापाची ज्वाला धडधडत होती. वडिलांचं निर्जीव शरीर अजूनही तिच्या डोळ्यांसमोर होतं. पण त्या अश्रूना तिने थांबवलं होतं. आता रडणं नाही – लढणं हाच एकमेव मार्ग होता.

पोलीस ठाण्यात निवांत बसलेले काही कॉन्स्टेबल तिला पाहून दचकले. हातातल्या चहाचे घोट थांबले. अनिताने टेबलावर दणकन हात आपटला. — "मी तक्रार नोंदवायला आलेय! माझ्या वडिलांचा खून केला आहे महेंद्र आणि विक्रम ठाकूर यांनी. एफआयआर लिहा लगेच!"

ड्रुटी ऑफिसरने भुवया उंचावल्या. — "मिस, शांत व्हा. एवढं मोठं नाव घेता आहात, पुरावे आहेत का?"

अनिता तडक उत्तरली, — "संपूर्ण शहराने पाहिलंय. रस्त्यावर डझनभर लोक होते. माझ्या बाबांना ठेचून मारलंय त्यांनी. आणि तुम्ही पुरावे मागता?"

कॉन्स्टेबलांपैकी एकाने टवाळपणे हसत म्हटलं, — "अगं मुली, ठाकूरांविरुद्ध तक्रार म्हणजे खेळ समजतेस काय? आमच्या नोकच्या धोक्यात येतील. जा, घरी जा."

अनिताच्या डोळ्यांत रक्त उतरलं. ती दात-ओठ खाऊन म्हणाली, — "जर तुम्ही तक्रार नोंदवली नाही, तर मी सगळं मीडिया समोर मांडीन. मग तुमचं पोलीस ठाणंही वाचणार नाही."

तरीही टेबलामागे बसलेला अधिकारी पेन उचलायला तयार नव्हता. क्षणभर शांततेनंतर अनिताने आपल्या मोबाईलचा नंबर फिरवला. दुसऱ्या बाजूला आवाज आला — "हेलो, अनिता, मी कमलेश बोलतोय."

अनिताचा आवाज कापरा होता पण ठाम होता, — "काका, पोलीस तक्रार घेत नाहीयेत. मी महेंद्र आणि विक्रम ठाकूरचं नाव घेतलंय. सगळे घाबरलेत. मदत करा."

कमलेश चौधरी, विरोधी पक्षनेते आणि अमरीश मिश्राचे जुने मित्र, दुसऱ्या बाजूला तडक भडक बोलले, — "काळजी करू नकोस. तू ठाण्यातच थांब. मी आत्ताच फोन लावतो."

दहा मिनिटांतच ठाण्याच्या फोनवर कॉल आला. इन्स्पेक्टरने रिसिव्हर उचलला आणि तिकडून कमलेश चौधरींचा कडाडणारा आवाज घुमला, —

"जर एका तासात एफआयआर नोंदवला नाही, तर उद्या विधानसभा सत्रात तुझं नाव घेईन. खुर्ची टिकणार नाही, समजलास?"

इन्स्पेक्टरच्या कपाळावर घाम फुटला. त्याने हाताने इशारा केला – “नोंद घ्या.”

अनिता खुर्चीत बसली. पेन अनिच्छेने कागदावर चालू लागला.

— "तक्रारदाराचे नाव?"

— "अनिता अमरीश मिश्रा."

— "घटना?"

अनिताने शब्द जडावत, पण स्पष्ट उच्चारले, — "माझ्या वडिलांचा भररस्त्यात खून. कट महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर यांनी रचला. त्यांचे गुंड आणि बाहेरून आणलेले लोक हल्ल्यात सामील होते. त्यांनीच माझ्या वडिलांना चाकूने ठार मारलं."

कागदावर अक्षरं उमटली आणि एफआयआर पूर्ण झाला.

अनिता उठली. तिचा चेहरा कठोर झाला होता. तिच्या मनात एकच विचार धगधगत होता –

"बाबा, तुमचा ‘आवाज’ मी थांबू देणार नाही. आता ही लढाई माझी आहे."

महेंद्र ठाकूरच्या हवेलीतील दिवाणखाना. मोठं, भव्य, आणि महागड्या सजावटीने भरलेलं खोलीत महेंद्र आणि विक्रम दोघंही अगदी अस्वस्थ अवस्थेत फिरत होते. समोरच मोठ्या एलईडी टीव्हीवर न्यूज चॅनलवर ब्रेकिंग

न्यूज चालू होती – ‘पत्रकार अमरीश मिश्रा यांच्या हत्येप्रकरणी पोलीसांनी एफआयआर दाखल केला – आरोपी म्हणून महेंद्र आणि विक्रम ठाकूर यांची नावे!” त्याच वेळी त्यांचा विश्वासू वकिल – आदिल मिझार्हा – तेथे आला.

विक्रम ठाकूर (टीव्हीकडे बघत रागाने दात खात) - "बाबा! पोरीने आपल्यावर एफआयआर करायला धाडस केलं? आणि ते पांडे, तो हरामखोर, त्याने एफआयआर घेतला?"

महेंद्र ठाकूर (थंड पण आतून पेटलेला) - "हे सगळं त्या कमलेश चौधरीच्या पाठिंब्यामुळे झालंय. राजकारणात शत्रू नसतो, पण वेळ आली तर हर एक माणूस पाय ओढायला तयार असतो."

विक्रम ठाकूर (मुठ आवळत) - "मला परमिशन द्या बाबा. आज रात्री अनिता मिश्रा नाहीशी होईल. बातम्या संपतील एकदाच्या."

आदिल मिझार्हा (थोडासा हसत, शांत आवाजात) - "तुमच्या दोघांचं रक्त गरम आहे, पण कायद्याचं तापमान समजून घ्या साहेब."

महेंद्र ठाकूर (कडाडून) - "तू काय सांगतोयस आदिल? आतातरी ही मुलगी फक्त गोंगाट करतेय. उद्या काहीतरी स्टिंग ऑपरेशन वगैरे करून आमचं नाव संपूर्ण देशभर घाणीत खेचेल."

आदिल मिझार्हा (थोडा पुढे येतो, आवाजात आत्मविश्वास) - "ती काहीही करू दे. तिला फक्त शंका आहे. एफआयआर म्हणजे सिद्ध झालेलं गुन्हं नाही. कोर्टीत पुरावे लागतात. सध्या तिच्याकडे काहीच नाही – ना फोटो, ना व्हिडीओ, ना साक्षीदार."

विक्रम ठाकूर (आतल्या आत थरथरत) - "पण ती जनतेचं लक्ष खेचतेय! ती तिच्या फेसबुकवर रोज काहीतरी टाकते, हजारो लोक बघतात. तिची पोपटी पण खूपच बोलकी आहे!"

आदिल मिझा (गंभीर होत) - "विक्रम, तुम्ही जर तिला अजून काही केलंत, तर उलट संशय अजून बळावेल. मीडिया, एनजीओ, कोर्ट – सगळे तिच्या बाजूने वळतील. आज ती पत्रकार आहे, उद्या ती 'जनतेचा आवाज' बनेल. तुमच्यावर दबाव वाढेल."

महेंद्र ठाकूर (गंभीर विचारात) - "म्हणजे तू काय म्हणतोस की आम्ही शांत राहायचे आणि तिला जिवंत ठेवायचे?"

आदिल मिझा - "हो. आणि अजून एक – ह्या केसचं सूत्र मी हातात घेतोय. कोर्टात ही केस टिकणार नाही, पण तोपर्यंत तुम्ही काहीही नको केलं. सध्या तरी, तीचं काही न करणं म्हणजे, आपली स्वतःची सुरक्षितता."

विक्रम ठाकूर (रागात उठून) - "तुम्ही काय सांगता आदिल भाई, आपण बसून तिचा तमाशा बघायचा का?"

महेंद्र ठाकूर (हात वर करत थांबवत) - "थांब विक्रम, आदिल योग्य म्हणतोय. सध्या आपण शांत राहायचं. पण लक्ष ठेवायचं. जर तिने हद ओलांडली – तर 'कायदा' तिच्यासाठी फार काही करू शकणार नाही."

आदिल मिझा (थोडं हसत) - "आणि लक्षात ठेवा, कधी कधी, एखाद्याला संपवण्यासाठी त्याला मारणं गरजेचं नसतं – त्याचा विश्वास, त्याची ताकद आणि त्याचं एकटेपण ही त्याची कबर बनवते."

महेंद्र थोडा शांत झाला पण विक्रम अजूनही कडाडलेला होता आणि आदिल मिझां समोरच्या फाईलमधून पेपर्स काढत केस हळूवारपणे नष्ट करण्याचा आराखडा आखत बसला.

माधोपूर जिल्हा सत्र न्यायालय. सूर्य कलला होता, पण कोटीच्या आवारात आजही उसळलेलं वातावरण होतं. सुरक्षा कडेकोट होती. पत्रकार, समाजकार्यकर्ते, वकिल, पोलीस आणि सर्वसामान्य जनता यांची गर्दी कोटीच्या बाहेर जमलेली होती.

केसचं नाव: "राज्य विरुद्ध महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर – पत्रकार अमरीश मिश्रा हत्या प्रकरण." ही केस केवळ कायद्याची नव्हे, तर सत्य विरुद्ध सत्ता यांची लढाई बनली होती.

न्यायाधीश संजय त्रिपाठी (गंभीर आवाजात) - "सुनावणी सुरु करण्यात येत आहे. आरोपी महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर कोर्टात उपस्थित आहेत का?"

वकील आदिल मिझां (संरक्षण पक्ष) - "होय, मान्यवर. दोन्ही आरोपी कोर्टात हजर आहेत."

सरकारी वकील: "मान्यवर, मृत अमरीश मिश्रा यांनी त्यांच्या वृत्तपत्रातून सातत्याने ठाकूर वडील-मुलांवर भ्रष्टाचार व गुन्हेगारीचे आरोप केले होते. त्यानंतर त्यांच्यावर वारंवार हल्ले झाले. शेवटी, १७ एप्रिल रोजी भरदुपारी त्यांचा निर्धृण खून झाला."

न्यायाधीश: "आरोप गंभीर आहेत. पुरावे सादर करा."

सरकारी वकील ज्या साक्षीदारांवर विसंबले होते, त्या पैकी तीन जण कोर्टात हजर झालेच नाहीत. एकजण साक्षी नाकारून निघून गेला, तर दुसऱ्याने कोर्टात उलट साक्ष दिली.

सरकारी वकील: "मान्यवर, हे अत्यंत स्पष्ट प्रकरण आहे. पण साक्षीदार न बोलण्यामागे दबाव असू शकतो."

न्यायाधीश (थोडकाच पण स्पष्ट शब्दांत): "कायद्याच्या दृष्टिकोनातून, 'दबाव आहे' हे पुरावा नाही. आम्हाला कायद्याच्या चौकटीत राहून निर्णय घ्यावा लागतो."

वकील आदिल मिर्जा (हसत, अत्यंत आत्मविश्वासाने): "मान्यवर, आरोप आधाराविना आहेत. केवळ संशयावर आरोपींना दोषी ठरवणे हे न्यायसंस्थेच्या तत्वांना धरून नाही. ना व्हिडिओ आहे, ना फोटो, ना थेट साक्षी – केवळ भावनिक आवाहनं आणि सोशल मिडियाची चर्चा यावर खटला चालत नाही."

न्यायाधीश संजय त्रिपाठी (गंभीरतेने): "या प्रकरणात न्यायालयास कोणताही ठोस, अप्रत्यक्ष किंवा प्रत्यक्ष पुरावा मिळालेला नाही. साक्षीदारांचे म्हणणे विसंगत आहे आणि या प्रकरणात आरोपींविरुद्ध गुन्हा सिद्ध करता आलेला नाही. म्हणूनच, कोर्ट हे घोषित करत आहे की... महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर यांना निर्दोष मुक्त करण्यात येते."

अनिता मिश्रा कोर्टाच्या बाहेर आली – तिच्या चेहऱ्यावर आणि डोळ्यात अंगार भरला होता. पत्रकारांनी तिला घेरले आणि प्रश्न विचारण्यास सुरुवात केली.

पत्रकार: "अनिता जी, कोर्टचा निकाल ऐकल्यावर तुमचं काय म्हणणं आहे?"

अनिता (नजरेत संयम ठेवत): "आज न्यायालयात माझे वडील हरले असतील, पण सत्य अजून जिवंत आहे. हे युद्ध आज संपलेलं नाही – ही तर सुरुवात आहे."

अनिताने कमलेश चौधरीची भेट घेऊन ह्या प्रकरणाची दखल घेण्याचे आणि माधोपूरला महेंद्र आणि विक्रम ठाकूरच्या पासून मुक्त करण्याची विनंती करण्याचे ठरविले. लखनऊतील एका हॉटेल मध्ये अनिताने कमलेश चौधरीची भेट घेतली.

अनिता: "चौधरी साहेब, कोर्टात काही सिद्ध झालं नाही, पण तुम्ही आणि मी दोघेही जाणतो – ठाकूर बाप-लेकाचं साम्राज्य काय आहे. माधोपूर आता जंगल झालंय, आणि तुम्हीच होतात ज्यांनी माझ्या वडिलांना 'सत्याचा आवाज' म्हटलं होतं. आता तो आवाज दाबला गेलाय. मला तुमची पुन्हा एकदा गरज आहे."

कमलेश चौधरी (गंभीर होत): "अनिता, मी तुला वचन देतो. महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर यांना यावेळी त्यांच्या राजकीय संरक्षणासकट उघडं करणारच. हे फक्त तुमचं वैयक्तिक दुखणं नाही, हे या राज्याचं प्रश्न आहे. ह्यावेळी हा कमलेश चौधरी विधानसभेत सरकारला त्राही त्राही करून सोडेल."

कमलेश चौधरी ने अनिता ला आश्वासन दिले कि महेंद्र आणि विक्रम ठाकूरला तो नेस्तनाबूत करेल आणि त्याने विधानसभेत सरकारला घेरण्याची तयारी सुरु केली.

आज उत्तर प्रदेश विधानसभेत विशेष अधिवेशन भरले होते. विरोधी पक्षनेता कमलेश चौधरी आज सरकारला घेरायची पूर्ण तयारी करून आले होते. कमलेश चौधरी मुद्दाम वेळ घेत होते – त्यांचं भाषण थेट महेंद्र ठाकूर-मंत्री सांठगांठ या मुद्द्यावर केंद्रित होते.

कमलेश चौधरी (भाषणात): "माननीय सभापती महोदय, मी आज या सभागृहात एक अत्यंत गंभीर मुद्दा मांडत आहे. माधोपूरच्या पत्रकार अमरीश मिश्रा यांचा खून, त्यानंतर पोलिसांकडून झालेलं दुर्लक्ष, आणि शेवटी कोर्टातील साक्षीदारांवरचा दबाव – हे सर्व एका गोष्टीकडे इशारा करतात, सत्तेच्या पाठबळाने पोसलेली गुन्हेगारी व्यवस्था. "महेंद्र ठाकूर कोण आहे? एक गुन्हेगारी सप्राट! आणि त्याचा मुलगा विक्रम – तरुणांच्या रक्तात भीती मिसळणारा. गृहमंत्र्यांना मी विचारतो – आजवर त्यांच्यावर कोणतीही कठोर कारवाई का झाली नाही? कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याची हिम्मत झाली नाही की ते दोघांवर हात ठेवतील – का? कारण त्यांना 'राजकीय अभ्यदान' मिळालं आहे का?"

सभागृहात गदारोळ झाला – मंत्री मंडळ चिडले, काही सदस्यांनी गोंधळ घालायला सुरुवात केली. विधानसभेत सर्वच सदस्य एकदमच बोलू लागले. गृहमंत्रानी ह्यावर ठोस पावलाचे आश्वासन दिले आणि सभागृह तहकूब करण्यात आले.

गृह मंत्र्यांनी दबावात येऊन पत्रकार परिषद घेतली . त्यांनी महेंद्र ठाकूरचं नाव न घेता, "माधोपूरमधील वाढत्या गुन्हेगारीवर नियंत्रणासाठी" एक विशेष अधिकाऱ्याची नियुक्ती करत असल्याची घोषणा केली .

गृह मंत्री (मायक्रोफोन समोर): "सरकारने हे गांभीर्याने घेतलं असून आम्ही एक कठोर, निष्पक्ष आणि निडर पोलीस अधिकारी ACP समर प्रताप सिंह यांची माधोपूर शहर क्राइम कंट्रोल स्पेशल युनिटचे प्रभारी अधिकारी म्हणून नियुक्ती केली आहे. समर प्रताप सिंह यांच्या कामगिरीचा ट्रॅक रेकॉर्ड संपूर्ण देशाला माहीत आहे – त्यांनी बिहार, झारखंड, आणि बुंदेलखंडमध्ये अनेक गुन्हेगारांची नाकेबंदी केली आहे."

समर प्रताप सिंह, वय ३२, तेजस्वी आणि ठाम पावलांनी गृहमंत्रालयाच्या मुख्य दालनात प्रवेश करत होता. गृहमंत्र्यांनी त्याला आज आपल्या कार्यालयात भेटायला बोलावले होते. प्रत्येक पावलावर त्याची शारीरिक ताकद आणि आत्मविश्वास लोकांना भासत होता. त्याच्या डोळ्यातील ठामता, रुबाबदार लूक, आणि स्टायलिश पोशाख – सर्व काही जणू त्या अधिकारीच्या व्यक्तिमत्त्वाचा आवाज होता. लोक त्याला "राऊडी" म्हणत असे; कारण त्याची कृती आणि स्वभाव बिनधास्त होते.

समर प्रताप सिंह हा फक्त पोलीस अधिकारी नव्हता – तो न्याय आणि अन्यायाविरुद्धचा लढाईगार होता. बिहार, झारखंड, बुंदेलखंडमध्ये त्याने अनेक गुन्हेगारांना नेस्तनाबूत केले होते. त्याची प्रामाणिकपणा, निडर वृत्ती आणि जनतेसाठी जीवाची बाजी लावण्याची तयारी त्याला खरा हिरो बनवायची होती.

गृह मंत्रालयाच्या प्रशस्त, पण तितक्याच गंभीर वातावरणात समर प्रताप सिंह बसला होता. समोर गृहमंत्रींचा टेबल, फाईल्सच्या ढिगाऱ्याने भरलेला. गृहमंत्रींच्या चेहऱ्यावरची कठोरता आणि डोळ्यांतली तीक्ष्ण चमक स्पष्ट सांगत होती की, ही भेट साधी नाही.

"समर प्रताप" गृहमंत्री बोलायला सुरुवात करत म्हणाले, "तुझ्या कामगिरीबद्दल मला सगळं माहित आहे. बिहारमध्ये नक्सल ॲपरेशन, झारखंडमधील खंडणीखोरांचा बंदोबस्त आणि बुंदेलखंडमधील माफिया सफाई, तू जिथे गेला, तिथे कायदा आणि न्याय परत आला."

समरने नम्रतेने उत्तर दिलं, "धन्यवाद सर. पण हे सगळं माझ्या टीमचं काम आहे. मी फक्त माझं कर्तव्य केलं."

गृहमंत्री हलकेसे हसले. "तुझं कर्तव्य करणं म्हणजे अर्धी लढाई जिंकणं, समर. पण आता तुझ्यासमोर वेगळी लढाई आहे. माधोपूरचं नाव ऐकलं आहेस?"

"हो सर," समरने थोड्या गंभीर आवाजात उत्तर दिलं, "तिथे माफियांचा जोर आहे. महेंद्र ठाकूर आणि त्याचा मुलगा विक्रम ठाकूर नावं ऐकली आहेत. पण त्यांना राजकीय संरक्षण असल्यामुळे कोणीही हात लावत नाही."

गृहमंत्रींच्या डोळ्यांत कठोर नजर आली. "बरोबर. आणि आता तेच संपवायचं आहे. माधोपूरचं वातावरण बदलायचं आहे. लोकांचा विश्वास परत मिळवायचा आहे. तुला तिथे Addl. SP म्हणून नियुक्त करत आहोत. आणि हो, तुझ्या प्रामाणिक सेवेसाठी तुला या निमित्ताने प्रोमोशन सुद्धा मिळेल."

समरच्या चेहऱ्यावर स्थिर निर्धार उमटला. "सर, काम कितीही अवघड असो, मी मागे हटणार नाही. पण मला पूर्ण मोकळ मैदान हवं, कोणत्याही राजकीय हस्तक्षेपाशिवाय."

"मी तुला शब्द देतो," गृहमंत्री ठाम आवाजात म्हणाले, "तुला हवं तसं काम कर. पण सावध राहा, ठाकूर बापलेक फक्त गुन्हेगार नाहीत, ते हुशार खेळाडू आहेत. त्यांनी आधीच अनेक अधिकाऱ्यांचे करिअर आणि आयुष्य संपवले आहेत."

"सर," समरने डोळ्यात जिदीची चमक आणत उत्तर दिलं, "माझं करिअर लोकांचं संरक्षण करण्यासाठी आहे, त्यांच्यासमोर द्युकण्यासाठी नाही."

गृहमंत्रींनी फाईल पुढे सरकवली. "ही तुझी नियुक्ती ऑर्डर. उद्याच माधोपूरला हजर हो. लक्षात ठेव, तिथे तुझं प्रत्येक पाऊल शहराच्या भवितव्याला ठरवेल."

ऑर्डर हातात घेत, समरने सॅल्यूट केला. "Yes, Sir! मी फक्त कायदा आणि न्याय यांची बाजू घेरेन. भीती, धमकी किंवा दबाव मला थांबवू शकत नाही. माधोपूरच्या लोकांना मी आश्वस्त करतो – या शहरात आता सुरक्षा आणि न्याय कायम राहणार आहे."

गृहमंत्र्यांच्या डोळ्यात संतोषाचा प्रकाश दिसला. त्यांनी समर प्रतापसाठी एक तपशीलवार ऑपरेशन प्लॅन आणि मदत पुरवण्याचे आश्वासन दिले. समर प्रताप सिंह शांतपणे उठला, डोळ्यात ठाम निश्चय, आणि पावलांनी त्या हॉलमधून बाहेर पडला.

त्या संध्याकाळी, दिल्लीतील त्याच्या सरकारी क्वार्टसमध्ये समर घरी परतला. पाच वर्षांची निशा सोफ्यावर बसून कार्टून पाहत होती. तिच्या शेजारी अमिषा चहा पित बसली होती.

समरने दारातूनच हसत आवाज दिला, "निशा, पापा आले."

निशा आनंदाने धावत आली आणि त्याच्या मांडीवर उडी मारली. अमिषाने विचारलं, "आज खूप गंभीर दिसतोस, काही खास झालं का?"

समरने तिच्या हातातल्या कपाला टेबलावर ठेवत म्हटलं, "खास नाही, खूप खास. मला माधोपूरला बदली मिळाली आहे. आणि त्यासोबत Addl. SP पदावर प्रोमोशन."

अमिषाच्या चेहेच्यावर आधी अभिमानाची छटा आली, पण लगेच काळजीची रेषा उमटली. "माधोपूर? ते नाव मी ऐकलंय, खूप धोकादायक जागा आहे ना?"

"हो," समरने शांतपणे मान हलवली, "पण तिथेच माझी गरज आहे. मी फक्त एक वचन हवं आहे तुला — कितीही कठीण वेळ आली तरी तू आणि निशा माझा विश्वास ठेवाल."

अमिषाने त्याच्या डोळ्यांत पाहिलं. "तू नेहमीच सत्याच्या बाजूने उभा राहिला आहेस, समर. आम्ही तुझ्यासोबत आहोत."

त्या क्षणी समरला जाणवलं — माधोपूरमध्ये त्याची लढाई फक्त गुन्हेगारांशी नाही, तर प्रत्येक त्या भीतीशी असेल जी लोकांच्या मनात बसली आहे.

माधोपूर रेल्वे स्टेशनवर दुपारचे ऊन मंदावायला लागले होते. प्लॅटफॉर्मवर गजबज होती—चहाच्या गाड्या, फेरीवाले, आणि हळूहळू निघणाऱ्या गाड्यांचा आवाज. या सगळ्या वातावरणात समर, अमिषा आणि लहान निशा प्लॅटफॉर्मवर उतरले. निशा आपल्या आईच्या हातात उभी राहून इकडे तिकडे बघत होती, तर अमिषा स्टेशनच्या जुन्या पण देखण्या इमारतीकडे कौतुकाने पाहत होती.

गाडी थांबताच, गर्दीतून एक उंच, सडपातळ, हसन्या चेहन्याचा पोलीस अधिकारी पुढे आला. तो सब-इन्स्पेक्टर पवन शर्मा होता. त्याने पुढे येऊन जोरदार सॅल्यूट केला.

“सर, माधोपूरमध्ये आपले स्वागत आहे!” पवनने मनापासून हात मिळवला.

“धन्यवाद, पवन,” समरने साध्या पण ठाम आवाजात उत्तर दिले. “चल, आपण आधी घरी जाऊ. कुटुंबाला आराम मिळू दे.”

स्टेशनबाहेर त्यांच्यासाठी एक पोलीस जीप तयार होती. जीप स्टेशन रोड, नंतर वळणावळणाऱ्या गल्ल्या, आणि मग एका शांत, झाडांनी वेढलेल्या भागातून गेली. मोठ्या लोखंडी गेटमधून आत शिरल्यावर बंगला दिसला—पांढऱ्या रंगाचा, जुनी पण मजबूत रचना, पुढे हिरवळ आणि एका कोपन्यात फुलांचा बगीचा.

अमिषाच्या डोळ्यात चमक आली.

“समर, खूप सुंदर आहे हे ठिकाण. अपेक्षा नव्हती इतका मोकळा आणि शांत परिसर मिळेल,” ती आनंदाने म्हणाली.

निशा तर दारातच उतरताच लॉनमध्ये धावत सुटली आणि पिवळ्या फुलांना हात लावू लागली.

घरातल्या खोल्या स्वच्छ, हवेशीर होत्या. मोठ्या हॉलमध्ये साधं पण देखणं फर्निचर होतं, तर मागे एक छोटासा अंगण भाग होता जिथे झुला लावलेला होता. अमिषाने लगेच स्वयंपाकघर तपासले आणि समाधानाने हसली.

थोडा वेळ कुटुंबाला घरी सोडून, समर पवनसोबत पोलीस स्टेशनकडे निघाला. स्टेशन शहराच्या उत्तरभागी होते—एक जुनाट पण व्यवस्थित राखलेली इमारत. आत प्रवेश करताच, सर्वजण उठून उभे राहिले. इन्स्पेक्टर दिनकर पांडे, चाळीशीतील एक कडक पण स्नेही व्यक्ती, पुढे आला.

“सर, माधोपूर पोलीस परिवारात आपले स्वागत आहे,” दिनकर पांडेने हस्तांदोलन करत म्हटले.

“धन्यवाद पांडे जी. इथल्या परिस्थितीबद्दल लवकरात लवकर समजून घ्यायची आहे. उद्यापासून आपण सगळे मिळून कामाला लागूया,” समरने गंभीर पण आत्मीयतेने उत्तर दिले.

स्टेशनच्या आतली हवा एकदम बदलली होती. सर्वांना जाणवत होते—नवा अधिकारी केवळ कागदोपत्री नाही, तर खरोखरच काम करण्यासाठी आला आहे. आणि माधोपूरमध्ये हे बदलाचे वारे लवकरच जाणवणार होते.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी पोलीस स्टेशनच्या कॉन्फरन्स रूममध्ये सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी एकत्र जमले होते. मोठ्या टेबलाभोवती समर प्रताप सिंह बसला होता, समोर गंभीर आणि एकाग्र चेहऱ्याने प्रत्येकाकडे पाहत. टेबलावर फाईली, काही छायाचित्रे आणि नकाशे पसरलेले होते.

त्याने सुरुवात केली, “माधोपूरमध्ये गेल्या अनेक वर्षांपासून भीतीचं साम्राज्य आहे. महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर हे फक्त गुन्हेगार नाहीत, तर स्थानिक राजकारण आणि प्रशासनातही त्यांचे पाय घटू रोवलेले आहेत. खून, खंडणी, तस्करी, जमिनीवर कब्जा, काहीही म्हणा, त्यांचा हात आहे. आणि पोलिसांच्या गळ्यातही त्यांनी ‘भीती’चं लोखंडी पटूं घातलं आहे. पण आता हे सगळं बदलणार आहे.”

कॉन्फरन्स रूममध्ये क्षणभर शांतता पसरली. काहीजणांनी नजरा चुकवल्या, कारण ठाकूर बापलेकाची दहशत त्यांनी स्वतः अनुभवल्याची आठवण मनात आली होती.

समर पुढे म्हणाला, “मी एकट्याने काही करू शकत नाही. आपल्यापैकी प्रत्येकाची भूमिका यात तितकीच महत्त्वाची आहे. आपण व्यवस्थित आणि नियोजनबद्ध पद्धतीने काम करू. पहिला टप्पा — माहिती गोळा करण. मला त्यांचे सर्व गैरकृत्ये, त्यांच्या संपर्कातील लोक, पैशाचा प्रवाह, त्यांच्या हालचाली, सगळं कळायला हवं. एकदा हि माहिती मिळाली कि बाकीचे काम सोपे आहे”

त्याने पवनकडे वळून सांगितलं, “पवन, तुझ्या खबव्यांना ताबडतोब कामाला लाव. हे फक्त हलकीशी चौकशी नाही — मला त्यांच्या दिवसातील

प्रत्येक हालचाल, कोणाशी भेटतात, कुठे जातात, कुठे किती वेळ थांबतात, अगदी सगळं कळायला हवं.”

पवनने मान डोलावली, “समजलं सर. आजच संपर्क करतो आणि नेटवर्क पूर्णपणे सक्रिय करतो.”

समरने मग स्टेशनमधील इतर अधिकाऱ्यांकडे पाहत स्पष्ट सांगितलं, “आपण त्यांच्या भीतीत जगायचं नाही, तर त्यांना आपल्यापासून घाबरायला लावायचं आहे. पण लक्षात ठेवा — कोणतीही कारवाई करण्याआधी पुरावे हवेत. कोर्टीत केस उभी राहिली पाहिजे, आणि ती पक्की उभी राहिली पाहिजे. आपला उद्देश फक्त अटक करणं नाही, तर त्यांना कायमचं गुन्हेगारीतून बाहेर काढणं आहे.”

काही क्षण खोलीत शांतता पसरली. मग समर खुर्चीवर टेकून थोडा विचार करू लागला. त्याला आठवलं—अमरीशच्या खुनानंतर सर्वाधिक धैर्यनी आवाज उठवणारी एकच व्यक्ती होती, अनिता. तिच्याकडे नक्कीच काही माहिती असणार होती जी अधिकृत कागदोपत्री नसेल, पण तपासासाठी उपयुक्त ठेल.

सर्वांनी एकमुखाने “Yes Sir” म्हटलं, आणि त्या क्षणी खोलीत एक नवा आत्मविश्वास निर्माण झाला. पुढच्या काही दिवसांत माधोपूरमध्ये समर प्रताप सिंह चा शोध आणि नजर सर्वत्र लागणार होती.

त्याने सर्व अधिकाऱ्यांना कामाला लागायला सांगितले आणि पवन ला थांबायला सांगितले. इतर सर्व अधिकारी गेल्यावर समर पवन ला म्हणाला -

“मला माहिती आहे, या प्रकरणात सर्वांत जास्त त्रास अनिताने सहन केला आहे. तिचे वडील अमरीशला त्यांनी दिवसाढवळ्या मारलं आणि तरीही कायदेशीर कागवाई झाली नाही. तिने लढा दिला आहे, आणि तिच्याकडे या गुन्हेगारी साम्राज्याबद्दल मौल्यवान धागेदोरे असतील. आज संध्याकाळी मी स्वतः तिची भेट घेणार आहे.”

पवनने थोडं काळजीयुक्त चेहऱ्याने विचारलं, “सर, तिचं प्रोटेक्शन बघायला लागेल. महेंद्र ठाकूरला हे कळले तर ती पुन्हा धोक्यात येऊ शकते.”

समरने निर्धाराने उत्तर दिलं, “पवन, मी स्वतः तिचं रक्षण करेन. अनितासारख्या लोकांमुळे आपल्या समाजात अजून न्याय जिवंत आहे. तिच्या मदतीशिवाय ही लढाई पूर्ण होणार नाही.”

दुपारची वेळ होती. सूर्याची कडक उन्हं माधोपूरच्या रस्त्यांवर पसरली होती, पण समर प्रताप सिंह, दिनकर पांडे आणि पवन यांच्या गाड्या सरळ महेंद्र ठाकूरच्या भव्य बंगल्याकडे निघाल्या होत्या. गाडीच्या काचेतून बाहेर पाहताना पवनच्या डोळ्यांत सतर्कता होती, तर पांडे नेहमीसारखा स्थिर, पण तयारीत होता. समरच्या चेहऱ्यावर मात्र एकदम शांत पण टोकदार भाव होते — वादळ येण्याआधीची शांतता जशी असते तशी.

महेंद्र ठाकूरचा बंगला शहराबाहेरील एका मोठ्या प्लॉटवर उभा होता. उंच भिंती, लोखंडी गेट, गेटच्या दोन्ही बाजूंना रायफल धरलेले दोन अंगरक्षक, आणि आत हिरवळीवर उभी असलेली महागडी गाड्यांची रांग — सर्व काही ‘सत्ते’ची आणि ‘पैशा’ची मिरवणूक करणारे.

गाडी थांबताच एक अंगरक्षक पुढे आला. पांडेने आपली पोलिस ओळख दाखवताच गेट हळूच उघडले गेले. गाड्या थेट मुख्य पोर्चपर्यंत गेल्या. आत प्रवेश करताच समोरच्या संगमरवरी हॉलमध्ये महेंद्र ठाकूर आरामखुर्चीत बसलेला दिसला. पांढरा कुर्ता, गळयात सोन्याची साखळी, बोटांत अंगठ्या, आणि चेहऱ्यावर एक आत्मविश्वासपूर्ण स्मित — जणू काही तो अजूनही आपल्या राज्यात अजेय आहे. त्याच्या बाजूला विक्रम ठाकूर, थोडा तरुण, पण डोळ्यांत तितकाच अहंकार.

“अरे वा! आपल्या माधोपूरचे नवीन ए एसपी साहेब!” महेंद्र उभा राहून हसत म्हणाला. “या, या, बसा. ऐकलंय की तुम्ही फार कडक आहात. पण आम्हीही काही साधे नाही आहोत.”

पवन आणि पांडे दोघेही सावध होते. महेंद्रने हाताच्या इशाऱ्याने नोकराला काहीतरी सांगितले. काही क्षणात टेबलावर महागडी दारू, फळे आणि एक मोठा लिफाफा ठेवण्यात आला.

“ही तुमच्यासाठी एक छोटीशी भेट, एसपी साहेब. आपण सगळे एकत्र राहिलो तर माधोपूर स्वर्ग बनेल. तुम्हालाही फायदा, मलाही फायदा.”

समरने लिफाफ्याकडे नजर टाकली आणि हलकंसं हसत म्हणाला, “माझ्या वर्दीत जागा पैशासाठी नाही, ठाकूरसाहेब. आणि मी स्वर्ग बनवायचं ठरवलंय, पण गुन्हेगारांसाठी नव्हे.”

विक्रमने मध्येच थोडा कठोर आवाजात विचारलं, “साहेब, काय बोलताय तुम्ही? सावध राहा, इथे काही गोष्टी आम्ही ठरवतो.”

समरचा चेहरा एकदम बदलला — त्याच्या डोळ्यांत धार आली.

“ठाकूरसाहेब, तुमचे दिवस आता संपलेत. तुम्ही खूप वर्षे या शहराला आणि इथल्या लोकांना त्रास दिलात, भीती दाखवलीत, त्यांच्या कष्टाच्या पैशावर जगलात. आता मी तुम्हाला संपवणार आहे — तुमचं साम्राज्य उद्धवस्त करून. कोर्टीत उभं करून. तुम्ही जिथे जाल तिथे कायद्याचा हात तुम्हाला गाठेल.”

हॅलमध्ये क्षणभर शांतता पसरली. महेंद्रच्या चेहऱ्यावरचं स्मित हळूहळू गायब झालं, आणि विक्रमने जबडा घृट केला. समर समर उठला, खुर्ची मागे सरकवत, महेंद्र आणि विक्रमच्या अगादी जवळ जाऊन थंड, धारदार स्वरात म्हणाला,

“धमक्या देऊन जग जिंकता येतं असं तुम्हाला वाटतं? पण तुम्ही एक गोष्ट विसरत आहात. मी समर प्रताप आहे. लोक मला ‘राउडी समर’ म्हणून ओळखतात. तुम्हांपेक्षा मोठे, जास्त सामर्थ्यशाली गुन्हेगार मी गारद केले आहेत. तुमचं साम्राज्य, तुमच्या दहशतीच्या या भिंती, मी एकेक करून उद्धवस्त करणार आहे.”

समर झपाझप पावले टाकत पांडे-पवन सोबत निघाला आणि निघताना म्हणाला, “मी पुन्हा भेटेन, पण पुढच्या वेळी इथे पाहुणा म्हणून नाही — अटक वॉरंट घेऊन.”

समरचे शब्द एवढे धारदार होते की महेंद्र आणि विक्रम क्षणभर गप्प झाले. त्यांच्या चेहऱ्यावरचा गर्वाचा मुखवटा ढासळलेला दिसत होता.

त्या क्षणी ठाकूर बंधूना कळलं होतं की माधोपूरमध्ये पहिल्यांदाच त्यांच्याशी भिडण्याची हिम्मत असलेला अधिकारी आला आहे — आणि हा खेळ आता तितकासा सोपा राहणार नाही.

तीघांची पावले जशी बंगल्याच्या दारातून बाहेर पडली, तसा त्या भव्य घरातल्या वातावरणावर एक थंड सावली पडली होती.

संध्याकाळचे वातावरण थोडं उदासवाण होतं. माधोपूरच्या उपनगरातील एका जुन्या वाड्यात अनिता राहत होती. घराच्या अंगणात शांतता होती, पण त्या शांततेतही एक दडपण जाणवत होतं. समर प्रताप सिंह आपल्या अधिकृत गाडीतून उतरला तेव्हा त्याच्या चेहन्यावर एक गंभीर भाव होता. सब-इन्स्पेक्टर पवन दारापाशी थांबला, पण समरने त्याला आत न येण्याचा इशारा केला.

“ही भेट वैयक्तिक आहे,” तो शांतपणे म्हणाला.

समर घरात शिरला. आत अंधुक प्रकाशात अनिता बसलेली होती. तिचे डोळे लाल झाले होते; दिवसेंदिवस चाललेले रडणं आणि संताप तिच्या चेहन्यावर स्पष्ट दिसत होतं. हातात तिच्या वडिलांचा एक जुना फोटो होता—त्यांचा हसरा चेहरा पाहून तिच्या डोळ्यांतून पुन्हा पाणी आलं.

समर हळूच तिच्यासमोर खुर्चीवर बसला.

“अनिता,” तो सौम्य स्वरात बोलला, “मी समर प्रताप सिंह. मला माहित आहे, तुमच्या वडिलांच्या हत्येने तुम्ही खूप मोठं दुःख सहन करत आहात. पण मी तुम्हाला एक वचन द्यायला आलो आहे—हे अन्याय करणारे ठाकूर कितीही सामर्थ्यवान असले तरी त्यांना कायद्याच्या कचाट्यात आणणारच.”

अनिताने त्याच्याकडे पाहिलं, तिच्या डोळ्यांत अश्रू होते पण त्यामागे एक ठाम संतापही होता.

“समर, तुम्ही म्हणताय ते खरं असावं असं मला वाटतं. पण आतापर्यंत जे कोणी ठाकूरांविरुद्ध उभं राहिलं ते नाहीसं झालं, मारलं गेलं. माझ्या वडिलांनी अमरीशने धाडस दाखवलं, पण त्याची किंमत त्याला जीव देऊन चुकवावी लागली.”

समरने तिचा हात अलगद धरला.

“अनिता, मी वेगळा आहे. माझा प्रत्येक श्वास या समाजासाठी आहे. ठाकूरांच्या गुन्ह्यांना पुरावे हवेत, आणि त्यासाठी तुमची मदत मला लागेल. मी एकटा हा डोंगर हलवू शकणार नाही, पण आपण एकत्र आल्यास तो डोंगर कोसळेलच.”

अनिता थोडी सावरली. तिच्या आवाजात थरथर होती पण शब्दांमध्ये धैर्य दाटलेलं होतं.

“ठीक आहे समर. माझ्याकडे काही माहिती आहे जी कधीच पोलीसांना मिळाली नाही. महेंद्र ठाकूरचं एक गुप्त गोदाम आहे—शहराच्या बाहेर, जुन्या साखर कारखान्याजवळ. तिथे त्यांची सगळी काळी कमाई लपवलेली असते—शस्त्रं, ड्रग्ज, खंडणीचे पैसे. तिथूनच त्यांचा संपूर्ण जाळं चालतं. पोलिसांच्या नजरेआड ठेवण्यासाठी ते गोदाम ट्रक ट्रान्सपोर्टच्या नावाखाली चालवतायत.”

समरने तिचं म्हणणं काळजीपूर्वक ऐकलं, नोट्स काढल्या. त्याचा चेहरा अधिक गंभीर झाला.

“हाच तर तो धागा आहे ज्याची मला वाट पाहत होतो. एकदा हे गोदाम आपल्या ताब्यात आलं की ठाकूर बंधूंचं साप्राज्य डळमळेल.”

अनिता अजून पुढे म्हणाली,

“ते फक्त गोदामच नाही. त्यांच्या लोकांची यादी माझ्याकडे आहे. कोण कुठे काम करतो, कोणावर विश्वास ठेवतात, सगळं अमरीशने जमवलं होतं. त्याने मला सांगितलं होतं की योग्य वेळ आल्यावर हे वापर. कदाचित ती वेळ आता आली आहे.”

समरच्या डोळ्यांत एक ठाम चमक उमटली.

“अनिता, तु आज खूप मोठं पाऊल उचललं आहे. मी वचन देतो—तुझ्या वडिलांचं अमरीशचं रक्त वाया जाणार नाही. ठाकूर बापलेकांच्या प्रत्येक पापाला आता शिक्षा मिळेल.”

अनिता काही क्षण शांत बसली. मग तिने डोळ्यांतील अश्रू पुसले आणि ठाम स्वरात म्हणाली,

“समर, माझं आयुष्य उद्धवस्त झालंय, पण मला एकच हवं आहे—माधोपूर या राक्षसांपासून मुक्त व्हावं. तुम्ही ही लढाई जिंकलात तर माझ्या वडिलांचं बलिदान व्यर्थ जाणार नाही.”

समर उठला, तिच्या डोक्यावर हात ठेवला आणि शांतपणे म्हणाला,

“हे माझं कर्तव्य आहे, अनिता. आणि मी कर्तव्य चुकवणार नाही. आता ही लढाई सुरु झाली आहे.”

त्या क्षणी जणू वाड्यातील हवेमध्येच एक नवा निर्धार पसरला. आता माधोपूरमध्ये न्यायाची पहाट उगवण्याची चाहूल लागली होती.

रात्र काळी, शांत आणि तणावाने भरलेली होती. माधोपूरच्या बाहेरच्या एका ओसाड गल्लीत, जिथे जुन्या कारखान्यांच्या सावल्या आणि अंधारात मिसळलेले गोडाउन होते, तिथे विक्रम ठाकूरचा विश्वासू माणूस आपल्या लोकांसह मोठी डिलिव्हरी स्वीकारण्याच्या तयारीत होता.

दिवसभर पवनच्या खबरीने आणि काल अनिताने दिलेली माहिती समरच्या डोक्यात घोळत होती—हीच ती संधी होती महेंद्र आणि विक्रमच्या पैशांच्या मुळावर घाव घालण्याची. त्याने पोलिस स्टेशनमध्ये तातडीची बैठक बोलावली.

"आज रात्री आपण सरळ त्यांच्या पैशाच्या शिरा कापणार आहोत," समरने गंभीर आवाजात सांगितले. "गोडाउनमध्ये ड्रग्स येत आहेत, आणि त्याच्यासोबत महेंद्रच्या साम्राज्याला चालना देणारे लाखो रुपये. एकही पुरावा निसटू द्यायचा नाही."

टीममध्ये उत्साह आणि तणाव यांचा मिलाफ होता. प्रत्येकाला माहित होते की हा धक्का मोठा असेल, पण त्याचबरोबर धोकाही तितकाच प्रचंड.

रात्री साडेअकराच्या सुमारास, काळ्या रंगाच्या दोन जीप आणि एक मिनी ट्रक हळूच गोडाउनच्या जवळ पोहोचले. लाईट्स बंद. समरने हाताचा इशारा देत सर्वांना पसरून पोळिशन घेण्यास सांगितले. पवन, रायफल हातात घेत, गोडाउनच्या मागच्या बाजूला गेला, तर पांडे पुढच्या गेटवर नजर ठेवून होता.

अंतरावरून ट्रकचा मंद आवाज ऐकू येऊ लागला. काही क्षणांनी पिवळसर हेडलाईट्स अंधार चिरत आत वळल्या. ट्रक गोडाउनच्या गेटपाशी थांबला. दोन माणसं उतरून शटर उघडू लागली. त्याच क्षणी समरने रेडिओवर आदेश दिला— "ऑपरेशन सुरु!"

क्षणातच, अंधारातून पोलीसांचे सशस्त्र पथक बाहेर आले. "हात वर! पोलिस!" अशी गर्जना हवेत घुमली. गोडाउनमधील माणसांनी पळायचा प्रयत्न केला, पण पवनच्या टीमने मागचा रस्ता आधीच बंद केला होता. काही जणांनी प्रतिकार करायचा प्रयत्न केला, पण सेकंदात त्यांना जमिनीवर पाढून हँडकफ लावण्यात आले.

गोडाउनच्या आत शिरल्यावर दृश्य धक्कादायक होते—लाकडी पेट्र्यांच्या रंगा, ज्यातून पांढऱ्या पावडरचे छोटे ढग बाहेर पडत होते. समरने एक पेटी उघडून पाहिली—उच्च दर्जाचा कोकेन. त्याची किंमत कोट्यवधी रुपये होती.

"हेच आहे त्यांचं खरं रक्त," समरने पवनकडे बघत म्हटलं. "आता महेंद्रचा श्वास गुदमरायला लागेल."

विक्रम मात्र या सापळ्यातून थोडक्यात निसटला होता. समरला माहित होतं की ही लढाई अजून संपलेली नाही. पण आजचा विजय मोठा होता—महेंद्र ठाकूरच्या काळ्या पैशाच्या प्रवाहातला पहिला धक्का बसला होता.

आणि त्याचवेळी, स्टेशनवरून आलेला वायरलेस संदेश रात्रीच्या हवेत घुमला— "ऑडिशनल एसपी साहेब, ड्रग्सचा पूर्ण माल आणि १२ आरोपी ताब्यात. ऑपरेशन यशस्वी."

दुसऱ्या दिवशी सकाळचा सूर्य माधोपूरच्या आकाशात नुकताच चढत होता. शहरात अजूनही लोक आपापल्या रोजच्या कामासाठी निघण्याच्या तयारीत होते. ASP समर मात्र आधीच जागा होता. मागच्या रात्रीचा यशस्वी छापा त्याच्या डोळ्यांसमोर सतत फिरत होता—महेंद्र ठाकूरच्या गुप्त गोदामातून मिळालेली कोट्यवधी रुपयांची ड्रग्ज, बेकायदेशीर शस्त्रं आणि काळ्या पैशांचा साठा.

ही कारवाई फक्त कायद्याचा विजय नव्हता, तर ठाकूरच्या साम्राज्यावर केलेला पहिला जबरदस्त घाव होता. पण या लढाईत महत्वाची भूमिका होती अनिताने दिलेल्या माहितीची. त्यामुळे समरला वाटलं की, आजच तिला या विजयाची बातमी सांगावी.

तो आपल्या अधिकृत गाडीतून सकाळीच तिच्या वाड्याकडे निघाला. घराच्या अंगणात पोचताच त्याने पाहिलं—अनिता एका जुन्या झाडाखाली बसलेली होती, हातात वडिलांचा फोटो . तिच्या डोळ्यांत अजूनही दुःखाची छाया होती, पण कालच्या भेटीनंतर आलेली एक हलकीशी आशेची किरणही जाणवत होती.

समरने हळूच तिच्या समोर जागा घेतली.

“अनिता,” तो गंभीर पण उबदार स्वरात म्हणाला, “मला तुला एक महत्वाची बातमी द्यायची आहे. तुझ्या दिलेल्या माहितीच्या आधारावर आणि आमच्या खबर्यांच्या मदतीने, आम्ही काल रात्री छापा टाकला. आणि त्या छाप्यातून आम्हाला कोट्यवधी रुपयांची ड्रग्स आणि काही महत्वाचे पुरावे जस करता आले.”

अनिताने चक्रित नजरेने त्याच्याकडे पाहिलं. तिच्या डोळ्यांत अश्रू दाटून आले, पण यावेळी ते फक्त दुःखाचे नव्हते—त्यात दिलासा आणि आनंदही होता.

“समर, खरंच? इतकं मोठं पाऊल तुम्ही एका रात्रीत उचललंत?”

समरने ठाम आवाजात उत्तर दिलं, “हो, अनिता, हि फक्त सुरुवात आहे. आता महेंद्र आणि विक्रम ठाकूर यांच्यासाठी दिवस मोजकेच शिल्लक राहिले आहेत. लवकरच ते जेलच्या मागे असतील. आणि मी खात्री देतो—तुझ्या वडिलांच्या अमरीशाच्या हत्येची शिक्षा त्यांना मिळणारच.”

अनिता काही क्षण गप्प राहिली. मग ती उठली, समोर उभी राहून समरकडे बघू लागली. तिच्या डोळ्यांत आता दुःखाएवजी धैर्य चमकत होतं.

“समर, मी तुमच्या ऋणात आहे. तुम्ही माझं आयुष्य उद्धवस्त करणाऱ्या राक्षसांना गुडघ्यावर आणण्याची लढाई सुरु केली आहे. पण ही फक्त तुमची लढाई नाही—ही माझीदेखील आहे. तुम्ही जिथपर्यंत जाल, तिथपर्यंत मी तुमच्या सोबत असेन. शेवटच्या क्षणापर्यंत.”

समरने तिच्या डोळ्यांत पाहिलं आणि त्याला जाणवलं की तिच्या मनात आता फक्त सूड नाही, तर न्याय मिळवण्याची ठाम इच्छा आहे.

“तुझा निधरिच माझ्यासाठी सर्वात मोठी ताकद आहे, अनिता. ही लढाई आता थांबवायची नाही. पुढची पावलं आणखी जोरदार असतील.”

दोघांच्या शब्दांत एक वेगळं बंध निर्माण झालं होतं—तो बंध दुःखातून जन्माला आलेल्या आशेचा आणि न्यायासाठी केलेल्या शपथेचा होता. त्या

क्षणी असं वाटलं की माधोपूरच्या हवेत एक नवा अध्याय सुरु झाला आहे— जिथे भीतीची सावली हळूहळू दूर होत होती, आणि न्यायाची पहाट उगवत होती.

इकडे विक्रम धावत धावत रागात महेंद्र ठाकूरच्या रूम मध्ये गेला. त्याने पोलिसाने घातलेल्या छाप्याबद्दल आणि झालेल्या नुकसानी बद्दल सांगितले. महेंद्र ठाकूर प्रचंड संतापला. त्याने आणि विक्रमने समरच्या बंगल्यावर हल्ला करण्याचे ठरविले. विक्रमने ३०/४० लोकांना तलवारी, हॉकीस्टिक आणि इतर हत्यारे घेऊन आज रात्री समरच्या बंगल्यावर हल्ला करण्यास सांगितले.

रात्रीचं वातावरण शांत होतं, माधोपूरचं आकाश ढगांनी भरलेलं, आणि वाच्याचा हलका गार झोत वाहत होता. समर पोलीस स्टेशनमधील एका दीर्घ मीटिंगनंतर थकलेला आपल्या गाडीतून बंगल्याकडे परतला. बंगल्याच्या गेटवर सुरक्षा तैनात होती, आणि आत अमिषा आणि निशा त्याची आतुरतेने वाट पाहत होत्या. स्वयंपाकघरातून सुगंध दरवळत होता, जेवण तयार होतं.

पण शहराच्या दुसऱ्या टोकाला, विक्रम ठाकूरने आधीच आपल्या ३०-४० माणसांची तुकडी सज्ज ठेवली होती—तलवारी, लोखंडी रॉड्स, हॉकी स्टिक्स, चाकू, आणि काही बंदुकींसह. महेंद्र ठाकूरचा चेहरा रागाने लाल झालेला होता, आणि त्याचा आवाज विक्राळ — "आज त्याला दाखवायचं आहे की ठाकूरांच्या विरोधात उभा राहणारा माणूस किती दिवस जगतो!"

उत्तररात्रीच्या सुमारास, हल्लेखोर बंगल्याजवळ पोहोचले. आधीच ठरल्याप्रमाणे, त्यांनी वीज पुरवठा खंडित केला. अचानक, संपूर्ण बंगला अंधारात बुडाला. अमिषा आणि निशा घाबरून हॉलमध्ये एकत्र उभ्या राहिल्या.

समरच्या अंगरक्षकांनी टॉर्च लावून परिसर पाहण्याचा प्रयत्न केला, पण त्याच वेळी गेट तोडून हल्लेखोर आत शिरले.

पहिल्याच क्षणाला, लोखंडी रॉडने एका अंगरक्षकाच्या खांद्यावर जोरदार प्रहार झाला. समरने लगेच अमिषा आणि निशाला जिन्याच्या वरच्या मजल्यावर सुरक्षित जाऊन लॉक होण्यास सांगितले. तो स्वतः दोन्ही अंगरक्षकांसोबत हॅलच्या उत्तरभागी उभा राहिला.

हल्लेखोरांनी चारही बाजूंनी वेढा घातला. प्रचंड आवाज, शिव्या-शाप, आणि धातूंचा टकराव वातावरण भरून टाकत होता. समरच्या हातात त्याचा लाठ्याचा एक विशेष प्रकार होता, जो तो खास प्रशिक्षणात वापरत असे. त्याने पहिल्याच वारात दोन हल्लेखोरांना जमिनीवर लोळवलं.

एक हल्लेखोर तलवार घेऊन त्याच्यावर झेपावला, पण समरने त्याचा हात पकडून तलवार जमिनीवर पाडली आणि त्याला मागच्या बाजूने कोपर मारून बेशुद्ध पाडलं. दुसऱ्या बाजूला, अंगरक्षकांनी बंदुकीच्या बटाने आणि लोखंडी साखळ्यांनी हल्लेखोरांना रोखलं.

पण हल्लेखोरांची संख्या खूप होती. काही जणांनी खिडकीतून आत येऊन फर्निचर तोडायला सुरुवात केली. एकाने समरच्या पाठीवर जोरदार प्रहार केला, पण समर वीजेसारखा फिरला आणि त्या हल्लेखोराच्या पोटात जबरदस्त लाथ मारली.

लढाई जवळपास १५-२० मिनिटे सुरु राहिली. हळूहळू जमिनीवर जखमी हल्लेखोरांचा ढीग तयार झाला. काही जण पळून गेले, पण उरलेल्यांना समर आणि त्याच्या अंगरक्षकांनी अक्षरशः चिरडून टाकलं.

शेवटी, हॉलमध्ये फक्त समरच्या जड श्वासांचा आणि अर्धवट तुटलेल्या फर्निचरचा आवाज राहिला. अंगरक्षक जखमी झाले होते, पण जिवंत होते. अमिषा आणि निशा वरून खाली आल्या, अजूनही थरथरत होत्या.

समरच्या डोळ्यात ज्वाला होत्या. त्याने विक्रम आणि महेंद्र ठाकूरच्या दिशेने नजरेतूनच संदेश दिला होता — "तुम्ही सुरुवात केली आहे पण शेवट मी करेन!"

दुसऱ्या दिवशी सकाळ होताच, समर प्रताप सिंह ने आपला हल्ला अजून अधिक धारदार केला होता. कालची रात्र त्याने आणि त्याच्या फोर्सने विक्रम ठाकूरचे पकडलेले गुंडं पोलीस स्टेशनच्या तळघरात बसवून, एकेकाला हातातला डंडा फिरवत, विचारपूस केली होती.

कुणी सुरुवातीला तोंड उघडायला तयार नव्हते, पण समरच्या कडक स्वभावापुढे आणि पवनच्या घणाघाती थपडा-पंचांपुढे त्यांचा पाठीचा कणा मोडला. अखेर एकाने भीतीने थरथरत सांगितले — "साहेब, आम्हाला विक्रम ठाकूर ने पाठवलं होतं तलवारी, हॉकीस्टिक देऊन समर साहेबांच्या बंगल्यावर हल्ला करायला."

इतकं ऐकून समरचा चेहरा कडक झाला. त्याने लगेचच विक्रमच्या नावाचं अटक वॉरंट तयार करून घेतलं. सकाळी आठ वाजता, पोलीस जिप्स आणि

बुलेट मोटरसायकलींचा ताफा घेऊन तो थेट महेंद्र ठाकूरच्या आलिशान बंगल्याकडे निघाला. सूर्याची किरण अजून पूर्ण वर आलेली नव्हती, पण वातावरणात तणावाची धुकट झाक होती.

महेंद्र ठाकूरचा बंगला दूरवरूनच भव्य दिसत होता—पांढऱ्या संगमरवरी भिंती, लोखंडी गेट, आणि गेटजवळ दोन हातांमध्ये रायफल धरलेले त्याचे अंगरक्षक. पोलीस गाड्यांचा आवाज ऐकून ते सज्ज झाले.

"थांबा! कुठं चाललात?" अंगरक्षक गर्जले.

समर गाडीवरून उतरून सरळ गेटकडे चालला. "समर प्रताप सिंह — ACP, क्राईम ब्रॅंच. विक्रम ठाकूरसाठी अटक वॉरंट आहे. बाजूला व्हा."

त्यावर एक गुंड पुढे येत चिडून म्हणाला, "इथं पाऊल टाकलं तर हाडं मोडू."

क्षणाचाही विलंब न लावता पांडे आणि पवनने त्या माणसाला धरून लोखंडी गेटला आपटले. क्षणार्धात दोन्ही बाजूंनी लाठ्या, लोखंडी रॅड, हॉकीस्टिक चमकू लागल्या. गेटजवळ तुफान हाणामारी सुरु झाली—धडाधड आवाज, आरडाओरडा, शट्ट फाटण्याचा आवाज, आणि जमिनीवर पडणाऱ्या बूटांचा ठोका.

समरने स्वतः एकाला धरून गेटच्या आत फेकले आणि जोरात ओरडला, "फोर्स! आत चला!"

तुफान झुंज दिल्यानंतर पोलिसांनी गेट फोडून बंगल्याच्या लॉनमध्ये पाय ठेवला. बंदकीच्या नळीचे थंड लोखंडी वजन हातात घेत, समर प्रताप सिंह

आणि त्याची फोर्स बंगल्याच्या मुख्य दरवाज्याकडे धाव घेत होती. महेंद्र ठाकूरच्या लोकांना आता मागे हटण्याशिवाय पर्याय नव्हता.

बंगल्याच्या हॉलमध्ये सकाळची ऊन झिरपत होती. काचेच्या टेबलावर नाश्त्याचा सुवास पसरला होता. महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर आरामात बसून नाश्त्याचा आनंद घेत होते. महेंद्रने हातातली चहाची कप उचललीच होती, तेवढ्यात बाहेरून जोरात गाड्यांचे ब्रेक आणि पोलिसांच्या बूटांचा आवाज ऐकू आला.

दार जोरात उघडत, समर रणांगणातल्या वाघासारखा आत शिरला. त्याच्या डोळ्यात काल रात्रीच्या हल्ल्याची आणि अपमानाची ज्वाला धगधगत होती.

महेंद्र (संतापून, खुर्चीवरून उठत): "अरे समरा! हे काय धाडस आहे तुझां? माझ्या बंगल्यात शिरून मला धमकावतोस? तुला पोलीस खात्यातून बाहेर फेकून देईन मी!"

समर (कडक आवाजात, विक्रमकडे बोट दाखवत): "काल रात्रीच्या हल्ल्यामागे हा आहे! आज वॉरंट घेऊन आलोय. विक्रम ठाकूर अटक आहे!"

समर एकदम पुढे गेला, विक्रमच्या केसाला धरून त्याला खुर्चीतून ओढून काढलं. विक्रम प्रतिकार करायला गेला पण समरचा पकड इतकी घट्ट होती की तो तडफडत राहिला.

विक्रम (रागाने): "अरे सोड मला! तुला माहित आहे तू कुणाला हात लावत आहेस?"

समर (थंड पण घातक स्वरात): "हो, गुन्हेगाराला!"

तो विक्रमला फरफटत ओढत जीपकडे नेत होता. ते पाहून महेंद्रचे माणसे संतापून पुढे सरसावली. तलवारी, लाठ्या आणि लोखंडी रॉड घेऊन त्यांनी पोलिसांवर झडप घातली.

क्षणात बंगल्याचा अंगण रणांगणात बदलला. पोलिसांचे लाठ्यांचे फटकारे, समरचे घणाघाती पंच, आणि महेंद्रच्या लोकांचे गुरगुरणारे आरोळ्या हवेत घुमत होत्या. काही मिनिटांच्या तुफान हाणामारीनंतर ठाकूरचे लोक जमिनीवर तडफडत पडले — कोणाच्या कपाळातून रक्त वाहत होतं, तर कोणाला हात पाय मोडलेले होते.

समरने विक्रमला जीपच्या बोनटला दोरीने घटू बांधले. विक्रम धडपडत होता, चेहऱ्यावर अपमानाचा तडफडता राग. जीप हळूहळू गावाच्या रस्त्यावर निघाली. रस्त्यावरच्या लोकांनी दृश्य पाहताच गोंधळ घातला. कुणी टाळ्या वाजवल्या, कुणी शिव्या मारल्या. वृद्धांनी देवाचे आभार मानले, तर तरुणांनी घोषणाबाजी सुरु केली — "महेंद्र ठाकूर मुर्दाबाद!" "समर भाई जिंदाबाद!"

विक्रमच्या चेहऱ्यावर अपमानाची आग धगधगत होती, पण त्या क्षणी गावकच्यांच्या डोळ्यात फक्त आनंद आणि सुटकेचा प्रकाश होता.

पोलीस स्टेशनमध्ये पोहोचल्यावर समरने विक्रमला आत ओढून नेलं आणि जोरात कोठडीच्या गजांवर आपटत आत ढकललं.

विक्रम (गुरगुरत, गजांना धरून): "समरा! तू आणि तुझां कुटुंब, सगळ्यांचा शेवट करीन मी! तुला माझं साम्राज्य काय आहे ते दाखवतो!"

समर शांतपणे त्याच्या डोळ्यात पाहत म्हणाला — "ते पाहण्यासाठी तू जिवंत राहशीलच याची मी खात्री देत नाही."

गज बंद झाले, आणि कोठडीच्या अंधारात विक्रमची गुरुगुर ऐकू येत राहिली.

सकाळी कोर्टात मोठी गर्दी जमली होती. प्रकरण फार गाजलेले असल्याने पत्रकार, स्थानिक लोक आणि दोन्ही बाजूंचे समर्थक कोर्टाच्या बाहेर तैनात होते. पोलिसांनी विक्रम ठाकूरला कडेकोट बंदोबस्तात कोर्टात आणले. समर स्वतःही कोर्टात उपस्थित होता, त्याच्या डोळ्यात अजूनही रागाची ज्वाला धगधगत होती.

कोर्टाची कार्यवाही सुरु झाली. सरकारी वकीलाने विक्रमवर झालेल्या हल्ल्याचे, शस्त्रसज्ज टोळी नेण्याचे आरोप मांडले. पण बचाव पक्षाच्या वकिलाने पुराव्यांची कमतरता आणि साक्षीदारांच्या माघारीचा मुद्दा उचलला. अनेक साक्षीदारांनी दबावाखाली आपली साक्ष बदलली होती. महेंद्र ठाकूरने दिल्लीतील त्याच्या राजकीय ओळखींचा वापर करून न्यायालयावर अप्रत्यक्ष दबाव आणला होता.

सुमारे दोन तासांच्या सुनावणीनंतर न्यायाधीशांनी पुराव्यांच्या अभावामुळे विक्रम ठाकूरची निर्दोष सुटका जाहीर केली. कोर्टात बसलेले महेंद्र आणि विक्रमच्या लोकांनी आनंदाने आरोळ्या ठोकल्या, तर समरच्या डोळ्यात संतापाची ज्वाला अजून तेज झाली.

कोर्टाबाहेर विक्रम, महेंद्र आणि त्यांचे समर्थक बाहेर पडताच समर
त्यांच्यासमोर आला.

महेंद्र (थोडा उपहासाने): "समर, बघितलंस? न्यायालयाने माझ्या विक्रमला
निर्दोष ठरवलं. तुझ्यासारख्या पोलिसांना काय उखडता येणार?"

विक्रम (डोळ्यात द्वेष घेऊन): "ऐक, समर! तू आणि तुझं कुटुंब मी एक
एकाचा नायनाट करीन. आणि तुझी अवस्था अशी करीन की ओळखूही येणार
नाहीस."

समरचा संयमाचा बांध तुटला.

समर (प्रचंड रागाने): "विक्रम! आता तू कोर्टाच्या बाहेर आहेस, इथे
कायदा, नियम तुझं रक्षण करायला नाहीये."

इतकं बोलून समरने विक्रमच्या कॉलरला धरलं आणि त्याच्या तोंडावर
जबरदस्त ठोसा मारला. विक्रम मागे ढकलला गेला, पण समर त्याच्यावर तुटून
पडला. त्याने त्याला एकापाठोपाठ एक थपडा, घुसे मारायला सुरुवात केली.
बाजूला उभा असलेला महेंद्र त्याला थांबवायला आला, पण त्यालाही दोन
जोरदार फटके बसले.

महेंद्रचे अंगरक्षक, काही पोलिस आणि गर्दीतले लोक त्यांना वेगळं
करण्यासाठी धावून आले. पण समरचा रोष एवढा प्रखर होता की तो पुन्हा पुन्हा
विक्रमवर झेपावत होता. अखेर कसेबसे पोलिसांनी विक्रम आणि महेंद्रला
त्यांच्या गाडीत ढकलून दरवाजा बंद केला.

गाड्या निघून गेल्यावर समर जोरजोराने श्वास घेत उभा राहिला. त्याच्या आजूबाजूला जमलेले लोक त्याला समर्थन देत होते. काही लोक म्हणत होते, "हा झाला खरा पोलिस!" तर काहीजण महेंद्र ठाकूर आणि विक्रमविरुद्ध घोषणा देत होते.

पण समरला ठाऊक होतं—हा केवळ एका लढाईचा शेवट नव्हता, तर आता खरी रणभूमी सुरु होणार होती.

सकाळची वेळ होती. कोर्टाच्या बाहेर झालेल्या मारहाणीचा व्हिडिओ आधीच सोशल मीडियावर आणि न्यूज चॅनेल्सवर व्हायरल झाला होता. त्यामुळे पोलीस विभागात आणि राजकीय वर्तुळात प्रचंड खलबळ उडाली होती. समरने महेंद्र ठाकूरला सर्वांसमोर मारण्याची हिम्मत दाखवली होती, पण यामुळे त्याचे वरिष्ठ अधिकारी संतापले होते. दिल्लीहून थेट आदेश आले — "समरला तात्काळ चौकशीसाठी हजर राहण्याचे निर्देश द्यावेत."

त्या आदेशाची माहिती मिळताच, माधोपूर पोलीस स्टेशनमध्ये शांतता पसरली. सर्वांना माहित होतं की हा विषय फक्त चौकशीपुरता राहणार नाही, कारण महेंद्र ठाकूरची पकड दिल्लीपर्यंत होती. पवन शर्मा ऑफिसमध्ये समरजवळ आला आणि हळू आवाजात म्हणाला,

"सर, आदेश आलाय. तुम्हाला दिल्लीला लगेच निघावं लागणार."

समरने खोल श्वास घेतला. त्याला माहीत होतं की हा प्रवास सोपा नाही. तो सरळ आपल्या बंगल्यावर गेला. तिथे अमिषा आणि निशा बागेत चहा घेत

बसल्या होत्या. त्याच्या चेहऱ्यावरची गंभीरता पाहून अमिषाने विचारले, "काय झालं, इतका गंभीर का दिसतोयस?"

समर शांतपणे म्हणाला, "मला दिल्लीला चौकशीसाठी बोलावलं आहे. कदाचित तीन-चार दिवस लागू शकतात."

हे ऐकताच अमिषाच्या चेहऱ्यावर चिंता उमटली, "म्हणजे आम्ही इथे एकट्या राहणार? महेंद्र ठाकूरच्या लोकांचा धोका आहे ना?"

समरने लगेच पवन शर्मा याला बोलावलं. पवन तत्काळ बंगल्यावर आला. समरने त्याच्याकडे नजर रोखून सांगितलं, "पवन, मी इथे नसताना अमिषा आणि निशाची सुरक्षा तुझ्या हातात आहे. २४ तास नजरेखाली ठेव. काही झालं तरी, त्यांना काहीही होऊ देऊ नकोस."

पवनने ताठ उभं राहून खात्री दिली, "सर, माझां प्राण गेलं तरीही मी त्यांना काही होऊ देणार नाही."

त्या खात्रीने समरने आपली बँग भरली, आवश्यक कागदपत्रं घेतली आणि बंगल्याच्या गेटपाशी उभ्या असलेल्या सरकारी गाडीमध्ये बसला. अमिषा आणि निशा गेटवरून त्याला जाताना पाहत होत्या. त्यांच्या डोळ्यांत चिंता आणि काळजी स्पष्ट दिसत होती.

समर ने जाता जाता अनिताची भेट घ्यायचे ठरविले. समर कार थांबवून अनिताच्या घरी पोहोचला तेव्हा संध्याकाळ गडद होत होती. घराच्या ओट्यावर पसरलेला मंद प्रकाश आणि दूरवरून येणारा रातकिड्यांचा किर

आवाज वातावरणात एक प्रकारचा ताण निर्माण करत होता. समरच्या मनात मात्र सतत काळजीचं सावट होतं.

त्याने बेल वाजवली. दार उघडताच अनिता समोर आली. तिचा चेहरा थोडासा फिकट दिसत होता, डोळ्यांत हलकी भीती दडलेली होती.

“समर?” ती दचकूनच म्हणाली. “इतक्या घाईघाईत आलास? सगळं ठीक आहे ना? तुझ्या डोळ्यांत काहीतरी वेगळं दिसतंय.”

समरने खोल श्वास घेतला, जणू स्वतःला सावरत होता. मग शांत पण ठाम आवाजात म्हणाला – “माझ्यावर चौकशी चालू आहे, अनिता. दिल्लीला तीन दिवस राहावं लागेल. दरम्यान अमिषा आणि निशा एकट्याच राहतील, पवन आहे, त्याला मी सांगितलंय. पण मला हवं आहे की तूही लक्ष ठेव. त्यांना धीर दे, आधार दे. त्या दोघी सध्या खूप असुरक्षित आहेत.”

अनिता काही क्षण गप्प राहिली. तिच्या चेहन्यावर काळजी आणि विचारांची छटा उमटली. तिने कपाळावरचा केस बाजूला करत हलक्या स्वरात विचारलं – “हे सगळं इतकं अचानक कसं घडलं? तुला काही धोका तर नाही ना?”

समरच्या डोळ्यांत कठोरता होती.

“धोका तर आहेच पण मला त्याची सवय झाली आहे. मला जास्त काळजी अमिषा आणि निशाची आहे. म्हणूनच तुला विनंती करायला आलोय.”

हे ऐकून अनिताच्या चेहन्यावर हलकं स्मित उमटलं. तिने समरच्या खांद्यावर हात ठेवला.

“मी बघेन समर. काळजी करू नकोस. मी फोनवर त्यांच्याशी सतत बोलत राहीन. त्यांना एकटं वाटू देणार नाही.”

क्षणभर थांबून ती पुढे म्हणाली – “पण योगायोगाने आज रात्री मला सुळ्डा दुसऱ्या शहरात जावं लागणार आहे. वडिलांच्या जुन्या मिन्नांना भेटायला ठरलं आहे. त्यांना महेंद्र ठाकूरच्या पुढच्या डग्स डिलिव्हरी ची काही टीप मिळाली आहे तीन दिवस राहीन असं नाही, पण दोन दिवस तरी मी बाहेर असेन. मात्र, काही झालं तर फोनवर मी कायम उपलब्ध असेन.”

समरने तिच्या डोळ्यांत पाहिलं. तिच्या आवाजात प्रामाणिकपणा होता. त्याला थोडा दिलासा मिळाला. त्याने शांत स्वरात उत्तर दिलं – “ठीक आहे अनिता, तेच पुरेसं आहे. मी तुला यापेक्षा जास्त काही मागू शकत नाही.”

अनिताने मान डोलावली. “तू निश्चिंत राहा. दिल्लीला जाताना मन हलकं ठेव.”

समर थोडा वेळ गप्प बसला, मग एक दीर्घ श्वास घेत निघाला. त्याच्या मनात अजूनही काळजी होती, पण अनिताच्या आश्वासनाने त्याचा भार थोडासा कमी झाला होता.

समर ने अनिताचा निरोप घेतला आणि लखनौ च्या दिशेने निघाला. गाडी हळूहळू रस्त्याच्या वळणावर अदृश्य झाली, आणि माधोपूरमध्ये एक वेगळं सावट पसरलं — कारण आता शहराचा सर्वांत धाडसी पोलीस अधिकारी तीन दिवसासाठी इथे नसणार होता.

मुंबईच्या गिरगावातल्या एका जुन्या, पावसाने झिजलेल्या तीन मजली चाळीत गणपतराव बबनराव मोरे राहत होता. वय साधारण पंचेचाळीस, पण चाल-ढाल पाहिली तर जणू अजूनही कॉलेजच्या तिसऱ्या वर्षात अडकून बसल्यासारखा. काळ्या जाड फ्रेमचा थोडासा तिरका बसलेला चष्मा, अर्धा पांढरा कुर्ता, पांढरा पायजमा आणि चपला — ही गणपतरावची रोजची गणवेशासारखी ओळख. केसांमध्ये थोडे पांढरेपण दिसायला लागलं असलं तरी चेहन्यावर निरागस, कधी गोंधळलेला, कधी हट्टी भाव कायम होता.

गणपतची भाषा ही त्याची खासियत — मराठीत मधूनमधून हिंदी मिसळून, आणि त्यातही शब्दांची अडखळण, चुकीची वाक्यरचना, पण आवाजात इतकी गोड निरागसता की ऐकणारा रागावायचं विसरायचा. कुणी काही विचारलं तर लगेच "अरे देवा, एक मिनीट बोलू दे ना आधी माला!" असं म्हणून सुरुवात करत असे.

अविवाहित गणपतचा संसार फार मोठा नव्हता — स्वतः राहण्यासाठी एक खोली, आणि उरलेल्या दोन खोल्या भाड्याने देऊन कसाबसा उदरनिर्वाह करत असे. पण पैशाची नेहमीच चणचण. त्याला थोडे दारूचे आणि जुगाराचे व्यसन होते त्यामुळे त्याच्यावर थोडे कर्जही झाले होते. नेहमी कोणी ना कोणी त्याच्या दारावर दिलेले पैसे परत घ्यायला टपकत असे त्यामुळे गणपत प्रचंड त्रासला होता.

भाडेकरूमध्ये एक खोली त्याने “नाट्यनंद कला मंडळ” नावाच्या एका उत्तरप्रदेश मधील नाटक कंपनीला भाड्याने दिली होती. हे लोक भन्नाट कलाकार, पण भाडं मात्र वेळेवर कधीच देत नसत. कधी रिहर्सलसाठी आवाज

इतका मोठा की संपूर्ण चाळीतल्या बायकांना टीव्ही ऐकू येईना, आणि मग गणपत चिडून गडगडाट करत त्या खोलीत शिरायचा.

"अरे ओ, तुम लोग! भाडा देना का पहले, की ड्रामा करना का?" — असं तो ओरडायचा, आणि मग त्याच्या चुकीच्या हिंदीतून केलेल्या धमक्या ऐकून सगळे पोट धरून हसायचे.

गणपतचा स्वभाव मात्र सोन्यासारखा — शेजारी आजारी पडला तर औषध घेऊन धावायचा, पोरांच्या शाळेच्या फीची तजवीज करायचा, पण त्याच्या या मदतीतही गोंधळ हमखास असायचा. कधी औषधाएवजी चुकीचा डबा द्यायचा, तर कधी फी भरायला जाताना अर्धे पैसे कुठल्या भिकाच्याला देऊन यायचा.

तो हड्डी पण मनमिळावू थोडा अडाणी पण नेहमी तयार मदतीला. या सगळ्यामुळे गणपत फक्त चाळीत नाही, तर आसपासच्या गल्ल्यांतही "गणपतराव" म्हणून प्रसिद्ध झाला होता.

आज गणपतराव प्रचंड चिडला होता, नाटक कंपनीने गेले सहा महिन्याचे भाडे भरले नव्हते आणि रोज ते उद्या उद्या करून वेळ काढीत होते. त्यामुळे आज गणपत ने त्यांना चांगले खडसविण्याचे आणि अंतिम ताकीद द्यायचे ठरविले. तो तरातरा नाटक मंडळीच्या खोलीत घुसला चाळीतल्या नाटक कंपनीची खोली – खोलीत रंगीबेरंगी पडदे, फाटलेले पोस्टर्स, आणि पाठीमागे चालू असलेली जोरात ढोलकीची प्रॅक्टिस. मंचावर एक अभिनेता 'राजा'चा पोशाख घालून डायलॉग देत होता.

अभिनेता: (जोरात) "राज्य माझं आहे आणि माझा आदेश म्हणजे—"

दार इतक्या जोरात उघडलं की पडदा अर्धा कोसळला. गणपत मोरे आत आला, त्याच्या हातात लांब वही आणि डोक्यावरचा चष्मा अर्धा वाकलेला होता.

गणपत: (अवाजात चिडचिड) "ए ओ, राजा-राजा खेळणारे लोकांनो! आधी भाडा देना, फिर करना डायलॉग का माला-माल!"

ढोलकी थांबली. सगळे कलाकार थोडे गोंधळले आणि त्यांनी दचून गणपत कडे पाहिले.

गणपत: "देखो, मैं बहुत भला आदमी है लेकिन अब तो मेरा पेशान्स गेल्ला आहे! सहा महीना भाडा बुडला आणि आता मी काउंट करेला आहे — एक, दोन, तीन (थोडा थांबून) दहा! दहा दिवसात पइसा नाही दिया तर, तुमचं हे नाटक बनेगा बंद-नाटक!"

दिग्दर्शक रामशारण गुप्ता: (हसत) "अरे गणपत भाऊ, थोडा टाइम द्या, प्रेक्षक नाहीत कमाई कमी झालीय."

गणपत: (हड्डीपणे) "कमाई कमी? अरे तुम लोग रोज राजा-राणी बनता, कपड्यात मोती, मुकुट, तलवार आणि मैं रोज पायजमा घालतो, चप्पल घालतो तरी मी पइसा टाइम पे देतो!"

अभिनेत्री: (मस्करी करत) "गणपत भाऊ, तुम्हालाच का नाही पुढचं नाटकात रोल देऊ?"

गणपत: (डोळे मोठे करत) "रोल? अरे बाबा, मी रोल करायला लागलो ना, तर तुमचं स्क्रिप्ट बनेगा इन्स्टंट कॉमेडी! मी फक्त भाडा घेणारा हिरो आहे!"

त्याने वही जोरात बंद केली आणि बाहेर निघण्याआधी अंतिम धमकी दिली.

गणपत: "दहा दिवस, लक्षात ठेवा! नाहीतर तुमचं सीन कट, तुमचं सेट कट, आणि मी कट होऊन तुमचं दरवाजा ला लॉक लावेल!"

गणपत बाहेर गेला. आतले सगळे कलाकार एकमेकांकडे बघत होते आणि हसत होते. दिग्दर्शक रामशरण गंभीर चेहऱ्याने म्हणाला -

दिग्दर्शक: "हा इसम नाही, हा तर आपल्याला लागलेला सेन्सॉर बोर्ड आहे!"

गणपत गेल्यानंतर सगळ्या नाटक मंडळींवर एकदम सन्नाटा पसरला. प्रत्येकाच्या चेहऱ्यावर काळजीचे ढग दाटले होते. आतापर्यंत त्यांनी बच्याच अडचणी पाहिल्या होत्या, पण यावेळी गणपतच्या आवाजातील धमकी वेगळीच होती. "दहा दिवसात सहा महिन्याचं थकलेलं भाडं भरा, नाहीतर" त्याचा तो टोन अजूनही सगळ्यांच्या कानात घुमत होता.

दिग्दर्शक रामशरण गुस्सा एकटक जमिनीवर नजर लावून बसला होता. "आता काही इलाज नाही," तो जड आवाजात म्हणाला, "गणपत भाडं मागतोय, प्रेक्षक नाहीत, नाटकाची तिकिटं कुणी घेत नाहीत आणि आपल्या खिंशात एक पैसाही नाही. जेवायला देखील कसाबसा जमवतोय."

पांडे, जो रंगमंचावर नेहमी राजा किंवा मंत्रीची भूमिका करायचा, त्याने आपल्या मानेवरचा सोनेरी कागदी मुकुट काढून टेबलावर आपटला. "मी तर म्हणतो, पळूया! या शहरात आपलं काही होणार नाही. आजही आपण रिकाम्या खुच्यांना डायलॉग मारत होतो आणि त्या खुच्यांनीसुद्धा टाळ्या वाजवल्या नाहीत!"

सुलोचना, एकेकाळी रंगभूमीची 'मुख्य नायिका', हसत पण थोडं कटाक्ष टाकून म्हणाली, "हो, आजकाल लोक सिनेमाकडे वळलेत. कुणाला नाटक बघायला वेळ नाही. आणि आपण तर कालच 'राजा हरिश्चंद्र' मध्ये हरिश्चंद्रच्या भूमिकेत मला बसवलं होतं! लोकांनी कथेऐवजी माझ्या लांब वेणीकडे जास्त लक्ष दिलं."

"ठीक आहे," रामशरण गुप्ताने खोल श्वास घेत सांगितलं, "आज रात्रीच निघूया. जे हवं ते घेऊ, बाकी सगळं इथेच राहू दे. विशेषतः ती संदूक"

"अरे हो," पांडे खळखळून हसला, "त्या संदुकीत फक्त नाटकाचे कपडे, खोट्या दाढी-मिशा, विग, आणि प्लास्टिकचा मुकुट आहे. हे घेऊन गावात गेलो, तर लोक आपल्याला वेडे समजतील."

सगळ्यांनी एकमेकांकडे कटाक्ष टाकला, आणि नकळत मान डोलावली. ठरलं — आज उत्तरात्री, बाराच्या गाडीनं ते सगळे उत्तर प्रदेश मधील माधोपूर गावाला परत जाणार.

रात्री अकरा वाजता मंडळी तयारीला लागली. गुपचूप बँगा भरल्या गेल्या. जुन्या संदुकीकडे कुणी बघायलाही तयार नव्हतं, जणू ती त्यांना डोळे वटारून

निरोप देत होती. शेवटी पांडे थांबला, संदुकीकडे बघून कुजबुजला, "अलविदा, दाढी-मिशा आणि खोटा सिंह तू रंगमंचावर अमर राहशील."

दुसऱ्या दिवशी सकाळी गणपत नेहमीसारखा आपल्या किरकिच्या आवाजात दम भरायला आला. त्याच्या डोक्यात अजूनही कालचीच आठवण होती—"दहा दिवसात भाडं भरलं नाही, तर मी सगळे सामान बाहेर फेकून देईन." आज त्याचा बेत होता, थोडं अधिक कठोर बोलायचं.

पण खोलीचा दरवाजा उघडताच त्याच्या नजरेसमोर जी दृश्यं आली, त्याने तो क्षणभर थिजून गेला.

खोली पूर्णपणे ओस पडली होती. ज्या भिंतींवर रंगीबेरंगी कपडे, तलवारी, विग लटकायचे, तिथे आता फक्त पोकळ खिळे उरले होते. कोपन्यात एकच वस्तू उभी होती—ती जुनी, तपकिरी संदूक. तिचा रंग उडालेला, कडा गंजलेल्या, आणि कुलूप तुटायच्या अवस्थेत. बाकी काहीही नव्हतं.

"अरे, हे काय झालं?" गणपतचा चेहरा लाल झाला. तो चिडून पुटपुटला, "सगळं घेऊन पळाले रे हरामखोर! फक्त ही काय कचन्याची पेटी टाकून गेलेत?"

त्याने लगेच खिशातून फोन काढला आणि दिग्दर्शक रामशरण गुसाचा नंबर फिरवला. फोन वाजत राहिला पण शेवटी मशीनसारखा थंड आवाज आला—“The number you are trying to call is switched off.”

गणपतने दात घासत शिव्या दिल्या. "फोन बंद! अरे, माझं सहा महिन्याचं भाडं खाल्लंय, आणि आता पळून गेलाय! अभी तो इनका जरूर गेम बजाना पडेगा!"

चिडून त्याने टेबलाच्या ड्रॉवरमधून करारपत्र काढलं. त्यावर रामशरणची सही होती, आणि त्याला दिलेली मूळ ओळखपत्राची झेरॉक्स कॉपीही होती. गणपतने ती कागदं उलटी-पालटी केली. आधार कार्ड हातात आल्यावर त्याची नजर पत्त्यावर खिलली—“माधोपूर, जिल्हा धार, उत्तरप्रदेश.”

“माधोपूर? म्हणजे आपल्या महाराष्ट्राबाहेर पळालेत? बरं झालं, पत्ता सोडून गेलेत. तिथेच गाठून घेतो.”

गणपतला आपला पुढचा प्लॅन एकदम स्पष्ट दिसत होता. तो लगेच पोलीस स्टेशनमध्ये गेला, आणि मोठ्या तावातावाने सगळा किस्सा सांगितला—कसा रामशरण गुप्ता आणि त्याची नाटक मंडळी सहा महिन्यांचं भाडं थकवून पळून गेले, कसा त्यांनी खोली साफ केली, आणि फक्त संदूक ठेवून उड्या मारल्या.

डेस्कवर बसलेल्या पोलीस हवालदाराने त्याच्याकडे जरा कंटाळवाण्या नजरेने पाहिलं. “गणपत, हे सिव्हिल मॅटर आहे. भाडेकरू पळाले, तर कोर्टात केस टाक. आमचं काम गुन्हेगार पकडणं, भाडे वसूल करणं नाही.”

“पण माझं सहा महिन्याचं भाडं—” गणपत सुरु झाला, पण दुसऱ्या पोलिसाने हात वर करून मध्येच थांबवलं, “अहो, एक तर पत्ता दुसऱ्या राज्यात आहे. तिकडे आमची हद्दच नाही. आमच्या डोक्यावर लोड टाकू नका.”

गणपतने सुस्कारा टाकला. पोलीस स्टेशनच्या बाहेर पडताना त्याच्या डोक्यात एक हड्डी चमक होती. “ठीक आहे, मीच जाईन. माधोपूरला जाऊन हिशोब करतो.”

त्याने परत खोलीत येऊन संदूककडे कटाक्ष टाकला. "तू तसंच उभं राहा.
मी परत आल्यावर तुला उघडून बघतो."

आणि मग, जणू एखाद्या हिशोबाच्या मोहिमेला निघाल्यासारखा, गणपतने
आपली बँग भरली, थोडे कपडे, पैसे, आणि आधार कार्डाची ड्रेरॉक्स खिशात
ठेवली. तो रिक्षा पकडून स्टेशनकडे निघाला—माधोपूर गाठण्यासाठी, आणि
आपले भाडे वसूल करण्यासाठी.

माधोपूरला पोहोचल्यावर गणपतने प्रथम स्टेशनसमोरच्या चहाच्या
टपरीवर बसून चहा घेतला. कप ओढांपर्यंत नेताना त्याचे डोळे गावातल्या
लोकांकडे फिरत होते — कुणी जीप मधून जात होतं, कुणी भाजीच्या टोपल्या
घेऊन बाजारात धावत होतं. गणपतने तिथल्या टपरीवाल्याला विचारलं,

"अरे भावा, हा पत्ता कुठं आहे बरं?"

त्याने करारनाम्यावरचा पत्ता पुढे केला. टपरीवाला चष्मा सरकवत
म्हणाला, "ओ हा रामशरणच्या घराचा पत्ता आहे. गावाच्या शेवटी, मोठ्या
वडाच्या झाडाच्या पुढे आहे घर."

गणपतने लगेच तिकडे पाऊल टाकले. कच्च्या रस्त्यावरून चालताना तो
स्वतःशीच पुटपुटत होता — "अहो, मुंबईतून एवढा प्रवास करून आलोय
आणि हा लोक अगर नाय दिला पैशा, तर गणपत मोरे नाव नाही"

शेवटी वडाच्या झाडाजवळ पोहोचल्यावर त्याने पाहिलं — समोर जुनं
कौलारू घर, अंगणात विहीर, आणि उंबरठ्यावर एक गाठाळ मिशांचा, उंच
अंगाचा माणूस उभा होता.

"रामशरण? रामशरण आहे का?" गणपतने विचारलं.

तो माणूस भुवया उंचाकून म्हणाला, "रामशरण माझा लहान भाऊ. पण तो इथे नाही. तू कोण?"

गणपत लगेच पुढे येऊन सांगू लागला, "मी गणपत बबनराव मोरे, मुंबईचा. तुझा भाऊ माझां सहा महिन्याचं भाडं खाऊन पळाला आहे. आणि मी ते भाडं घेण्यासाठी आलोय. पैशाचा सवाल आहे, भावा!"

माणसाच्या चेहऱ्यावर नाराजी उमटली. "अरे, मी त्याच्या कर्जाचं ओझां का उचलू? तो कुठे आहे ते मला माहीत नाही. आणि मला तुझ्या पैशाशी काही देणंघेणं नाही!"

गणपतचा पारा चढला. "काय? पैशाशी देणंघेणं नाही? हा काय प्रकार? मुंबईत असतास तर आत्ता धरून आणला असता मी!"

यावर तो माणूसही जोगत ओरडू लागला. दोघांमध्ये तुफान बाचाबाची झाली — अंगणातल्या कोंबड्यांनी पळ काढला, शेजारच्या घरातून बायकांनी डोकं बाहेर काढून तमाशा पाहायला सुरुवात केली. शेवटी त्या माणसाने रागाने म्हणत दार आतून बंद केलं आणि गणपत अंगणातच उभा राहिला.

थोडा वेळ शिव्या पुटपुटून गणपत निराशापणे मागे फिरला. "रामशरण हाताला लागला नाही, पण पांडे किंवा ती सुलोचना मिळाली तर काहीतरी धागा सापडेल," असा विचार करत तो गावात चौकशी करायला निघाला.

गणपतने सकाळपासून गावभर भटकून पांडे आणि सुलोचनाचा फोटो दाखवला, पण प्रत्येक ठिकाणी त्याला एकतर "माहित नाही" असा थंड

प्रतिसाद मिळाला, किंवा लोकांनी सरळ दुर्लक्ष केलं. काहींनी तर त्याच्याकडे पाहून हसतच वळण घेतलं.

दुपारपर्यंत उन्हाने अंग भाजून निघालं होतं आणि गणपतच्या पोटात कावळे ओरडू लागले.

"अरे, आधी पोटभर खाल्लं पाहिजे, नाहीतर शोधाशोधीची ताकदच उरणार नाही," तो स्वतःशीच म्हणाला.

त्याच्या नजरेला बाजारपेठेच्या कडेवर एक छोटंसं टपरीवजा हॉटेल दिसलं. फिकट निळ्या रंगाच्या फलकावर मोठ्या अक्षरात लिहिलेलं होतं – “श्री गणेश भोजनालय”. आत लोखंडी टेबल-खुर्च्या, कोपन्यात मोठी लोखंडी झूममध्ये पाणी, आणि एका काचेच्या डब्यात गोड जिलबी मांडलेली.

गणपत आत शिरला आणि आवाज दिला, "भाऊ, ताट जेवण दे आणि दोन भाकरी जास्त ठेव, हं!"

मालकाने पानावर वरण-भात, बटाट्याची भाजी, कांदा आणि थोडं लोणचं ठेवून त्याच्यासमोर आणलं. गणपतने पाण्याचा घोट घेतला आणि जेवायला सुरुवात केली. गरमागरम भाताचा वास पोटातलं भूकचं वादळ आणखीनच वाढवत होता.

तेवढ्यात बाहेरून जोरजोरात गोंधळाचे आवाज यायला लागले — लोक पळत होते, कुणीतरी “पकडा-पकडा” ओरडत होतं. भांड्यांचा आवाज, बायकांचे किंचाळणे, आणि धावत जाणाऱ्या पावलांचा गडगडाट.

गणपतने चमचा थाळीत ठेवला आणि कुतूहलाने दाराजवळ गेला.

"काय झालंय?" तो मालकाला विचारणार एवढ्यात, बाहेर बाजारपेठेकडे पाहताच त्याच्या नजरेसमोर गोँधळाचा नजारा उभा राहिला — सायकली, उलटसुलट पसरलेली भाजीची टोपली, आणि धावत जाणारे तरुण.

तो आणखी काही समजून घेर्ईल तोच, मागून कुणीतरी प्रचंड वेगाने धावत येऊन धडाम! त्याच्याशी आदळलं. गणपत मागे सरकून थोडा तोल गेला, पण कसाबसा सावरला.

तो माणूस दम लागल्यासारखा हांफत होता, डोळे भीतीने विस्फारलेले. त्याचे कपडे धुळीने माखलेले आणि हातात काहीतरी चुरगळलेला कागद घृष्णूलेला.

गणपतने लगेच त्याचा खांदा धरला आणि विचारलं, "एड, काय चाललंय हे? लोक का पळतायत?"

इकडे अमिषाच्या घरात सकाळपासूनच एक हलकीशी बेचैनी होती. समर दिल्लीला गेल्यापासून अमिषाच्या मनात थोडी चिंता होती, पण तिला आपल्या पतीच्या धैर्यावर आणि आपल्या गावातील लोकांवर विश्वास होता—कोणीही सहजपणे तिला किंवा निशाला इजा करणार नाही.

मात्र, त्या सकाळी निशा फारच चिडचिड करत होती. कधी खेळणी हवी, कधी काही खायला हवं, तर कधी रडायला लागायची. अखेर अमिषाने ठरवलं की तिला बाजारात फिरायला घेऊन जावं, म्हणजे तिचा मूळ बदलेल आणि घरातली घुसमटही कमी होईल.

पवन त्या दिवशी मोकळा होता, म्हणून तोही सोबत जायला तयार झाला. "ताई, मी गाडी घेऊन येतो, तुम्ही तयार राहा," असं सांगून तो बाहेर निघाला. काही वेळातच जीप घरासमोर आली. अमिषाने निशाला मांडीवर घेतलं, पर्स खांद्यावर टाकली आणि तिघे बाजाराकडे निघाले.

बाजारपेठेत पोहोचल्यावर, पवनने जीप एका झाडाच्या सावलीत उभी केली.

"ताई, तुम्ही बघा, मी इथेच थांबतो," तो म्हणाला.

अमिषाने मान डोलावली आणि निशाला घेऊन बाजारात फिरायला लागली—फळांच्या गाड्या, कपड्यांच्या दुकानांत रंगीबेरंगी साड्या, आणि हळदी-कुंकवाचा गंध हवेत दरवळत होता.

पण दुसरीकडे, ही बातमी गावातल्या सावल्यांसारखी वेगाने पसरत होती—"अमिषा ताई बाजारात एकटी आहे." हा संदेश कुणाच्या तरी फोनवर पोहोचला आणि लगेचच विक्रमच्या कानावर गेला.

विक्रम त्या वेळी आपल्या साथीदारांसोबत गावाच्या बाहेरच्या वाडीत बसून दारू पीत होता. बातमी ऐकताच त्याच्या डोळ्यांत एक काळी ठिणगी चमकली.

"आजचं काम आजच उरकायचं. समरने मला सगळ्यांसमोर अपमानित केलंय. त्याची किंमत त्याला भरावीच लागेल. त्याच्या बायको-मुलीचं रक्त पाहिलं की त्याचं गर्वाचं डोकं थंड होईल."

त्याने लगेच आपल्या लोकांना हुक्कूम दिला—“गाड्या तयार ठेवा, पंधरा-वीस माणसं हवीत माझ्यासोबत. कुणालाही पळून जायची संधी मिळू नये.”

गुंडांनी लगेच आपापल्या गाड्या स्टार्ट केल्या. लोखंडी रॅड, लाठ्या, आणि काहींच्या कमरेला पिस्तूल—सगळं सज्ज होतं.

विक्रमने शेवटचा घोट घेतला आणि जीपच्या पुढच्या सीटवर बसत म्हणाला—“आज बाजारात रक्त सांडणार आहे.”

त्या ताफ्यात तीन-चार जीप आणि दोन बाईंक होत्या. इंजिनांचा गडगडाट, धुळीचा भडका, आणि त्या काळ्या चेहन्यांची झळक पाहून वाटेतले लोक बाजूला सरकू लागले.

दरम्यान, अमिषा आणि निशा अजूनही निरागसपणे फळांच्या गाड्यांवर भाव करत होत्या पण सावल्या जवळ येत होत्या.

बाजारपेठ गर्दीने भरलेली होती—फळांच्या गाड्यांवर ग्राहकांचे भाव चढत-उतरत होते, भाजीवाल्यांच्या हाका हवेत मिसळत होत्या, आणि मधूनच कुठेतरी मसाल्यांचा उग्र वास येत होता. अमिषा निशाचा हात धरून एका चण्यांच्या गाडीपाशी थांबली होती. तिचा चेहरा शांत होता, पण मनात कुठेतरी समरची आठवण येत होती.

तेवढ्यात, दूरवरून इंजिनांचा गडगडाट बाजाराच्या गजबजलेल्या वातावरणाला चिरून गेला. धुळीचा एक ढग रस्त्यावर पसरला. लोक क्षणभर थांबून पाहू लागले. काळ्या काचा असलेल्या तीन जीप, दोन बाईंक आणि मागे काही पायदळ गुंड बाजाराकडे सरळ धाव घेत होते.

जीपच्या पुढच्या सीटवर बसलेला विक्रम उतरला. त्याच्या डोळ्यात एक वेडसर राग होता, जणू काही वर्षांचा बदला आज संपवायचा होता. गर्दीत त्याची नजर अमिषावर पडली, आणि त्याचे पाऊल तावातावाने तिच्या दिशेने वळले.

पण, बाजूलाच उभा असलेला पवन सावध नजरेने हे सगळं पाहत होता. गुंडांचा ताफा पाहताच त्याच्या अंगात जणू वीज संचारली. "हे लोक इथे काय करायला आलेत? नक्की अमिषावर हल्ला!"

त्याने लगेच जीपमधल्या वायरलेस सेटवर हात टाकला आणि दमलेल्या आवाजात पोलीस स्टेशनला कळवलं— "बाजारात तातडीची मदत हवी, विक्रम आपल्या माणसांसोबत इथे आला आहे. लवकर या!"

वायरलेस बंद होताच पवन त्या ताफ्याकडे धावत सुटला.

विक्रम अजून काही पावलेच पुढे गेला होता, तेव्हाच पवनने त्याच्या एका गुंडाला झडप घालून जमिनीवर फेकलं.

"अमिषा ताई, मागे व्हा!" पवन ओरडला, पण गर्दीतली भीती आणि घबराट वाढत चालली होती.

क्षणातच हाणामारी सुरु झाली. पवनचे घाव जोरदार होते—एका गुंडाला त्याने लोखंडी काठी हिसकावून मारली, दुसऱ्याला लाथेने उडवून दिलं. पण संख्या त्याच्या विरोधात होती. प्रत्येक गुंड हातात लाठ्या, रॅड किंवा चाकू घेऊन वेड्यासारखे त्याच्यावर तुटून पडत होते.

पवनच्या कपाळावरून रक्त वाहू लागलं, पण तो अजूनही झुंज देत होता. अखेर चार-पाच गुंडांनी मिळून त्याला मागून पकडलं, त्याचे हात पिळून काढले, आणि एका जीपच्या लोखंडी रॉडला बांधून टाकलं.

विक्रमने पवनकडे तुच्छतेने पाहत एक कटू हसू दिलं. "समरचा माणूस, पण आज काही करू शकणार नाहीस."

यानंतर विक्रमने नजर अमिषाकडे वळवली. तिच्या चेहन्यावर भीतीची सावली पसरली होती, पण ती निशाला घटू मिठी मारून उभी होती. विक्रम जवळ पोहोचताच तिने मागे सरकायचा प्रयत्न केला, पण त्याचा हात विजेच्या वेगाने तिच्या केसात घुसला.

"चल इथं!" तो गुरगुरत म्हणाला आणि तिला ओढत, फरफटत रस्त्याच्या मधोमध आणलं. निशा जोरजोराने रडू लागली. काही लोकांनी थांबून हे पाहिलं, पण विक्रमच्या गुंडांचा चेहरा पाहून त्यांनी पळ काढला.

अमिषा सुटण्यासाठी झगडत होती—तिने त्याच्या हातावर नखं खुपसली, पण विक्रमने संतापाने तिच्या गालावर एक झापट मारली. त्याचा हात तिच्या कपड्यांवर गेला आणि एका झटक्यात त्याने तिचा कुर्ता फाडून टाकला.

बाजारभर एक भयानक शांतता पसरली. काहींच्या हातून पिशव्या खाली पडल्या, काहींनी चेहरा वळवला, आणि काही घाबरून पळू लागले.

विक्रमच्या चेहन्यावर आता फक्त क्रौर्य शिल्लक होतं.

इकडे जो माणूस गणपतला धडकला होता. त्याला गणपत ने धरून उठवले आणि विचारले, "अरे बापरे! का धावतोस रे भावा?" गणपतने त्याला हाताने धरून विचारलं.

तो माणूस दमलेल्या आवाजात म्हणाला, "शूटिंग झालीये!"

गणपतच्या डोळ्यांत चमक आली, "कोणत्या हिरोची शूटिंग? सलमान की शाहरुख?"

तो माणूस रागाने ओरडला, "तेरे बाप की शूटिंग!" आणि तो झपाट्याने पळून गेला.

गणपत थोडा चकित झाला, मग स्वतःशी पुटपुटला, "काय बुवा हा कोणता नवा हिरो आहे? 'तेरे बाप' नावच भारी! असं काही सिनेमातलं सीन असणार."

मनातल्या मनात त्याने ठरवलं की ही संधी सोडायची नाही. नाटकं, तमाशा, जत्रा यात पारंगत असलेला गणपतला वाटलं, "असं जर खरंच सिनेमा शूटिंग असेल, तर पाठीमागं उभा राहून एखाद्या सीनमध्ये दिसून येऊ मग काय, मोठ्या पडद्यावर माझी एंट्री!"

तो आपली चप्पल ठकठक वाजवत बाजाराच्या दिशेने निघाला. गल्लीतून आत शिरताच त्याला लक्षात आलं की वातावरणात वेगळीच तणावाची हवा आहे—लोक दुकाने बंद करत होते, काही बायकामाणसं लहान मुलांना हाताला धरून पळवत होती, कुठेतरी धुळीचा ढग उठलेला होता, आणि त्या पलीकडे काही माणसं गोंधळ घालत होती.

पण गणपतच्या डोक्यात अजूनही 'फिल्मी शूटिंग' चाच भास. तो पोट बाहेर काढत, छाती फुगवत म्हणाला, "चलो भाई! पाहूया, हिरो-हिरोईन कसे फाईट करतायत!"

तो गर्दीकडे सरकू लागला, आणि धुळीच्या पलीकडून त्याला लांबून काही गुंडासारखे लोक आणि मध्ये एक बाई दिसली. गणपतच्या लक्षात आलं नाही की हा सिनेमा नसून काहीतरी खराखुरा प्रकार चाललाय.

बाजाराच्या उत्तरभागी, धुळीच्या ढगात आणि गोंधळाच्या आरडाओरडीत, विक्रमचा राग उफाळून आला होता. त्याच्या डोळ्यात लालसर रक्तदृष्टी आणि चेहऱ्यावर भीषण संताप. त्याने अमिषाचे केस घृष्ण पकडले होते. ती कसाबसा सुटण्याचा प्रयत्न करत होती, पण विक्रमचा लोखंडी पंजा तिला हलूही देत नव्हता. रस्त्यावरच्या काही बायकांनी घाबरून डोळे झाकले, काही पुरुषांनी वळून दुसऱ्या गल्लीत पळ काढला.

अचानक विक्रमने कमरपट्ट्यातून एक चकचकीत चाकू बाहेर काढला. त्याचा पात्याचा टोक उन्हात चमकला आणि पुढच्याच क्षणी तो अमिषाच्या पोटात खोलवर खुपसला.

"आssss—!" अमिषाच्या तोंडून एक वेदनादायक किंकाळी बाहेर पडली.

पण विक्रम थांबला नाही. पहिला वार झाल्यानंतर तो आणखी निर्दयी झाला. एकामागून एक चार पाच वार—प्रत्येक वेळेस चाकूचा धक्का अधिक जोरात, अधिक निर्दयतेने. अमिषाच्या शरीरातून रक्ताचा उकळता झोत बाहेर

पडत होता. तिचा चेहरा पांढरट झाला, श्वास अडकला आणि ती हळूहळू रस्त्याच्या उत्तरभागी रक्ताच्या थारोळ्यात कोसळली.

गणपत हे सगळं बाजूला उभा राहून पाहत होता. त्याच्या चेहन्यावर न घाबरण्याचं आणि न समजण्याचं विचित्र मिश्रण होते. त्याला अजूनही वाटत होतं की हे एखाद्या अऱ्कशन सिनेमाचं रिअलिस्टिक शूटिंग आहे. तो मनात म्हणाला, "अरे वा, हिरोईनला मारायचं सीन किती खेरेखुरे रक्त वगैरे वापरतायत हा तर मोठा बजेट पिक्चर दिसतो!"

विक्रम आता अमिषाकडून पवनकडे वळला. पवनला आधीच त्याच्या गुंडांनी जीपच्या लोखंडी फ्रेमला घटू बांधून ठेवले होते. विक्रमने तोच रक्ताने माखलेला चाकू उचलला आणि पवनच्या पोटात खुपसला. एक वार दोन वार तीन वार पवनचं डोकं मागे झुकलं, त्याच्या डोळ्यांतून जीवनाचा प्रकाश निघून गेला. काही सेकंदातच त्याचा श्वास थांबला.

गणपतचा गोंधळ मात्र कमी झाला नाही. तो पुटपुटला, "अरे वा, आता हिरो आला हे तर एकदम खतरनाक क्लायमॅक्स दिसतोय!"

विक्रमने चाकू पुसत आसपास नजर फिरवली—त्याला आता निशा हवी होती. तो गल्लीगल्लीत डोळे फिरवत होता, पण निशा कुठेच नव्हती. बाजारात पसरलेल्या गोंधळात ती कधी गायब झाली हे कुणालाच कळलं नव्हतं.

तेवढ्यात लांबून पोलीस जीपची सायरन वाजू लागली. तो आवाज बाजाराच्या गल्ल्यांत घुमू लागला. विक्रमचे डोळे अरुंद झाले. त्याने आपल्या गुंडांना इशारा केला, आणि ते सगळे पळत एका मागच्या गल्लीतून गायब झाले.

काही सेकंदांतच तिथं फक्त रक्ताचा वास, जमिनीवर पसरलेलं थारोळं, आणि भेदरलेले काही थोडे लोक एवढंच उरलं.

गणपत अजूनही तिथेच उभा होता, आणि मनात विचार करत होता, "काय बुवा पोलीस सीन लवकर आला. दिग्दर्शक भारी आहे श्रिल कायम ठेवतो!"

मुख्य बाजारपेठ आता जणू मृत शांततेत बुडालेली होती. काही क्षणांपूर्वी घडलेल्या भीषण घटनेचे अवशेष अजूनही हवेत तरंगत होते—रक्ताचा वास, भीतीने थरथरणारे चेहरे, आणि गडद तणाव.

पोलिसांच्या गाड्या सायरन वाजवत थांबल्या, आणि दोन सब-इन्स्पेक्टर, काही कॉन्स्टेबल्ससह, घटनास्थळी उतरले. त्यांचे पाऊल आवाजही त्या शांततेत भेसूर वाटत होते.

सगळ्यात आधी त्यांचे लक्ष गेले ते रस्त्याच्या उत्तरभागी पडलेल्या अमिषाकडे—तिच्या अंगावर कपडे नव्हते, शरीर रक्ताच्या तळ्यात बुडाले होते. तिच्या डोळ्यांमध्ये आता प्रकाश नव्हता, फक्त एक स्थिर, रिकामी नजर. बाजूला काही पायच्या अंतरावर पवन—जीपच्या मागच्या बाजूस घटू दोराने बांधलेला—त्याचाही श्वास थांबला होता.

एका कॉन्स्टेबलने थरथरत्या आवाजात सब-इन्स्पेक्टर पांडेला म्हटले, "साहेब दोघेही गेले."

सब-इन्स्पेक्टरने मान हलवली, पण त्याचा चेहरा कडकच राहिला. त्याला माहित होते, अशा वेळी भावना दाखवणं म्हणजे कमकुवतपणा.

तेवढ्यात, रस्त्याच्या एका कोपन्यातील जुन्या प्रताप सिंह दुकानाचे दार हळूच उघडले. आतून एक छोटीशी, घाबरलेली आकृती बाहेर आली—निशा. तिच्या चेहन्यावर अश्रूंचे डाग होते, आणि ती अजूनही थरथरत होती. तिने पोलिसांकडे पाहत हळू आवाजात विचारले, “आई आई कुठे आहे?”

एका महिला कॉन्स्टेबलने तिला अलगद उचलून घेतलं, पण तिच्याकडे उत्तर नव्हतं—निशाच्या डोळ्यांपुढेच तिची आई जमिनीवर पडलेली होती.

पोलिसांनी लगेचच जमलेल्या लोकांकडे वळून चौकशी सुरु केली. “कोणी पाहिलं का हे कोणाने केलं?” सब-इन्स्पेक्टरचा आवाज कठोर होता.

लोकांच्या नजरा एकमेकांकडे फिरु लागल्या. कुणाच्या चेहन्यावर राग नव्हता, फक्त भीती. प्रत्येकाला ठाऊक होतं—विक्रमचं नाव घेतलं, तर दुसऱ्या दिवशी त्यांच्या घरातही हाच प्रसंग घडू शकतो.

एक म्हातारा दुकानदार थोडा पुढे आला, पण त्याने तोंड उघडायचा प्रयत्न करताच, गर्दीतून कुणीतरी त्याच्या खांद्यावर हात ठेवून त्याला थांबवलं. तो परत शांत झाला.

“कुणालाच काही माहित नाही का?” पोलिसांनी पुन्हा विचारलं.

गर्दीतून काही कुजबुज ऐकू आली—“महेंद्र ठाकूरच्या माणसांचा हाथ आहे”—पण ती लगेच गिळून टाकली गेली. मुख्य रस्त्यावरची गर्दी अजूनही दडपलेल्या भीतीत स्थिर उभी होती.

पोलिसांचे प्रश्न हवेत लटकत होते, पण उत्तर देणारा कुणीच पुढे येत नव्हता. त्या वेळेस, कोपन्यातल्या पानाच्या टपरीजवळ उभा असलेला गणपत हळू हळू पुढे सरकू लागला.

गणपतच्या चेहन्यावर अजूनही गोंधळ आणि निरागस उत्सुकता होती. त्याला अजूनही वाटत होतं की हे सगळं एखाद्या चित्रपटाचं शूटिंग आहे. रक्त, किंचाळ्या, मृतदेह—सगळं त्याच्या डोक्यात सिनेमासारखं चालू होतं. तो पोलिसांकडे बघत जोरात म्हणाला, “अहो, मला माहिती आहे! मला माहिती आहे कोणी मारलं!”

हे ऐकून दोन कॉन्स्टेबल लगेच त्याच्याकडे धावले. एकाने खांद्याला धरून विचारलं, “काय माहिती आहे? सांग पटकन!”

गणपतने छाती ताणून, मोठ्या आत्मविश्वासाने रस्त्याच्या एका टोकाकडे बोट दाखवलं. तिथे एक प्रचंड भव्य बॅनर वाच्यात हलत होता. बॅनरवर महेंद्र ठाकूरचा टोकदार नजरेतून बघणारा फोटो, खाली सोनेरी अक्षरांत लिहिलं होतं—“जननायक महेंद्र ठाकूर—वाढदिवसाच्या हार्दिक शुभेच्छा”.

गणपत हसत पुढे म्हणाला, “अहो, त्या बॅनरवर जो मोठा साहेब दिसतो, त्याच्या बाजूला जो तरुण मुलगा आहे ना हाच! ह्याने ह्या दोघांना मारलं!”

गणपतच्या बोटाच टोक विक्रमच्या फोटोवर स्थिरावत. तो फोटो बॅनरच्या उजव्या बाजूला, महेंद्र ठाकूरच्या शेजारी लावलेला होता—विक्रम, काळा सनगलास लावलेला, खांद्यावर बंदूक टांगलेली, आणि चेहन्यावर एक हलकं स्मित.

गर्दीत कुजबुज पसरली. काहींनी डोळे मोठे केले, काहींनी चेहऱ्यावर हात ठेवून आश्र्य लपवायचा प्रयत्न केला. पोलिसांच्या चेहऱ्यावर मात्र काही क्षणांसाठी तणाव उमटला—हे नाव घेण म्हणजे सरळ वादळाच्या तोंडात पाऊल टाकण होतं.

सब-इन्स्पेक्टर पांडेने गणपतला खांद्याला धरून हलकेच म्हणाले, “चल स्टेशनवर जाऊन बोलूया.” गणपत हसत हसत मान डोलावली—त्याला वाटत होतं, आता तर त्याला सिनेमात मोठा रोल मिळणार! पोलिसांनी त्याला जीपमध्ये बसवलं. गर्दीच्या डोळ्यांसमोर जीप हळूहळू स्टेशनकडे निघाली.

दगम्यान, दोन पोलिसांनी अमिषा आणि पवन यांच्या निर्झीव देहांवर पांढरी चादर घातली. जवळ उभा असलेल्या ॲम्ब्युलन्स ड्रायव्हरने मागचं दार उघडलं, आणि दोन्ही मृतदेह काळजीपूर्वक आत ठेवले गेले. ॲम्ब्युलन्सच्या दरवाजांचा आवाज “ठक्” असा झाला, आणि ती पोस्टमॉर्टमसाठी जिल्हा रुणालयाच्या दिशेने रवाना झाली.

रस्त्यावर पुन्हा शांतता पसरली, पण हवेतील तणाव जणू अजून गडद झाला होता—कारण आता विक्रमचं नाव उघडपणे घेतलं गेलं होतं आणि हे महेंद्र ठाकूरच्या कानावर गेलेलं नक्की होतं.

पोलीसांनी घटनास्थळीच परिस्थिती नियंत्रणात आणल्यानंतर, सब-इन्स्पेक्टर पांडेने ताबडतोब एक कॉल दिल्लीला लावला. त्यांना थेट समरशी बोलायचं होतं, पण समोरून उत्तर आलं—“साहेब, समर सध्या गृहमंत्र्यासोबत मीटिंगमध्ये आहेत. कॉल घेण शक्य नाही.”

सब-इन्स्पेक्टर पांडेच्या कपाळावर आठ्या पडल्या. परिस्थिती तातडीची होती, पण सध्या तरी तेवढ्यावरच थांबावं लागलं.

गणपतला जीपमधून उतरवून पोलीस स्टेशनच्या मुख्य दरवाज्यातून आत नेण्यात आलं. तिथे जुनाट लाकडी टेबल, लोखंडी खुर्च्या, आणि भिंतीवर लावलेला पिवळसर झालेला ‘पोलीसांचे कर्तव्य’ यांचा पोस्टर होता. गणपत अजूनही अर्धवट हसत, अर्धवट घाबरलेल्या मुद्रेने इकडे-तिकडे पाहत होता.

डूयुटी ऑफिसरने एक वही उघडली, पेन उचललं आणि विचारलं, “तुझं नाव, पत्ता, आणि काय पाहिलंस ते सर्व सर्विस्तर आणि न घाबरता सांग.”

गणपतने सगळी गोष्ट तपशीलवार सांगितली—बँनर, विक्रमचा फोटो, त्याने पाहिलेलं सगळं. पोलिसांनी त्याचं स्टेटमेंट काळजीपूर्वक लिहून घेतलं, मग त्याच्याकडून सही घेतली.

“आधार कार्ड आहे का?” कॉन्स्टेबलने विचारलं.

गणपतने खिशातून मोडलेलं, पण प्लास्टिक कव्हरमध्ये ठेवलेलं आधार कार्ड बाहेर काढलं. त्याची झेरॉक्स कॉपी काढून फाईलमध्ये ठेवण्यात आली.

“जा, तिकडे बस बोलावू तेव्हा बोलावू” कॉन्स्टेबलने आदेश दिला.

गणपत एका कोपन्यातल्या बाकावर जाऊन बसला, पण त्याच्या मनात हळूहळू शंका येऊ लागली.

स्टेशनमध्ये असलेल्या गंभीर वातावरणामुळे गणपतच्या ‘शूटिंग’च्या कल्पना हळूहळू फिकी पडू लागली. त्याने मनात विचार केला—हे लोक खरंच पोलीस दिसतायत आणि हे दोघं खरंच मेलायत का काय?

तो थोडा वेळ बसून राहिला, पण पोटात भूक चाळवायला लागली. तो उठला आणि काउंटरवरच्या कॉन्स्टेबलकडे जाऊन म्हणाला, “साहेब, बाहेर जाऊन थोडं जेवून येतो लगेच परत येतो.”

कॉन्स्टेबलने त्याच्याकडे फारसं लक्ष न देता हाताने इशारा केला, “जा, पण जास्त वेळ नको.”

गणपत स्टेशनच्या बाहेर आला आणि सरळ मुख्य बाजाराच्या कोपन्यावरच्या एका टपरीकडे गेला. तिथे दोन-तीन लोक भजी समोसे खात, चहा पित बसले होते. पण त्यांची चर्चा आजच्या घटनेवर चालू होती.

“अरे, विक्रम ठाकूरने समर प्रतापच्या बायकोला आणि सब इन्स्पेक्टर पवनला उघड्यावर कापून टाकलं. कोण त्याच्या आड येणार?” एकाने कुजबुजत म्हटलं.

“आणि महेंद्र ठाकूरचं नाव तर घेतलं तरी जीव धोक्यात,” दुसऱ्याने प्रतिसाद दिला.

“सगळे राजकारणी पण त्याच्या खिशात आहेत,” तिसऱ्याने चहा ओढत जोड दिली.

गणपतचे कान टवकारले. हा विक्रम आणि त्याचा बाप महेंद्र ठाकूर एवढे खतरनाक आहेत? त्याच्या अंगावर शहारे आले. अजून काही क्षणापूर्वी ज्याला तो सिनेमाचं शूटिंग समजत होता, ते प्रत्यक्षात रक्तपात आणि खन्या गुन्हेगारांचं साम्राज्य होतं.

त्याच्या मनात एकच विचार आला—मी इथे अजून एक मिनिटसुद्धा थांबलो, तर आपली पण खैर नाही. त्याच्या डोळ्यांत भीती स्पष्ट दिसत होती. हात थोडे थरथरत होते. त्याने चहाचा घोटही पूर्ण न पिता, पटकन पैशाचं नाणं टपरीवाल्याला दिलं आणि गर्दीतून अंग लपवत तो हळूहळू बाजारातून निघू लागला. तो आता पोलीस स्टेशनवर परत जाणार नव्हता.

गणपतने टपरीवर ऐकलेल्या गोष्टींनी त्याच्या पायाखालची जमीन सरकली होती. त्याला असं वाटत होतं की भोवतालचं प्रत्येक चेहरा त्याच्याकडे रोखून पाहतोय, जणू त्यांना माहित आहे की हा तोच माणूस आहे ज्याने विक्रम ठाकूरचं नाव पोलिसांसमोर घेतलं आहे.

त्याने थेट रेल्वे स्टेशनकडे वाट धरली. रस्त्यावरच्या प्रत्येक वळणावर तो सावधपणे इकडे-तिकडे पाहत होता, कुठे विक्रमचे माणसं तर मागे लागत नाहीत ना हे पाहण्यासाठी. बाजाराच्या गोंगाटातून बाहेर पडून स्टेशनच्या गेटपर्यंत पोहोचता पोहोचता त्याच्या अंगातून घाम धारासारखा वाहू लागला होता.

रेल्वे स्टेशनच्या प्लॅटफॉर्मवर पाऊल टाकताच त्याच्या कानावर पुन्हा तेच भयानक शब्द आले—“अरे, ऐकलंस का? आज सकाळी विक्रम ठाकूरने दोन लोकांना उघड्यावर मारलं.”

“हो, आणि ऐकलं का, एक बावळट साक्षीदार सापडलाय म्हणे, त्याला पण महेंद्र आणि विक्रम ठाकूर तसाच सर्वांसमोर कापून टाकेल.”

गणपतचे पाय थबकले. तो बोलणारे लोक त्याला ओळखत नव्हते, पण त्याच्या मनात मात्र भीतीने भलतेच चित्र रंगवायला सुरुवात केली—सगळ्यांना

कळलंय की मी साक्ष दिली आहे आता हे लोक मला ओळखतील, ठाकूरचे माणसं पकडतील, आणि मग!

त्याच्या छातीचा ठोका वाढत गेला. डोळ्यांत पाणी दाटायला लागलं, पण त्याने स्वतःला सावरत गर्दीत मिसळून घेतलं.

त्याला आता फक्त एकच मार्ग दिसत होता—इथून शक्य तितक्या लवकर पळून जाण. तो कोणत्याही ओळखीच्या व्यक्तीला न भेटता, कुठे थांबता, थेट तिकिट खिडकीकडे गेला.

“कुठलीही ट्रेन लांबवरची पटकन,” त्याने घाईघाईत सांगितलं.

तिकिट खिडकीतला माणूस म्हणाला, “मुंबईची ट्रेन पाच मिनिटांत सुटते.”

गणपतने खिशातून गुंडाळलेली नोट काढून तिकीट उचललं. त्याने मागे वळून पाहिलं—जणू कुणीतरी त्याच्या मागे उभं होतंय असं त्याला जाणवलं. पण तिथं फक्त काही सामान उचलणारे कुली होते.

ट्रेनच्या प्लॅटफॉर्मवर धावत जाताना तो स्वतःला शक्य तितका लोकांमागे लपवत होता. इंजिनाचा शिटका वाजताच, त्याने जो मिळेल तो डबा बघून आत उडी मारली. लोकांच्या घामट गर्दीत तो कोंडून गेला, पण त्याला त्याचं काहीच वाटलं नाही—कारण आता तो शहराच्या बाहेर निघणार होता.

ट्रेन सुटली. हव्याहव्य स्टेशन, बाजार, आणि ती रक्तरंजित घटना मागे पडत गेली. गणपतने खिडकीतून बाहेर पाहिलं आणि मनात एकच विचार केला—मुंबई तिथेच माझं रक्षण होईल.

ट्रेनचा आवाज, चाकांचा ठेका, आणि मनातील भीती सगळं एकत्र मिसळून गणपतच्या आयुष्यातल्या नव्या पळून जाण्याच्या प्रवासाची सुरुवात झाली.

दिल्लीतील त्या उंच सरकारी इमारतीत, मीटिंग नुकतीच संपली होती. गृहमंत्र्यांसोबतच्या चर्चेतून बाहेर पडताच समरने आपला मोबाईल हातात घेतला. स्क्रीनवर नजरा पडल्या आणि त्याच्या भुवया ताबडतोब उंचावल्या—त्याच्या पोलिस स्टेशनवरून ४-५ मिस्ड कॉल्स चमकत होते.

त्याच्या मनात शंकेची लहर पसरली. एवढे कॉल्स का? असा विचार करताच, मनात कुठेतरी एक थंड सावली पसरली. त्याने वेळ न घालवता ताबडतोब परत फोन लावला. दुसऱ्या रिंगवरच तिकडून आवाज आला—गंभीर, थरथरता, आणि भारावलेला.

“सर अमिषा मँडम आणि पवन”

फोनच्या दुसऱ्या टोकावरचा आवाज थोडा थांबला, जणू तो शब्द ओठातून बाहेर पडायलाच तयार नव्हता.

“काय? स्पष्ट सांग!” समरचा स्वर तडकला.

“सर त्यांची हत्या झाली आहे.”

क्षणभर जणू वेळच थांबली. समरच्या कानात फक्त तो एकच शब्द घुमत राहिला—हत्या.

त्याच्या डोळ्यांसमोर अमिषाचा चेहरा तरळून गेला—तिचे हसरे डोळे, तिचं सहज बोलणं, तिचा निरागस स्वभाव आणि पवनचा निष्ठावान चेहरा. एकाएकी त्याच्या छातीवर जड दगड ठेवल्यासारखं झालं.

त्याच्या हातातील फोन घटू पकडलेला होता, बोटांच्या सांध्यांवर पांढरेपणा आला होता. डोळ्यांत पाणी नव्हतं, पण आत कुठेतरी तीव्र वेदनेची लाट उसळत होती.

पोलीस अधिकाऱ्याने पुढे सांगितलं, “सर, निशा मँडम सुरक्षित आहेत. त्या घटनेच्या वेळी एका दुकानात लपल्या होत्या.”

हे ऐकताच समरने खोल श्वास घेतला. “ठीक आहे, किमान ती जिवंत आहे” त्याच्या चेहर्यावर थोडी दिलासा देणारी भावना उमटली, पण अमिषाच्या मृत्यूचं दुःख अजूनही छातीत दगडासारखं दाबून बसलं होतं.

पण लगेच त्या वेदनेवर संतापाचा जाज्वल्य लाल रंग चढला. त्याचा श्वास जोरजोराने चालू लागला, कपाळावरच्या शिरा फुगल्या.

“कोणी केलं हे?” त्याने थरथरत्या पण रागाने भारलेल्या आवाजात विचारलं.

“सर विक्रम ठाकूर”

हे नाव ऐकताच त्याच्या आतली ज्वाला आणखीनच प्रखर झाली. मी परतलो की सगळं संपवेन एकदाच.

त्याने शर्टाची बाह्या चढवल्या, एक खोल श्वास घेतला आणि अत्यंत ठाम स्वरात म्हटलं— “मी लगेच माधोपूरला निघतोय. एक सेकंदही वाया घालवू नका. प्रत्येक पुरावा सुरक्षित ठेवा. विक्रम कुठेही दिसला तर त्याला सोडू नका.”

फोन ठेवताच त्याने गाडी बोलवली. दिल्लीच्या रस्त्यांवरून गाडी वेगाने निघाली, आणि समरच्या डोळ्यांत फक्त एकच गोष्ट स्पष्ट होती—अमिषा आणि पवनच्या मृत्यूचा बदला कोणत्याही किंमतीवर.

माधोपूरच्या धुळीने माखलेल्या रस्त्यांवरून काळ्या रंगाच्या SUV ची एक तुकडी वेगाने हॉस्पिटलच्या दिशेने धावत होती. समरच्या वाहनाच्या सायरनचा आवाज हवेत घुमत होता, आणि त्याच्या चेहऱ्यावर प्रचंड तणाव, राग, आणि दुःखाचा मिलाफ दिसत होता.

गाडी हॉस्पिटलच्या गेटजवळ थांबताच समरने वेळ न दवडता दार उघडलं आणि वेगाने पायऱ्या चढत आत धावला. हॉस्पिटलच्या कॉरिडॉरमध्ये रक्ताच्या वासाने आणि अँटीसेप्टिकच्या गंधाने मिळून एक विचित्र वातावरण निर्माण झालं होतं. काही नर्स आणि डॉक्टर्स त्याला ओळखून बाजूला झाले.

बाहेरच्या बाकावर एक दुबळ्या अंगाची बाई बसली होती, डोळ्यांत पाणी आणि चेहऱ्यावर हताशपणा. तिच्या बाजूलाच निशा शांतपणे बसली होती, पण तिच्या डोळ्यांत दिवसभराच्या भीषण घटनेची सावली अजूनही होती.

समरची नजर निशावर पडताच त्याच्या पावलांचा वेग कमी झाला. तो तिच्याजवळ गेला, आणि तिच्या चेहऱ्याकडे पाहताच डोळ्यांत पाणी आले.

निशाच्या डोळ्यांतही अश्रू दाटले. ती उभी राहून त्याच्या मिठीत शिरली, आणि दोघे क्षणभर शब्दही न उच्चारता एकमेकांचा दुःखात आधार घेत राहिले.

ती बाई—जिचं नाव नंतर समरला कळलं की ती पवनची प्रेयसी होती— तिने रडतच सांगितलं, “सर पवनला त्यांनी जनावरासारखा बांधून मारलं, अमिषा मँडमला पण” तिचा आवाज थरथरत थांबला.

समरने शब्द न उच्चारता निशाचा हात हलकेच सोडला आणि गंभीर पावलांनी मॉर्चरीकडे गेला. दरवाजा उघडताच थंडगार वातावरण त्याच्या अंगावर आलं.

स्टीलच्या टेबलावर दोन पांढऱ्या कापडांनी झाकलेल्या देहांचा आकार स्पष्ट दिसत होता.

हळूहळू त्याने पहिले कापड उचलले—अमिषाचा चेहरा दिसताच त्याचा श्वास रोखला गेला. चेहऱ्यावर मारहाणीच्या खुणा, केसांमध्ये सुकलेलं रक्त, आणि डोळ्यांच्या कोपन्यांवर गोठलेले अश्रू.

अमिषाच्या चेहऱ्यावर अजूनही वेदनेचा ठसा होता. जखमांचे लालसर डाग तिच्या गळ्यापासून खाली पसरले होते. समरच्या हातातली बोटं थरथरली. हीच ती स्त्री माझ्या आयुष्याचा आधार आणि मी तिचं रक्षण करू शकलो नाही.

त्याने दुसरे कापड उचलले—पवनचा निष्प्राण चेहरा, ज्यावर जखमांचे ठसे आणि वेदनेचे चिन्ह स्पष्ट होते.

समरच्या डोळ्यांतून आता अश्रू अनावर झाले. तो त्यांच्या बाजूला गुडध्यावर बसून राहिला, मुठी घट्ट आवळून.

थोडा वेळ शांत बसल्यानंतर त्याने हळूहळू उभं राहून, दात घट्ट चावून स्वतःशीच पुटपुटलं— “विक्रम महेंद्र ठाकूर तुम्ही अमिषा आणि पवनला मारून चुकीचा पाऊल टाकलात. आता न्याय नाही सूड मिळेल. आणि तो मीच घेईन.”

त्याच्या आवाजात इतकी धार होती की बाजूला उभा असलेला एक कॉन्स्टेबलही थोडा मागे सरकला. समर ला खबर मिळाली कि विक्रम ठाकूर त्याच्या फार्म हाऊस वर लपला आहे. बाहेर आल्यावर त्याने एका इन्स्पेक्टरला इशारा केला, “संपूर्ण फोर्स तयार ठेवा. रायफल, रिव्हॉल्झर, गाड्या—सगळं. आपण आत्ता महेंद्र ठाकूरच्या फार्म हाऊस कडे निघतो.”

क्षणभरात हॉस्पिटलचा परिसर पोलिसांच्या गाड्यांच्या सायरनने भरून गेला. कॉन्स्टेबल्स आणि कमांडोज बुलेटप्रूफ जॅकेट घालत होते, रायफल्स लोड करत होते.

समरने गाडीच्या दरवाज्यात पाय ठेवला, पण आत बसण्याआधी एकदा आकाशाकडे पाहत डोळे मिटले—जणू अमिषा आणि पवनला सांगत होता, तुमचा न्याय मी मिळवून देईन.

पोलिसांच्या तुकड्यांचा लांबलचक ताफा हॉस्पिटलमधून बाहेर पडला. इंजिनांच्या आवाजात आणि सायरनच्या किंचाळीत फक्त एकच उद्दिष्ट होतं— महेंद्र ठाकूरचा अंत.

रात्रीचे साडेदहा वाजले होते. माधोपूरच्या आकाशात अजूनही उष्णतेचा तंवंग पसरला होता, पण शहरात कुठेतरी एक वादळ दाटून येत होतं—समरच्या मनात पेटलेलं सूडाचं वादळ.

सायरनच्या आवाजाने संपूर्ण परिसर थरथरला. दहा-पंधरा पोलीस गाड्यांचा ताफा, जणू एखाद्या युद्धासाठी सज्ज, महेंद्र ठाकूरच्या आलिशान फार्म हाऊसकडे धावत होता. हेडलाइट्सच्या उजेडात फार्म हाऊसच्या उंच compound wall वरची तार चमकत होती.

समरची गाडी पहिल्या रांगेत. त्याच्या चेहऱ्यावर हेलमेटचा सावली पडली होती, पण डोळ्यातील राग जणू अंगारासारखा लुकलुकत होता.

विक्रम ठाकूरला समर येणार हे आधीच खबर मिळालं होतं. त्याने फार्म हाऊसच्या गेटवर पन्नासहून अधिक माणसं उभी केली होती—सगळे तलवारी, हॉकी स्टिक, लोखंडी काठ्या, आणि काहीजणांच्या हातात पिस्तुलसुद्धा. गेटच्या दोन्ही बाजूंना शृंखलेत उभे असलेले हे माणसं एखाद्या भुकेल्या लांडग्यांच्या टोळीप्रमाणे उफाळून येण्यास तयार होती.

पोलीस गाड्या गेटपाशी थांबताच, समरने गाडीतून उतरून जोरात ओरडलं,

"विक्रम ठाकूर! बाहेर ये, तुझी वेळ संपली!"

त्याच्या आवाजाचा प्रतिध्वनी भिंतीवरून परत आला, आणि तेवढ्यात विक्रमचे माणसं हल्ला चढली. तलवारींची चमक, काठ्यांचा आवाज, आणि लोकांच्या आरडाओरडीत हवा भरून गेली.

समरने पहिल्याच हल्लेखोराच्या हातातून तलवार खेचली आणि एका फटक्यात त्याला जमिनीवर पाडलं. बाजूला पोलीस लाठ्यांनी आणि बंदुकींच्या बटांनी गुंडांचा प्रतिकार करत होते. काही मिनिटांत संपूर्ण गेट परिसर रणांगण बनला.

लोखंडी काठ्यांचा आवाज हाडांवर बसताना कर्णकर्कश वाटत होता. तलवारींची टोकं चमकत होती आणि रक्ताचे थेंब रस्त्यावर उडत होते. समर स्वतः आघाडीवर लढत होता—एकीकडे दोन गुंडांना पायाने लाथ मारून खाली पाडत होता, तर दुसरीकडे हॉकीचा वार चुकवून त्या माणसाला उलट वार देत होता.

हळूहळू विक्रमच्या माणसांचा जोर कमी होऊ लागला. पोलिसांनी त्यांना चारी बाजूंनी घेरलं. प्रत्येक गुंडाला एकेक करून जमिनीवर पाडलं जाऊ लागलं. काठ्या, तलवारी सगळ्या बाजूला विखुरल्या होत्या, आणि जखमी गुंडांचे करूण स्वर रात्रीच्या हवेत घुमत होते.

शेवटी समरची नजर विक्रम ठाकूरवर पडली—तो बंगल्याच्या पायच्यांवर उभा होता, हातात पिस्तुल. पण त्याच्या चेहऱ्यावर भीतीचा थरकाप स्पष्ट दिसत होता.

समर एकच झेप घेत त्याच्यापर्यंत पोहोचला. पिस्तुल पकडणारा हात इतक्या जोरात वळवला की विक्रमच्या हातातून शस्त्र खाली पडलं. त्यानंतर समरचे घुसे विक्रमच्या चेहऱ्यावर, पोटावर, पाठीवर कोसळू लागले. लोकांनी पाहिलं—तो प्रत्येक घूस्यामध्ये अमिषा आणि पवनचा रक्ताचा हिसाब चुकता करत होता.

विक्रमचा चेहरा सूजून, ओठ फाटून, कपाळावरून रक्त वाहत असताना, समरने त्याच्या कॉलरला धरून त्याला जमिनीवर ओढलं.

पोलिसांनी विक्रमला ओढत, रस्त्यावरून नेलं. आसपास जमलेल्या लोकांनी विक्रमची ही अवस्था पाहून एकच गोंगाट केला. काही जणांनी टाळ्या वाजवल्या, काहींनी शिव्या दिल्या.

समरने जाहीर केलं— "हा आहे माधोपूरचा खरा गुन्हेगार! आता याची जागा फक्त जेल आहे!"

विक्रमला पोलिसांच्या जीपमध्ये बसवून सरळ पोलीस स्टेशनमध्ये आणलं गेलं. लॉकअपचा दरवाजा बंद होताच, जणू समरच्या सूडाच्या पहिल्या पर्वाचा पडदा खाली आला.

पहाटेचे सहा-साडेसहा वाजले होते. माधोपूरच्या हवेत अजून रात्रीची ओलसर थंडसर झुळूक होती, पण महेंद्र ठाकूरच्या आलिशान बंगल्यात मात्र राग आणि संतापाचे वादळ उसळले होते. एका चाकराने धावत येऊन महेंद्रच्या कानावर बातमी टाकली – "साहेब, विक्रम साहेबला काल रात्री समरने फार्म हाऊस वरून अटक केली आहे"

महेंद्रच्या हातातला चहा कपाचा नाजूक काचेतला कडा त्याच्या बोटांच्या दाबाने तडकला.

"काय?! समर? माझ्या फार्म हाऊस मध्ये घुसून माझ्या मुलाला उचलला?!"

त्याचा आवाज एवढा कडक आणि जोरदार होता की बंगल्याच्या भिंतींवर प्रतिध्वनी घुमला.

क्षणाचाही विलंब न करता त्याने मोबाईल उचलला.

पहिला कॉल गृहमंत्र्यांना, दुसरा थेट मुख्यमंत्रीकडे. त्याच्या भाषेत राजकीय वजन स्पष्ट होतं – "मुख्यमंत्री साहेब, ही पोलिसी गुंडगिरी मी सहन करणार नाही. माझ्या विक्रमवर हात घालणाऱ्याला मी ठिकाणावर आणेन. लगेच कार्यवाही व्हायला हवी!"

फोन संपत्ताच त्याने आपल्या खासदार मित्राला सांगितलं – "सगळे टॉप वकील बोलवा आत्ता. एकाही सेकंदाची उसंत नाही."

अर्ध्या तासात महेंद्रच्या बंगल्याच्या पार्किंगमध्ये काळ्या मर्सिडीज, बीएमडब्ल्यू, आणि फॉर्च्युनरची रांग लागली. काळ्या कोटातील वकिलांचा ताफा बंगल्यातून थेट बाहेर पडला.

सकाळी आठ वाजताच महेंद्र ठाकूर, त्याचे ८-१० अंगरक्षक आणि ४ टॉप वकील घेऊन माधोपूर पोलीस स्टेशनवर पोहोचला. पोलीस स्टेशनच्या आवारात पाऊल टाकताच समोर समर दिसला. त्याच्या डोळ्यात अजूनही कालच्या लढाईचा राग पेटत होता.

महेंद्र थेट त्याच्याकडे चालत गेला – "समर, तुझा अधिकार काय आहे माझ्या मुलाला एवढ्या अपमानाने उचलायचा?!"

समर एक पाऊल पुढे येत म्हणाला, "महेंद्र ठाकूर, विक्रम ठाकूरवर दोन खूनाचे आरोप आहेत. पुरावे आहेत. मी फक्त कायद्याचं काम केलं आहे. त्याने

माझी बायको अमिषा आणि सब-इन्स्पेक्टर पवन शर्मा ह्यांच्या भर बाजारात हत्या केल्या आहे."

महेंद्रचा चेहरा लाल झाला. त्याच्या अंगरक्षकांनी पुढे होण्याचा प्रयत्न केला पण स्टेशनमध्यले पोलीस सज्ज उभे होते. तणावाचा क्षण तुटला तो महेंद्रच्या पुढच्या वाक्याने – "तुझा हा कायदा मी पायदळी तुडवेन."

वकिलांनी लगेच कोर्टीत अर्ज दाखल केला. विक्रमवर खूनाचा गुन्हा असला तरी, पुरावे प्राथमिक टप्प्यावर असल्याचा दावा करत त्यांनी तातडीने जामिनाची विनंती केली. महेंद्रचे राजकीय संपर्क आणि वकिलांची कौशल्यपूर्ण युक्तिवादाने कोर्टीने तातडीने जामिन मंजूर केला.

दुपारी बारा वाजताच पोलीस स्टेशनचा लॉकअप उघडला. विक्रम बाहेर आला—डोक्यावर बांधलेला पट्टा, चेहऱ्यावर सूज, पण डोळ्यात महेंद्रकडे पाहून आलेला विजयी कटाक्ष.

महेंद्रने विक्रमच्या खांद्यावर हात ठेवला आणि थेट समरकडे पाहून हळू आवाजात म्हणाला – "हा खेळ इथे संपत नाही समर, आता खरी सुरुवात होईल."

विक्रम आणि महेंद्रचा ताफा पोलीस स्टेशनमधून बाहेर पडताच, स्टेशनच्या हवेत एक अधोरी शांतता पसरली—जणू पुढच्या वादळाची चाहूल देणारी.

महेंद्र ठाकूरशी पोलीस स्टेशनमध्ये झालेल्या तीव्र बाचाबाची नंतरही समरचा राग शांत झाला नव्हता. त्याच्या डोळ्यांत अजूनही रक्त उतरलेले होते.

त्याने आपल्या टेबलावर बसताच तडक आदेश दिला – "पांडे, कालच्या घटनेचा पूर्ण वृतांत आण, एकही गोष्ट सोडू नकोस."

सब-इन्स्पेक्टर पांडेने फाईल हातात घेतली आणि हळूहळू संपूर्ण कथा सांगू लागला – अमिषा आणि पवनच्या हत्येचा एक-एक तपशील, रक्ताने माखलेली खोली, अमिषाच्या चेहऱ्यावरील शेवटची भीती, पवनचा शेवटचा संघर्ष, प्रत्येक शब्द समरच्या हृदयावर वार करत होता.

पांडेच्या आवाजात किंचित भीती होती, कारण समरचा चेहरा लाल होत चालला होता. त्याच्या डोळ्यांत अश्रू आणि रागाचा ज्वालामुखी एकत्र उसळत होता. शेवटचा तपशील ऐकताच, समरने टेबलावर जोगत मुठ आपटली.

"विक्रम ठाकूर, मी तुला फासावर लटकवणारच! कसाही करून, कोणत्याही परिस्थितीत!"

खोलीत एकदम शांतता पसरली. अधिकारी एकमेकांकडे न पाहता नजरा खाली घालून बसले.

पण पुढच्याच क्षणी पांडेने एक मोठा धक्का दिला – "सर, घटनेचा एकमेव साक्षीदार गणपत कुठे दिसत नाही, कदाचित तो पळून गेला आहे."

समरची नजर एका क्षणासाठी स्थिरावली, मग तो खुर्चीतून उठून तडक उभा राहिला. त्याचा आवाज वीज कडाडल्यासारखा घुमला – "काय?! साक्षीदार पळून गेला आणि तुम्ही सगळे इथे बसून मला रिपोर्ट देत आहात?! तुम्हाला कल्पना आहे याचा केसवर काय परिणाम होईल?!"

त्याने एकेका अधिकाऱ्याकडे बोट दाखवत संतापाने विचारलं – "तुमचं काम फक्त रिपोर्ट लिहिणं आहे का? गणपतचा सुरक्षा तुकडी कुठे होती? त्याच्यावर लक्ष कोण ठेवत होतं?!"

अधिकाऱ्यांचे डोळे खाली गेले. वातावरणात तणाव इतका होता की कोणालाही श्वास घ्यायलाही जड वाटत होतं.

समरने टेबलावर पडलेलं गणपतचं आधार कार्ड उचललं. त्याच्या नजरा फोटोवर खिळल्या – "गणपत, राहणार मुंबई, हम्म."

त्याचा आवाज आता जरी थंड होता, तरी त्यात एक धार होती. "तो घाबरून नक्कीच तिथे परत गेला असेल."

स्टेशनमध्ये शून्य शांतता पसरली. प्रत्येकजण नजरेला नजर चुकवत उभा होता.

समरने श्वास रोखून स्वतःला सावरलं. त्याने गणपतचं आधार कार्ड हातात घेतलं. कार्डवरील पत्त्याने त्याचा संशय खात्रीत बदलला—गणपत मुंबईतील आपल्या चाळीत परतला असणार.

"मला मुंबईला जावंच लागेल. स्वतः जाऊन त्याला कोर्टात आणलं तरच न्याय मिळेल," समरने ठामपणे जाहीर केलं.

इतक्यात दरवाजातून हलक्या पावलांनी अनिता आत आली. तिच्या चेहऱ्यावर चिंतेच्या रेषा होत्या, डोळ्यांत अश्रू होते. तिला नुकतीच अमिषाच्या हत्येची बातमी कळली होती.

समरला पाहताच तिच्या डोळ्यांतले अश्रू बाहेर पडले. तिने त्याच्या खांद्यावर हात ठेवला आणि शांत स्वरात म्हणाली – "समर, मी जाणते हे दुःख तू एकट्याने पेलू शकत नाहीस. मी आहे तुझ्यासोबत, कायम."

समरच्या डोळ्यांत पुन्हा पाणी आले. पण त्याने स्वतःला सावरत गंभीरपणे उत्तर दिलं – "अनिता, आत्ता माझ्यासाठी महत्त्वाचं म्हणजे गणपत. तो एकमेव साक्षीदार आहे. मी स्वतः मुंबईला जाऊन त्याला आणतो. दोन दिवस लागले तरी चालतील, पण हे काम पूर्ण केल्याशिवाय मी स्वस्थ बसणार नाही."

क्षणभर थांबून त्याने तिच्याकडे पाहिलं.

"तोवर निशाची काळजी घे. ती घाबरलेली आहे. आजीआजोबा येईपर्यंत ती तुझ्याकडे सुरक्षित असावी, हे मी तुला सांगतोय."

अनिताने हात जोडून मान डोलावली. तिच्या चेहऱ्यावर दुःख होते, पण त्यामागे ठाम निर्धारही होता.

"निशा माझ्या जबाबदारीवर. तू निश्चिंत जा, समर."

समरने एक दीर्घ श्वास घेतला. त्याच्या डोळ्यांत आता वेदनेसोबतच एक आग दिसत होती—न्यायाची आग.

थोड्याच वेळात त्याने मुंबईकडे निघण्याची तयारी सुरू केली. त्याने पिस्तुल कंबरेत अडकवलं, जाकीट घट्ट केलं आणि दरवाज्याकडे निघाला. पावले जोरात आपटत तो बाहेर पडत असताना त्याच्या डोळ्यांत फक्त दोन गोष्टी होत्या—अमिषाचा चेहरा आणि विक्रम ठाकूरला फासावर लटकविण्याचा ज्वलंत निर्धार.

मुंबईतील एका जुन्या चाळीच्या गल्लीत संध्याकाळी गर्दी ओसरत होती. भजीवाल्याच्या कढईतून निघणारा तेलाचा वास, पाण्याच्या टाकीपाशी लागलेली लोकांची रांग, कुठेतरी लावलेला हिंदी गाण्यांचा रेडिओ—सगळं अगदी साधं, पण समरच्या डोळ्यांत मात्र एकच लक्ष्य होतं—गणपत.

त्याने हातातली फाईल घटू धरली आणि चाळीच्या तिसऱ्या मजल्यावर गेला. एका छोट्याशा, अंधाच्या खोलीपुढे तो थांबला. आतून भांड्यांचा आवाज येत होता.

समरने दरवाजा ठोठावला. दरवाजा उघडला तो एक पन्नाशीच्या आसपासचा, बारीक, काळा सावळा, मिशीवाला माणूस. तो पाहताच समरने विचारलं— "गणपत?"

गणपतने घाबरून मान हलवली. "तुम्ही कोण?"

समरने एक खोल श्वास घेतला आणि ओळख सांगितली— "मी समर, माधोपूरचा पोलीस अधिकारी. ज्या बाईंची काही दिवसांपूर्वी हत्या झाली— अमिषा ती माझी बायको होती."

गणपतचा चेहरा एकदम ताठ झाला. त्याच्या हातातून कप खाली पडण्याची वेळ आली. "म.. मला माहिती नाही सर, मी काही केलं नाही!"

समरने त्याच्या डोळ्यांत पाहत शांत पण ठाम आवाजात सांगितलं— "मला माहिती आहे तू काही केलं नाहीस. पण तू त्या दिवशी सगळं पाहिलंस. तू एकमेव साक्षीदार आहेस, गणपत. तुझी साक्ष दिल्याशिवाय विक्रमला आणि महेंद्र ठाकूरला शिक्षा होणार नाही."

गणपतने पाऊल मागे घेतलं. "नाही साहेब मी तिकडे येणार नाही. ते लोक खूनी आहेत, खतरनाक आहेत, मी साक्ष दिली तर ते मला ठार करतील."

समरने एक पाऊल पुढे टाकत त्याचा हात पकडला.

"गणपत, माधोपूरमध्ये लोक दिवसाढवळ्या मारले जातात, जमीन हिसकावली जाते, आणि पोलिससुद्धा काही करू शकत नाहीत. महेंद्र ठाकूर लोकांवर राज्य करत आहे. माझी बायको, अमिषा ती निर्दोष होती. मी त्यांच्या विरोधात उभं राहायची हिंमत दाखवली, म्हणून तिची हत्या झाली. पवन—माझा सहकारी—त्यालाही त्या लोकांनी संपवलं."

गणपतच्या डोळ्यांत आता भीतीसोबत थोडी दया दिसू लागली. पण त्याने अजूनही मान हलवली नाही. "पण साहेब, मी तोंड उघडलं तर"

समरचा आवाज आता तीव्र झाला— "तुझ्या एका शब्दामुळे हे सर्व थांबू शकतं, गणपत! तुझ्या साक्षीमुळे निरपराध लोक वाचतील, आणि जे खून करतात त्यांना फाशी मिळेल. तू गप्प बसलास, तर पुढचं बळी कुणाचं होईल कोण जाणे कदाचित आता त्यांचा पुढचा शिकार मीच असेल."

गणपतच्या हातांचे कंप कमी झाले, पण डोळ्यातली भीती अजूनही कायम होती. तो खुर्चीत बसला, डोकं खाली घालून. समरने हळू आवाजात शेवटचं वाक्य टाकलं— "मी माझ्या बायकोचा आणि पवनचा बदला घेणारच. मी त्या दोघा बापलेकांना भर बाजारात ठार करू शकतो पण मला त्यांना कायद्याने शिक्षा द्यायची आहे ज्यामुळे जनतेमध्ये कायद्याविषयी आदर राहील आणि त्यासाठी मला तुझी गरज आहे. तू माझ्या सोबत येणार का?"

थोडा वेळ शांतता होती. बाहेरच्या गल्लीत कुणीतरी भसाड्या आवाजात "गरम गरम चाय" ओरडत होतं, पण त्या खोलीत फक्त दोनच आवाज घुमत होते—समरच्या शब्दांचा आणि गणपतच्या धडधडत्या हृदयाचा.

गणपतने शेवटी डोळे वर केले. तो अजून होकार देत नव्हता, पण त्याच्या नजरेतला बदल समरने ओळखला—एक बीज रुजलं होतं.

गणपतच्या खोलीतले पिवळसर ट्रूबलाइटचे मंद प्रकाशात धूळकण हवेत तरंगत होते. कोपन्यातल्या टेबलावर काही रिकाम्या दारूच्या बाटल्या पडल्या होत्या, आणि एका जुन्या टीव्हीवरून लांबवरच्या क्रिकेट मॅचचा कमेंटरीचा आवाज येत होता. गणपत समोरच्या खुर्चीत बसला होता—हाताची बोटं चुलबुळ करत, डोळ्यांत भीती आणि चेहन्यावर सतत बदलणारे भाव.

समरने शांत पण ठाम आवाजात म्हटलं— "गणपत, तुझ्या केसालाही धक्का लागणार नाही, याची मी हमी देतो. तू माझ्यासोबत आलास तर मी तुला पोलीस संरक्षण देईन. तुला आणि तुझ्या कुटुंबाला कुणी हात लावणार नाही."

गणपतने हसण्याचा एक हलका प्रयत्न केला, पण तो भीतीमुळे अर्धवट थांबला.

"साहेब, मी तुमचा विश्वास ठेवतो पण हे लोक वेगळेच आहेत. यांचा हात लांब आहे, मुंबईपर्यंत पोहोचतो. आणि माझं आयुष्यही फार गोड नाही"

समरने डोळे आक्रसले. "काय म्हणायचं आहे तुला?"

गणपतने खुर्चीत मागे रेलून एक दीर्घ श्वास घेतला.

"साहेब. मला कोणी फॅमिली नाही, मी असा एकटा सडीफटिंग आहे पण मी थोडीशी दारू पितो. त्यात जुगारातही थोडंफार काय सांगू मी बरंच कर्ज केलंय. घरच्यांकडून लपवून घेतलेलं. सावकार लोक दरवाज्यावर येऊन उभे राहतात. मला वाचण्यासाठी, मला माझं कर्ज फेडायला पैसे लागतील."

समरच्या भुवया उंचावल्या. "किती?"

गणपतने क्षणभर थांबून, आवाजात एक जाणीवपूर्वक जडपणा आणत म्हटलं— "पन्नास लाख."

हे ऐकताच खोलीत एक क्षण निःशब्दता पसरली. बाहेर गल्लीतून भजीवाल्याचा "गरम गरम!" असा आवाज आला, पण खोलीतील तणावात तोसुद्धा विरघळला.

समरने काही सेकंद गणपतच्या डोळ्यांत सरळ पाहिलं. त्याचा चेहरा निर्विकार, पण मनात विचारांची वादळं. त्याला माहित होतं की हा व्यवहार चुकीच्या मागानि जातोय, पण अमिषासाठी आणि न्यायासाठी त्याला हा एकमेव साक्षीदार हवा होता.

तो पुढे झुकला आणि हळू आवाजात, पण ठाम शब्दांत म्हणाला— "ठीक आहे, गणपत. तुला पन्नास लाख मिळतील. पण साक्ष मागे घेण्याचा, कोर्टात खोटं बोलण्याचा विचारही डोक्यात आणू नकोस. कारण मी तुला फक्त संरक्षणच नाही, तर न्यायासाठी उभा करणार आहे."

गणपतच्या डोळ्यांत आता भीतीपेक्षा लोभाची चमक दिसत होती.

"साहेब, पैसे मिळाले की माझं तोंड बंद राहील पण कोर्टात तुम्ही सांगाल तसं बोलेन."

समरने डोकं हलवलं. "पैसे मिळतील. आणि तू साक्ष देशील—सत्याची."

गणपतने मान हलवली, पण मनात मात्र पन्नास लाखांची गणितं सुरु झाली होती. त्याच्या नजरेत आता एक विचित्र चमक होती—भीती, स्वार्थ आणि पैशाचा मोह यांचा मिश्रण.

समरने मनात ठरवलं—"या माणसावर विश्वास ठेवणं धोक्याचं आहे पण सध्या हा एकमेव पर्याय आहे."

गणपत शांतपणे बसला होता, पण त्याच्या डोळ्यांत एक वेगळीच चमक होती. तो आता भीतीने नव्हे, तर हिशोबाने बोलत होता. त्याला पूर्ण कल्पना आली होती की समरच्या हातात फार पर्याय नाहीत—त्याला माधोपूरमध्ये महेंद्र ठाकूरविरुद्ध लढायचं असेल, तर गणपतसारखा साक्षीदार हवाच.

"हा माणूस माझ्यावर अवलंबून आहे आणि जेव्हा कुणी माणूस तुला हवासा होतो, तेव्हा तू त्याच्याकडून हवं ते वसूल करू शकतोस," गणपतने मनात विचार केला.

त्याला अमिषाची हत्या, माधोपूरमधील लोकांचा अन्याय, किंवा महेंद्र ठाकूरच्या गुंडगिरीबद्दल काहीही देणंघेण नव्हतं. त्याच्यासाठी ही सगळी गोष्ट म्हणजे पैसा कमावण्याची सुवर्णसंधी होती.

गणपतने थोडा वेळ अभिनयाने गंभीर चेहरा केला, आणि हळूवारपणे बोलायला सुरुवात केली— "साहेब, तुमच्यासाठी मी माझं प्राण पणाला

लावायला तयार आहे पण एवढं सगळं करणं म्हणजे मोठं धाडस आहे. मी एकटाच तुमच्या सोबत माधोपूरला येणं म्हणजे जीव घेणं आहे."

समर त्याच्याकडे बघत होता, त्याला आधीच जाणवत होतं की पुढचं वाक्य पैशाभोवती फिरणार आहे.

गणपत पुढे म्हणाला— "माझी एक अट आहे. पुढच्या आठवड्यापर्यंत तुम्ही मला २५ लाख रुपये रोख द्यायचे मग मी तुमच्यासोबत माधोपूरला येईन. उरलेले २५ लाख ते कोर्टात माझ्या साक्षीनंतर. केसचा निकाल काहीही लागला तरी, माझे ५० लाख मला पूर्ण मिळाले पाहिजेत. हा सौदा पक्का."

समरच्या मनात एक क्षण संताप उसळला. "हा माणूस माझ्या पत्नीच्या खुनाला, न्यायाच्या लढाईला एकदम बाजारातल्या सौद्याप्रमाणे विकत घेतोय" पण त्याला माहिती होतं—गणपतशिवाय ही लढाई अधुरी राहील.

समरने काही सेकंद शांत राहून विचार केला. त्याच्या डोळ्यांतून ठामपणा झळकत होता, पण आवाज शांत होता— "ठीक आहे, गणपत. तुला २५ लाख पुढच्या आठवड्यात मिळतील. पण एक गोष्ट लक्षात ठेव—एकदा हा करार झाला, की मागे फिरण्याचा पर्याय तुझ्याकडे नसेल. साक्ष तू सत्याचीच देशील."

गणपतने हसत मान हलवली.

"साहेब, तुम्हाला जे ऐकायचं आहे, तेच मी कोर्टात बोलेन. पण पैशांचा व्यवहार आधी पूर्ण झाला पाहिजे. मला माझं शब्द पाळायला यायला पाहिजे ना!"

समरने त्याच्याकडे पाहिलं, डोळ्यात एक चेतावणीची छटा— "तू शब्द तोडला, तर मग माझ्यासोबत राहणं तुझ्यासाठी धोक्याचं ठेरेल."

गणपतने चेहऱ्यावर बनावट आत्मविश्वास आणला, पण मनात तो आनंदी होता. "अजून खेळ बाकी आहे अजून त्याच्याकडून बरेच काही वसूल करता येईल," तो मनाशी पुटपुटला.

मुंबईत गणपतसोबतचा सौदा ठरल्यानंतर, समर त्वारित माधोपूरकडे परत निघाला. प्रवासभर त्याच्या मनात एकाच गोष्टीचा विचार चालू होता— हि केस आता कोणत्याही किंमतीत हरणार नाही.

समरची पोलीस जीप वेगात चालली होती. खिडकीबाहेर धुळीने भरलेले रस्ते, गावांच्या पाट्या, आणि अधूनमधून दिसणारी बैलगाडी—हे सगळं त्याला पुन्हा त्याच्या रणांगणात परत येत असल्याची जाणीव करून देत होतं.

माधोपूर पोहोचल्यावर, समरने वेळ दवडला नाही. त्या दिवशी संध्याकाळपासूनच त्याने पोलिस स्टेशनमध्ये स्वतःला बंद करून घेतलं. टेबलावर फाइलांचा ढीग, पुराव्यांची छायाचित्रं, स्टेटमेंट्स, कॉल रेकॉर्ड्स, सीसीटीव्ही फुटेज—सगळं व्यवस्थित क्रमाने लावलं जात होतं.

त्याच्या डोळ्यांत झोप नव्हती, पण निश्चय होता. विक्रम ठाकूरसारख्या धूर्त गुन्हेगाराला एकही पळवाट मिळू देणार नाही, हा शब्द त्याने स्वतःला दिला होता.

रात्रभर स्टेशनमध्ये दिवे लुकलुकत होते. कधी कॉफीचा कप, कधी रागाने कागदावर लाल पेनने ओढलेली रेष—प्रत्येक क्षणात एकच गोष्ट तयार होत होती, अटळ, लोखंडी चार्जशीट.

त्याने प्रत्येक पुरावा इतक्या बारकाईने पाहिला की, जणू एखादा सर्जन ऑपरेशनपूर्वी पेशेंटची तपासणी करत आहे. दुसऱ्या दिवशी सकाळी, समर थेट जिल्हा न्यायालयात गेला. तिथे त्याची भेट झाली सरकारी वकील अजय मिश्रा यांच्याशी—एक अनुभवी, तीक्ष्ण बुद्धीचा आणि कोर्टात शब्दांनी प्रतिस्पर्ध्याला गारद करणारा वकील.

अजय मिश्राने चार्जशीटचा पहिले पान उघडलं आणि त्याच्या ओठांवर एक हलकीशी स्मितरेषा उमटली.

"समर, तू खूप मेहनत घेतली आहेस पण आठव, कोर्टात पुराव्याइतकाच त्याच सादरीकरणही महत्वाचा असते," तो शांतपणे म्हणाला.

दोघे एका खोलीत बसले, भिंतीवरच्या घड्याळाचा काटा हळूवार पुढे सरकत होता, पण त्यांना वेळेची जाणीव नव्हती. साक्षीदारांची यादी, क्राइम सीनचे तपशील, मृतदेहाच्या पोस्टमार्टम रिपोर्ट्स, फोन टॅपिंगचे ट्रान्सक्रिप्ट—सगळं अजय मिश्राने नीट वाचून घेतलं.

जिथे काही कमकुवत दुवा दिसला, तिथे तो लगेच समरला थांबवत होता— "इथे जजला शंका येऊ शकते यासाठी सप्लिमेंटरी पुरावा लागेल, हे स्टेटमेंट जास्त परिणामकारक बनवता येईल, यामध्ये त्या दिवशीचा साक्षीदाराचा भावनिक ताण दाखव."

समर प्रत्येक सूचना नोंदवत होता, आणि त्वरित ती अंमलात आणण्यासाठी आपल्या टीमला फोन करत होता.

अखेर अजय मिश्राने विचारलं— "आणि तो मुख्य साक्षीदार गणपत. त्याचा काय?"

समरच्या डोळ्यांत एक ठाम चमक आली. "तो तयार आहे. पुढच्या आठवड्यात इथे येईल. त्याची साक्ष विक्रम ठाकूरला कोपन्यात गाठेल. बाकीचा खेळ मी बघेन."

अजय मिश्राने गंभीरपणे मान हलवली.

"ठीक आहे पण त्याचं रक्षण तुझ्या हाती आहे. जर त्याला काही झालं, तर आपल्याला हा केस धोक्यात येऊ शकतो."

समरने निर्धाराने उत्तर दिलं— "जोपर्यंत मी जिवंत आहे, गणपतच्या केसालाही धक्का लागणार नाही."

त्या क्षणी, दोघांनाही माहिती होतं की हा केस फक्त कायदेशीर लढाई नव्हती ही होती न्याय आणि अन्याय यांच्यातली अंतिम टक्कर. पुढच्या आठवड्यात सुनावणी सुरु होणार होती, आणि माधोपूरमध्ये हळूहळू तणावाचं सावट पसरू लागलं होतं.

त्या रात्री, समर परत घरी आला तेव्हा दरवाज्यावर बेल वाजली. दार उघडल्यावर अनिता उभी होती. तिच्या चेहन्यावर काळजी स्पष्ट दिसत होती.

"निशाला तिचे आजी-आजोबा घेऊन गेले आहेत काही दिवसांसाठी. मी तुला भेटायला आले. ऐकलं, तू मुंबईहून परत आलास."

समरने थकलेला पण ठाम चेहरा करत तिला बसायला सांगितलं. दोघेही शांतपणे काही क्षण बसले.

शेवटी समरने आवाजात जडपणा आणून सांगितलं— "गणपत साक्षीला तयार आहे. पण, त्याने ५० लाख रुपये माणितले आहेत. २५ लाख आधी, २५ लाख साक्षीनंतर."

अनिता स्तब्ध झाली. तिच्या डोळ्यांत संशय आणि काळजी दाटून आली.

"काय? एवढा मोठा सौदा? समर, तुला नाही का वाटत हा माणूस विश्वासघात करू शकतो? त्याला ना तुझ्या दुःखाशी, ना न्यायाशी काही देणंघेण आहे. त्याला फक्त पैशाशी मतलब आहे."

समरने तिच्याकडे ठाम नजरेने पाहिलं— "मला माहिती आहे, अनिता. पण माझ्याकडे पर्याय नाही. गणपत शिवाय केस अडकेल. मी ठरवलंय, विक्रम ठाकूर सुटू नये. अमिषासाठी, पवनसाठी आणि माधोपूरसाठी."

अनिताने त्याच्या हातावर हात ठेवला. तिचा आवाज काळजीने आणि ममता मिसळलेल्या निर्धाराने भरला होता— "समर, मला माहिती आहे तू योग्य मार्गावर आहेस. पण काळजी घे. पैशांचा खेळ धोकादायक असतो, आणि गणपतसारखे लोक कोणत्याही क्षणी पलटी मारू शकतात. सावध राहा. तुला न्याय मिळवायचा आहे, पण स्वतःला गमावून नव्हे."

समरने एक हलकं स्मित केलं, पण डोळ्यांतून जिद स्पष्ट दिसत होती.

"मी वचन देतो, अनिता. हा लढा शेवटपर्यंत लढेन. आणि जिंकून दाखवेन."

दोन दिवसांच्या धावपळी, फोन कॉल्स आणि जुने ओळखीचे वापरून, समरने अखेर २५ लाख रुपयांची सोय केली. एवढी रक्कम एकदम जमवणं सोपं नव्हतं, पण त्याला माहित होतं की या पैशांमुळे त्याच्या केसचा सर्वांत महत्वाचा दुवा—गणपत—त्याच्या बाजूला येणार आहे.

त्या सकाळी, समरने एक मोठी काळी ब्रीफकेस हातात घेतली आणि गाडीने मुंबईच्या गणपतच्या घराकडे निघाला. रस्त्याच्या धुळीतून गाडी सरकत असताना, त्याच्या मनात फक्त एकच विचार होता—"हा सौदा झाला की, विक्रम ठाकूरसाठी पळायचा एकही रस्ता उरणार नाही."

गणपत एका जुन्या, गजबजलेल्या चाळीत राहत होता. गॅलरीत कपडे वाळत घातलेले, खालच्या गल्लीमध्ये चहाचा वास आणि बाजूला गुटखा चघळणारे बेफिकीर तरुण—हे सगळं समरला परिचित होतं.

गणपत दरवाज्यापाशी उभा होता. त्याने समरला पाहताच एक बनावट उत्सुकतेचं हास्य दिलं.

"आला का बॉस? पैसे आणलेत ना?" त्याने हसत विचारलं.

समरने शांतपणे ब्रीफकेस पुढे केली. गणपतने ते आपल्या जाड बोटांनी घृष्ण पकडलं, आणि खोलीत आत नेऊन लोखंडी कपाटासमोर ठेवले. हळूहळू लॉक उघडून त्याने झाकण उचललं—चमचमणाऱ्या नोटांचे गडे पाहून त्याच्या डोळ्यांत एक वेगळाच तेज आला.

त्याने थोडं नोटांना हात फिरवून पाहिलं, जणू काही तो त्यांचा गंध घेत होता.

"वा बॉस, मन प्रसन्न झालं! असं केंश एकदम पाहायला मिळालं, तेही इतकं स्वच्छ आणि ताजं मजा आली!"

गणपतने नकली विश्वासाने समरकडे पाहत म्हटलं— "चल, मग ठरलं. आपण उद्या सकाळी लवकर निघू. मुंबईहून माधोपूरला जायला बराच वेळ लागेल, आणि मी थोडी तयारी करून ठेवतो."

समरने मान डोलावली. "ठीक आहे, मी उद्या पहाटे येतो."

आणि तो तिथून निघून गेला, आपल्या मिशनची अर्धी बाजी जिंकली असं मानून.

पण समरच्या पाठमोऱ्या आकृतीकडे पाहताना गणपतच्या चेहऱ्यावरचं हास्य हळूहळू बदललं. त्याने पटकन कपाटाचं दार बंद केलं, लॉक लावला आणि चावी गादीखाली लपवली. पैशांचा तो गट्टा आता त्याच्या डोक्यात वेगळीच नशा चढवत होता.

"पन्नास लाख ठरलं होतं, अर्ध आत्ताच मिळालं. आता उरलेलं मिळेपर्यंत हा भोळा समर माझ्या मागे फिरला पाहिजे. आणि प्रवासात थोडं मसाला नसेल तर काय मजा? त्याला चिडवायला, त्रास द्यायला हवं बघू या, माधोपूरच्या वाटेत किती वेळा त्याचा पारा चढवता येतो."

त्याच्या मनात खट्याळ योजना तयार होऊ लागल्या— कधी मुद्दाम उशीर करून बसवणं, कधी खोट्या मागण्या करणं, कधी साक्षीवरून उलटसुलट बोलणं.

गणपतला माहीत होतं, पैशाची गरज असलेल्या माणसाला त्रास देण्याची मजा वेगळीच असते—आणि आता ती मजा त्याला चाखायची होती.

सकाळी सहाच्या सुमारास समर गणपतच्या चाळीपाशी गाडी घेऊन पोहोचला. त्याने दार ठोठावलं, पण आतून काहीच आवाज आला नाही. पुन्हा दोनदा ठोठावल्यावर दार हळूहळू उघडलं.

गणपत अंगात अर्धवट बनियन, डोळे अर्धे मिटलेले, आणि हातात अजूनही पेला होता.

“अरे! एवढ्या सकाळी कुठे राडा करतोस रे? अजून मी झोपेतच होतो.”

समरने चिढून घड्याळ दाखवलं – “गणपत! सहा वाजलेत. तुला कालच की लवकर निघायचं.”

गणपतने डोळे चोळले, जांभई दिली आणि म्हणाला – “अरे हो, पण आधी नाशता तर करू. उपाशी पोटी प्रवासाला निघालो तर पोट कडाडेल.”

गाडी रस्त्यावर निघाली, पण पाच मिनिटांतच गणपतने ओरडून सांगितलं – “थांब थांब! इकडेच जगप्रसिद्ध वडा पाव मिळतो. खाल्ल्याशिवाय मी पाऊल पुढे टाकणार नाही.”

समरने नाईलाजाने गाडी स्टॉलजवळ लावली. गणपतने दोन नाही तर चार वडा पाव मागवले. त्यावर पुन्हा मसालेदार चटणी लावून खाताना त्याचा तोंडभरून आवाज येत होता. त्याने चहा घेतला, एक घोट घेताच चहा ओतला – “अरे बापरे! चहा तर अगदी मुंबई लोकलसारखा गच्च भरलेला आहे!” आणि तो मोठ्याने हसला.

समर गाडीच्या बोनटला टेकून उभा होता. त्याच्या डोळ्यात चीड होती, पण तो शांत राहिला.

प्रवास सुरु झाला. गाडी एक्सप्रेस हायवेवर लागली. गणपत मागच्या सीटवर पसरून बसला, ब्रीफकेसजवळ हात ठेवून.

थोड्या वेळाने तो म्हणाला – “समर भाई, एक गोष्ट सांगू का? मला मागच्या सीटवर झोप लागत नाही, ड्रायब्हरच्या बाजूला बसलो की छान झोप येते.”

समरने नाखुशीने गाडी थांबवली आणि सीट बदलली. पण गणपतला झोप यायची कुठे? तो रेडिओ ऑन करून मोठ्याने गाणी गाऊ लागला. एकदम नकली आवाजात लता मंगेशकरची नक्कल करत म्हणाला – “लग जा गले की पुन्हा” आणि लगेच स्वर बदलून किशोरकुमारच्या स्टाईलमध्ये ओरडला – “ऐसी रात ना आए!”

समरने कपाळावर हात मारला.

पुण्याच्या पुढे जाताना गणपतने पुन्हा मागणी केली – “अरे थांब जरा. एक ओळखीची जागा आहे, तिथे दारू मिळते भारी. एक छोटा घेऊन निघूया, प्रवास मस्त जाईल.”

समरने रागाने स्टीयरिंग घडू पकडलं – “गणपत, लक्षात ठेव. तू माझा महत्त्वाचा साक्षीदार आहेस. जर दारू पिली तर माझी सगळी केसच बुडेल.”

गणपतने थोडं ओठ पाडून म्हटलं – “अरे, एवढं काय करतोस? मी वचन देतो, कोर्टीत शुद्धीतच जाईन. पण प्रवासात थोडी मजा हवी ना.”

समर काहीच बोलला नाही, फक्त गाडी वेगाने पुढे न्यायला लागला.

गणपत अधूनमधून म्हणायचा – “थोडा हवेचा झोत येऊ दे रे, काच खाली कर.” पाच मिनिटांनी – “अरे, धूळ येतेय, काच वर कर!” पुन्हा – “गाणं लाव नाही नाही, हे नको, दुसरं गाणं लाव.” आणि मध्येच – “भूक लागली रे, थांब जरा. इथली भजी भारी मिळते.”

समरला सतत ब्रेक मारत, गाडी चालवत, आणि गणपतच्या चाळ्यांना तोंड घावं लागत होतं. त्याचा संयम तुटण्याच्या बेतात होता.

संध्याकाळ जवळ येत होती. माधोपूर फक्त दोन तासांवर होतं.

गणपतने खिडकीबाहेर पाहिलं आणि हसत म्हणाला – “समर भाई, तुला माहिती आहे का? तू पोलीस असलास तरी मी तुला माझा ड्रायव्हर बनवलंय. काय भारी कॉम्बिनेशन ना – गाडी माझ्या ताब्यात, आणि पोलीस माझ्यासोबत!”

समरने ब्रेक दाबला, गाडी रस्त्याच्या कडेला थांबवली. त्याने रागाने गणपतच्या डोळ्यात पाहिलं – “गणपत! जास्त पाण्यात जाऊ नकोस. हे लक्षात ठेव, तुला मी पैशासाठी नाही तर न्यायासाठी सोबत घेऊन चाललोय. जर कुठलीही उलटी सुलटी हरकती केलीस, तर तुला कायदा कसा धडा शिकवतो ते तुला कळेल.”

गणपत काही क्षण गप्प झाला, मग नकली हसत म्हणाला – “अरे, इतकं काय रागावतोस? मी तर थड्हा करत होतो. चल, पुढे जाऊया.”

संध्याकाळची वेळ होती. गाडी आता उत्तरप्रदेशाच्या सीमेवर पोहोचली होती. रस्त्याच्या दोन्ही बाजूला हायमास्ट लाइट्स लावलेले होते. मधेच एक मोठं बोर्ड होतं – “उत्तरप्रदेश मध्ये आपले स्वागत आहे.”

पण स्वागतापेक्षा तिथे कडक नाकाबंदी होती. दहा-बारा पोलीस रायफल घेऊन उभे होते. प्रत्येक गाडी थांबवली जात होती आणि तपासली जात होती. समरची गाडी पोलीस जीप असल्यामुळे त्याने थोड्या आत्मविश्वासाने पुढे नेली, पण एक कॉन्स्टेबलने हात उंच करून थांबवलं.

“साहेब, चेकिंग सुरु आहे. कृपया गाडी बाजूला लावा.”

समरने गाडी बाजूला लावली आणि आपलं IPS आयकार्ड काढून दाखवलं. कॉन्स्टेबलने आदराने सलाम केला.

“ठीक आहे सर, तुम्ही पुढे जाऊ शकता. पण एक विचारू का? मागच्या सीटवर जो आहे तो कोण?”

कॉन्स्टेबलच्या प्रश्नावर समर काही उत्तर देतो तोच गणपत मोठ्या आत्मविश्वासाने खिडकीतून मान बाहेर काढून ओरडला – “हा माझा कायद्याने लग्न केलेला नवरा आहे. मी हिची बायको आहे!”

क्षणभर सगळे पोलीस थबकले. त्यांच्याकडे पाहून गणपत अजून जोरात म्हणाला – “होय! हाच माझा संसार आहे. मी पुण्याचा गणपत आणि हा माधोपूर्चा समर, आमची जोडी जगात भारी आहे!”

कॉन्स्टेबल आणि आसपासचे दोन-तीन पोलीस आपसूक हसू आवरू शकले नाहीत.

एकजण तर म्हणाला –“साहेब, आयडी तर खरा दिसतोय पण बायकोची एन्टी ही नवीनच आहे!”

समरचा चेहरा रागाने लाल झाला. त्याने हळू आवाजात गणपतला झापलं – “गणपत! पुरे झाल्या तुझ्या थट्टा. अजून एक शब्द बोललास तर इथेच उतरवतो तुला.”

पण गणपत काही दडपणात येणारा नव्हता. तो नकली रागात म्हणाला – “अरे काय करतोस? लग्न झालंय म्हणून बायकोला सोडून देशील का? ह्याला म्हणतात बेर्ईमान पती!”

आता आजूबाजूचे पोलीस अगदी फिदीफिदी हसू लागले. त्यातल्या एकाने समरला डोळा मारत म्हटलं – “सर, जोडी खरंच एकदम मस्त आहे. तुम्ही जाताना मिठाई घेऊन जा, आमच्या बाजून आशीर्वाद.”

गाडी पुढे निघाली, पण समरच्या मनात संतापाचं वादळ होतं. त्याने स्टीयरिंग घट्ट पकडलं आणि गाडी वेगात टाकली. पण गणपत मागे बसून अजूनही त्याच्या थट्टा सुरुच ठेवत होता.

“अरे समर भाई, तू खरंच बायकोसारखं भांडतोस. कधी राग, कधी शांतता, अगदी घरगुती नाट्य आहे रे आपलं.”

थोड्या वेळाने म्हणाला – “तुला माहिती आहे का, लग्न झालंय म्हणून आता मी तुला माहेराला नेणार आहे. आधी मुंबई होतं तुझं माहेर, आता माधोपूर म्हणजे तुझं सासर.”

मध्येच एका ढाब्यावर थांबून त्याने वेटरला म्हणालं – “अरे जग मस्त पनीर बनव. माझी बायको फार चोखंदळ आहे खाण्यात.”

समरने दात ओठ चावले, पण काही बोलला नाही. कारण त्याला माहीत होतं – गणपत जितका बोलतो तितकं प्रत्युत्तर देणं म्हणजे आणखी वाद ओढवून घेणं.

रात्र जवळ येत होती. समरने गाडी हायवेवर वेगाने चालवली. तो अचानक गाडी थांबवून मागे वळला आणि गणपतच्या डोळ्यात डोळे घालून बोलला – “गणपत! तुला हे सगळं विनोद वाटतंय, पण लक्षात ठेव – माधोपूरला पोहोचल्यावर तुला कोर्टात साक्ष द्यायची आहे. जर त्या आधी अजून काही वेडपट प्रकार केलेस, तर तुला साक्षीदार म्हणून नव्हे तर आरोपी म्हणून उभं करीन.”

गणपत काही क्षण गप्प झाला. मग खांदे उडवून हसत म्हणाला – “अरे, एवढं सीरियस कशाला होतोस? थोडी मजा करावी म्हणून केलं. बरं, बरं पुढचं बाकी शांततेत होईल.”

पण समरला माहीत होतं – गणपतच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवणं म्हणजे स्वतःला फसवणं.

रात्री उशिरा समर आणि गणपत माधोपूरला पोहोचले.

शहरात प्रवेश करताना समरच्या मनात एकदम जुन्या आठवणी डोकावल्या – बायकोचा मृत्यू ठाकूरांचा दहशतीचा काळ, लोकांच्या

डोळ्यातला भय. तो जरा गंभीर झाला. पण त्याच्या बाजूला बसलेला गणपत मात्र वेगळ्याच दुनियेत होता.

गणपत खिडकीतून पाहत म्हणाला – “अरे वा, हेच का तुझं माधोपूर? भारी गाव दिसतंय. पण रे बाबा, थोडं बेककारच आहे. मुंबईसारखा चमकधमक नाहीये. बरं झालं, मी आलो. थोडा रंगत आणीन.”

समरने काहीही उत्तर दिलं नाही.

समरने विचार केला, गणपतला कुठेतरी सुरक्षित ठिकाणी ठेवणं गरजेचं आहे. बाहेर ठेवलं तर ठाकूरचे माणसं त्याच्यावर हल्ला करतील, आणि कुठल्याही स्वस्त हॉटेलमध्ये ठेवलं तर हा माणूस पळून जाईल. शेवटी त्याने ठरवलं – गणपतला आपल्या बंगल्यातच ठेवावं.

गणपत बंगल्यात पाऊल ठेवताच डोळे विसफारून म्हणाला – “वा रे वा! भारी आहे तुझं घर. मस्तच आहे. हा हॉल बघ, एकदम फिल्मी सेटसारखा आहे. ऐक, इथे मी रात्री डान्स केला तर शेजारी येऊन बघतील का?”

बंगल्यात पोहोचल्यावर समरने नोकरांना आदेश दिले.

“वरच्या मजल्यावरची खोली मोकळी करा. गणपत इथे राहील. जेवणापाण्याची नीट सोय करा, पण लक्ष ठेवा—ह्याने कुठला गोंधळ घालू नये.”

गणपत लगेचच खुर्चीत पाय पसरून बसला.

“अरे वा! हीच ना ती व्हीआयपी ट्रीटमेंट? राजाला शोभेल अशी! आता मला वाटतंय कोर्टात साक्ष द्यायला नको, इथेच मस्त बसून राहिलं तरी चालेल.”

समरच्या कपाळावरच्या रेषा अजूनच गडद झाल्या पण त्याने राग आवरला आणि फक्त एवढं म्हणाला – “गणपत, तुला इथे विश्रांती घ्यायची आहे. उद्या आपल्याला कोर्टीत तयारी करायची आहे.”

गणपतला वरच्या खोलीत सोडून, समर खाली येऊन लॉनमध्ये थोडा रिलॅक्स होत बसला होता. तेवढ्यात अनिता आली. तिच्या चेहऱ्यावर हलकं स्मित होतं, पण डोळ्यांमध्ये काळजी स्पष्ट दिसत होती.

समर तिला पाहून उठला.

“अनिता, तू आलीस. निशा कशी आहे?”

“छान आहे. मी तिची नीट काळजी घेतेय. काळजी करू नकोस,” अनिताने हलकं हसत उत्तर दिलं.

समरच्या ओठांवर कृतज्ञतेचं स्मित उमटलं.

“खरंच थँक्स, अनिता. तुझ्याशिवाय हे सगळं शक्य झालं नसतं. निशा माझ्या श्वासासारखी आहे, आणि तू तिचं रक्षण केलंस.”

अनिताने फाईल टेबलावर ठेवली. तिच्या नजरेतलं गंभीरपण मात्र लपलं नाही.

“पण समर, तुझ्यासोबत आलेला हा गणपत, त्याचं वागणं वेगळंच वाटतंय. कोर्टीत जर त्याने काही गोंधळ घातला, तर संपूर्ण केसवर परिणाम होईल.”

समरने एक खोल श्वास घेतला.

“मलाही ह्याचीच भीती आहे. प्रवासभर तो वेडेवाकडे विनोद करत होता. पोलिसांकडे तर म्हणाला—‘ही माझी बायको आहे!’ तू कल्पना कर अनिता, जर ह्याने असलं काहीतरी न्यायालयात केलं तर विक्रम ठाकूर त्याचा पुरेपूर फायदा घेईल. मग आपली सगळी मेहनत वाया जाईल.”

समरच्या आवाजातली अस्वस्थता स्पष्ट होती. त्याला स्वतःवर विश्वास होता, पण गणपतवर नाही.

अनिता हळूच त्याच्या जवळ आली. तिचा स्वर शांत आणि संयमी होता.

“समर, लक्षात ठेव—तुझा राग हाच तुझा शत्रू ठरू शकतो. गणपतला त्रास द्यायची सवय आहे, पण त्याला तुझं संतुलन बिघडवायचं आहे. तू संयम राख. त्याला नीट समजावून सांग की कोर्टात काय बोलायचं आणि कसं बोलायचं. या वेळी रागाने नाही, तर बुद्धीने विजय मिळवायचा आहे.”

समर काही क्षण गप्प राहिला. मग तिच्या डोळ्यांत पाहत शांतपणे म्हणाला — “तू बरोबर आहेस, अनिता. मला संयम ठेवायलाच लागेल. पण विश्वास ठेव—या वेळेस विक्रम ठाकूर वाचणार नाही. सत्याच्या जोरावर आपण त्याला संपवणारच.”

“मला एवढंच ऐकायचं होतं. आता मला खात्री आहे—तू जिंकशील.”

दुसऱ्या दिवशी सकाळी समर उठला तेव्हा बंगल्यात विचित्र आवाज येत होते. कधी तबल्यासारखा “धडाम-धडाम”, कधी नकली गाण्याचा बेसूर सूर. तो हॉलमध्ये गेला तर काय बघतो – गणपत फक्त टॉवेल लपेटून लावणीच्या

स्टेप्स करत होता. हातात समरचा झाडू घेतलेला आणि त्याला माईकसारखं धरून गात होता – “आला रे आला, गणपत आला!”

समरचा पारा चढला. “गणपत! ही काय वेडेपणा आहे?”

गणपत मस्त स्मितहास्य करत म्हणाला – “अरे समर भाई, सकाळी मूळ फ्रेश करायला नाच-गाणं हवं. आणि बघ, मी बायकोसमोर परफॉर्म करतोय, तुला हसू तरी येत नाही.”

समरने कसाबसा त्याला थांबवलं आणि किचनमध्ये गेला. नाशता तयार करून जेवायला बसला तर गणपत त्याच्या शेजारी येऊन म्हणाला – “वा! पराठे बनवलेस? मला पण दे. पण जरा जास्त लोणी टाक, मला नुसता पराठा नाही गिळत.”

समरने प्लेटमध्ये वाढलं. पण गणपत एक घास घेतो आणि चेहरा वाकडातिकडा करून म्हणतो – “अरे बापरे! इतकं बेचव? मुंबईतल्या इडलीवाल्या बाईकडून शीकायला पाहिजे तुला. काय स्वयंपाक करतोस रे तू?”

समरने दात ओठ चावले, पण काही उत्तर दिलं नाही.

दिवसभर गणपत असंच काही ना काही करून समरला चिडवत राहिला, कधी बंगल्याच्या खिडकीतून लोकांना हाक मारून म्हणायचा – “अहो, मी समरची बायको आहे, भेटायला या.” कधी समरच्या टेबलावर बसून त्याची कागदपत्रं उलटीपालटी करायचा. तर कधी अचानक विचारायचा – “ऐक, कोर्टीत मी साक्ष दिली तर मला हिरो बनवणार नां? माझ्यावर पिक्चर काढशील का?”

समरच्या मनातला राग जणू ज्वालामुखीप्रमाणे उसळत होता. पण त्याला माहीत होतं – गणपतची साक्ष हीच महेंद्र ठाकूरला संपवण्यासाठी सर्वात मोठं अस्त्र आहे. म्हणून त्याने एक दीर्घ श्वास घेतला आणि स्वतःलाच पुटपुटला – “थोडे दिवसच आहेत समर, थोडे दिवसच. सहन कर, कारण न्यायाचं वजन या माणसाच्या थड्येपेक्षा मोठं आहे.”

माधोपूरला आल्यानंतरचे दोन दिवस समरसाठी खूप कठीण गेले. गणपतचा स्वभाव असा की त्याला शिस्त, नियम किंवा गंभीरपणा मुळी कळतच नव्हता. कधी तो बंगल्याच्या गेटवर बसून लोकांना आवाज द्यायचा – “या या, मी साक्षीदार आहे. मला बघायला या!” कधी अचानक समरच्या ऑफिसमध्ये शिरून कागदपत्रं चाळायचा, तर कधी अंघोळ करताना मोठ्याने गाणी ओरडायचा.

समरच्या संयमाचा कस लागला, पण त्याने स्वतःला वारंवार आठवण करून दिली – “याची साक्षच माझं सर्वात मोठं हत्यार आहे. न्याय मिळवण्यासाठी मला हे सहन करावंच लागेल.”

दरम्यान, महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूरला गणपत समरच्या संरक्षणाखाली असल्याचं कळलं. त्यांना चांगलंच उमगलं होतं – जर गणपत कोर्टात बोलला, तर त्यांचा संपूर्ण खेळ उघड होईल. पण समरभोवतीचं सुरक्षा कवच एवढं मजबूत होतं की थेट हल्ला करणे शक्यच नव्हतं.

गणपत समरच्या बंगल्यात राहतोय, हे जेव्हा महेंद्र ठाकूरच्या कानावर आलं, तेव्हा तो संतापून गेला. त्याचा विश्वासू माणूस धावतच आला आणि

म्हणाला – “भाई, तो गणपत समरच्या छत्राखाली आलाय. रोज पोलीस त्याच्या भोवती असतात. त्याच्यावर हात घालणं शक्यच नाही.”

महेंद्रच्या डोळ्यात रागाची ज्वाला पेटली. त्याने टेबलावर मुठ आपटली.

“अरे! हा गणपत जर कोर्टात तोंड उघडला, तर आपल्या वर्षानुवर्षाच्या साम्राज्याला धक्का बसेल. पण समरला हे कळत नाही की मी पैशाने, ताकदीने आणि राजकारणाने केस वाकवू शकतो.”

त्याचा आवाज ऐकून बाजूला बसलेला विक्रमही खदखदून हसला.

“भाऊ, हा समर पोलिसी ताकदीवर उड्या मारतोय. पण कोर्ट म्हणजे आपलं रणांगण आहे. आपण न्यायालयात असं वातावरण निर्माण करायचं की जजलाही वाटेल – मी त्या दिवशी माधोपूरमध्ये नव्हतोच.”

त्या रात्री ठाकूर बंगल्यात मोठी बैठक झाली. त्यांचे खास वकील, रामेश्वर सिंह, जो राज्यात ‘केस पिरगाळणारा मास्टर’ म्हणून ओळखला जायचा, तो खास बोलावण्यात आला. महेंद्रने त्याला संपूर्ण गोष्ट सांगितली – गणपत काय सांगू शकतो, समरने कोणते पुरावे गोळा केले आहेत, आणि कोर्टात कोणते मुद्दे उभे राहू शकतात.

रामेश्वर सिंह ने सिगारेटचा झुरका घेत शांतपणे मान हलवली. “भाई, पुरावे खरी गोष्ट सांगतात असं तुम्हाला वाटतं. पण न्यायालयात पुरावा टिकवायचा असेल तर त्याची पडताळणी करावी लागते. आपण खोटं इतकं खरेसारखं दाखवू की समरचे पुरावे कमकुवत वाटतील.”

पुढील काही दिवसांत मोठ्या चातुर्यनि काम सुरु झालं. विक्रम ठाकूर त्या दिवशी शहराबाहेर होता, हे सिद्ध करण्यासाठी हॉटेल रजिस्टरमध्ये खोटी नोंद घालण्यात आली. एका पाचतारांकित हॉटेलच्या मॅनेजरला मोठी लाच देऊन त्या तारखेला विक्रमचा बनावट साइन घालण्यात आला.

मोबाईल लोकेशन रिपोर्ट बदलण्यासाठी टेलिकॉम कंपनीतील एका टेक्निशियनला विकत घेण्यात आलं. त्या दिवशीचा लोकेशन डेटा फेरफार करून दाखवलं गेलं की विक्रम शंभर किलोमीटर दूरच्या शहरात होता.

जुन्या नातेवाईकांना आणि पैशाच्या हव्यासाने तयार झालेल्या काही गुंडांना समजावून सांगितलं गेलं – “कोर्टीत फक्त एवढं म्हणायचं की विक्रम साहेब त्या दिवशी तुमच्या सोबत होते.”

सगळं तयार झाल्यावर रामेश्वर सिंह पुन्हा बंगल्यात आला. त्याने पुराव्यांचा गऱ्ठा टेबलावर ठेवला.

“भाई, आता कोर्टीत काय होणार ते पाहा. गणपत काहीही बोलेल, पण आमचे पुरावे आणि साक्षीदार यांच्यासमोर त्याचा आवाज हवेतील धुरासारखा उडून जाईल.”

महेंद्रने सिगारेट पेटवत हसत विक्रमकडे पाहिलं आणि म्हंटले - “समरला वाटतंय की तो न्याय आणेल. पण आपण न्यायालाच विकत घेतलंय. कोर्टीत आपला विजय पक्का आहे.”

विक्रमने आत्मविश्वासाने मान हलवली.

“भाऊ, या वेळी आपल्याला कोणीही अडवू शकत नाही. गणपतसारखा वेडा माणूस समरला संकटात पाडेलच.”

समरला मात्र आधीच अंदाज आला होता की ठाकूर भाऊ आपला प्रभाव वापरून खोटं सगळं उभं करतील. म्हणूनच त्याने सरकारी वकील अजय मिश्रा सोबत अनेक तास बसून केसची तयारी केली होती. अजय मिश्रा एक अत्यंत हुशार आणि अनुभवी वकील होता. तो नेहमी समरला सांगायचा – “सत्याला वेळ लागू शकतो, पण ते उघड होणारच. आपल्याला प्रत्येक पुराव्याची तार्किक साखळी जुळवायची आहे.”

समरने घटनास्थळाचे फोटो, मृतदेहाचा पोस्टमार्टम रिपोर्ट, मोबाईल लोकेशन रिपोर्ट्स, आणि इतर प्रत्यक्षदर्शींची विधानं एकत्र केली होती. त्याला माहीत होतं की विरोधक खोटं उभं करतील, पण त्याच्या फाईलमध्ये पुरावे एवढे मजबूत होते की काहीतरी तरी त्यांचं नाटक उघड करेल.

दोन दिवस गेले. गणपतने सतत गोंधळ घालून समरचं डोकं उठवलं होतं, तरीही समर त्याच्यावर तावातावाने ओरडला नाही. त्याला फक्त एकच ध्येय डोळ्यासमोर होतं – “न्याय मिळवायचा आहे. माझ्या बायकोचं बलिदान वाया जाऊ द्यायचं नाही.”

शेवटी तो दिवस उजाडला – केसची सुनावणी सुरु होणार होती. माधोपूरच्या सत्र न्यायालयात भारी गर्दी जमली. एका बाजूला ठाकूरांचे बळकट वकील आणि त्यांचे समर्थक; तर दुसऱ्या बाजूला समर, सरकारी वकील अजय मिश्रा आणि एकटाच गणपत, जो अजूनही मस्तीच्या मूळमध्ये होता.

गणपतने कोर्टात पाऊल टाकतानाच समरकडे बघून कुजबुज केली – “बघे रे, मी आता हिरो होणार. उद्या माझं इंटरव्ह्यू टीव्हीवर येईल.”

समरने डोळे मिटले आणि मनात म्हटलं – “देवा, या माणसाची जीभ कोर्टात खरी गोष्ट बोलेल, एवढीच माझी प्रार्थना आहे.”

माधोपूरच्या जिल्हा न्यायालयासमोर त्या सकाळी काहीसा अस्वस्थ करणारा ताण पसरला होता. पहाटेपासूनच पोलीस तैनात होते, लोखंडी बौरिकेड्स उभारलेले होते आणि गर्दीच्या डोळ्यांत एक प्रकारची आतुरता होती. सगळ्यांना माहिती होतं—आजचा दिवस वेगळा ठरणार आहे.

लोकांच्या कुजबुजीतूनच वातावरण अधिक जड होत चाललं होतं. कुणी म्हणत होतं, “आज ठाकूरांचं काय होणार ते बघायला मिळेल,” तर कुणी आत्मविश्वासाने म्हणत होतं, “अरे काही होणार नाही, ठाकूरांना कोणी पाढूच शकत नाही.”

साडेदहा वाजता अचानक सायरनचा आवाज घुमला आणि गर्दी ढवळून निघाली. काळ्या काचेच्या महागड्या गाड्यांचा ताफा हळूहळू न्यायालयाच्या प्रवेशद्वारापाशी थांबला. सर्वात पुढे काळी फॉर्चुनर, तिच्यावर खासगी झेंडा फडकत होता. दार उघडलं आणि त्यातून उतरला महेंद्र ठाकूर—अंगावर रेशमी कुर्ता, खांद्यावर पांढरी शाल, आणि सोन्याच्या अंगठ्यांनी चमकणारा हात. त्याच्या चालण्यात एक प्रकारचा राजेशाही थाट होता, जणू तो आरोपी म्हणून नव्हे तर एखाद्या सभेचा मुख्य पाहुणा म्हणून न्यायालयात आला आहे. गर्दीतले काही लोक नतमस्तक झाले, हात जोडले. महेंद्रने हसत मान हलवली आणि

लोकांवर आपली सत्ता अधेरेखित केली. त्याच्या मागे विक्रम शांत चेहऱ्याने पुढे आला, पण त्याच्या डोळ्यांत मात्र कपटी क्रौर्य चमकत होतं.

त्या राजेशाही ताफ्याच्या उलट दृश्य समोर आलं तेव्हा गर्दीला हसू आलं. एका साध्या पोलीस जीपमधून समर उतरला, नेहमीप्रमाणे ताठ उभा राहणारा, गंभीर चेहऱ्याचा. त्याच्या शेजारी गणपत—डोक्यावर गांधी टोपी, अंगावर खादीचा सदरा, ओठांवर कायमस्वरूपी खट्याळ हास्य. गर्दीकडे हात हलवत तो मोठ्याने ओरडला, “जय महाराष्ट्र! पाहा पाहा, मी आलो न्यायालयात!”

पत्रकारांचे कॅमेरे चमकले, लोकांनी हशा केला. समरने संतापाने त्याच्याकडे वळून कुजबुजलं, “गणपत, गप्प बस नाहीतर” पण गणपत डोळा मारत म्हणाला, “अहो समरबाबू, थोडं पब्लिक रिलेशन मैनेज करू द्या की!”

आत कोर्टात वातावरण तणावाने ओसंडून वाहत होतं. गॅलरीत पत्रकार, नागरिक आणि भीतीने थरथरणारे साक्षीदार बसलेले होते. अनिता सुद्धा प्रेक्षकांमध्ये बसली होती. तिच्या मनात एक प्रकारची अनामिक भीती दाटून आली होती. कोर्टरूममध्ये क्षणभर शिस्त पसरली, कारण न्यायमूर्ती अरविंद प्रसाद प्रवेशले. त्यांच्या कठोर नजरेने सगळ्यांना क्षणभर शांत केलं. “Order! Order in the court,” त्यांचा गडगडणारा आवाज संपूर्ण सभागृहात दणाणला.

ठाकूरांच्या बाजूला रामेश्वर सिंह उभा होता—शहरातील सर्वात महागडा वकील. काळ्या कोटात नितळ दिसणारा, पण डोळ्यांत कपटी चमक. त्याचा आत्मविश्वास इतका प्रखर होता की तो आधीच विजय साजरा करत

असल्यासारखा दिसत होता. महेंद्रने डोळ्यांनीच त्याला इशारा केला, “जिंकायलाच पाहिजे,” आणि रामेश्वरने मान हलवत ती हमी दिली.

दुसऱ्या बाजूला प्रवेश केला सरकारी वकील अजय मिश्रा याने. उंच, ताठ उभा राहणारा, चालण्यात अविश्वसनीय आत्मविश्वास. त्याच्या डोळ्यांत जणू तलवारीची धार होती.

फाईल हातात घेत तो उभा राहिला आणि आवाजात ठामपणा आणत म्हणाला, “माय लॉर्ड, आज मी या न्यायालयासमोर सिद्ध करणार आहे की आरोपी विक्रम ठाकूर आणि त्याचा परिवार या शहराच्या रक्ताने हात रंगवून बसलेले आहेत. खोट्या कागदपत्रांनी, खोट्या साक्षीदारांनी ते कितीही पाप लपवायचा प्रयत्न करतील, पण सत्य उघड झाल्याशिवाय राहणार नाही. कारण हा खटला केवळ एका गुन्ह्याचा नाही, हा न्याय आणि अन्याय यांच्यातील लढा आहे.”

त्याच्या शब्दांनी क्षणभर सभागृहात शांतता पसरली. प्रेक्षकांनी एकमेकांकडे नजर टाकली, पत्रकारांचे पेन कागदावर धावू लागले. समरच्या चेहन्यावर आत्मविश्वास फुलला, तर गणपतने हात जोडून हसत म्हटलं, “वा! काय भाषण दिलंय! अगदी निवडणुकीत उभं राहिलं तरी जिंकतील!” समरने त्याच्याकडे रागाने पाहिलं, पण गणपतच्या चेहन्यावर मात्र नेहमीचं मिश्कील हास्यच होतं.

महेंद्र मागे बसून विक्रमकडे झुकला आणि कुजबुजला, “पाहा, कितीही ओरडू देत. शेवटी न्याय आपल्या पैशावरच फिरतो.” विक्रमने कपटी स्मित करत मान हलवली.

आणि अशा रीतीने पहिला दिवस सुरु झाला—एका बाजूला पैशाची ताकद, राजकारण आणि खोट्यांचा जाळ, तर दुसऱ्या बाजूला सत्यासाठी उभा ठाकलेला अजय मिश्रा, आणि त्याच्या मागे समरचा आत्मविश्वास व गणपतची धाडसी उपस्थिती.

न्यायमूर्तींच्या हातोड्याचा आवाज घुमला आणि खटल्याचा औपचारिक पहिला दिवस सुरु झाला. वातावरणात दडपण होतं—प्रेक्षकांच्या डोळ्यांत उत्कंठा, पत्रकारांच्या पेनांत अधीरता आणि पक्षकारांच्या मनात एक प्रकारचं अदृश्य रणांगण पेटलेलं.

अजय मिश्राने आपल्या टेबलावरील फाईल हळूहळू उघडली. प्रत्येक कागद जणू एका सत्याचा तुकडा होता. त्याने आत्मविश्वासाने उभं राहत न्यायालयासमोर पहिला पुरावा मांडला.

“माय लॉर्ड, मी न्यायालयासमोर या प्रकरणाशी संबंधित सीसीटीव्ही फुटेज सादर करीत आहे. हा फुटेज घटनेच्या दिवशीचा आहे, ज्यात आरोपी विक्रम ठाकूरचा गाडी तिथल्या परिसरात फिरताना स्पष्ट दिसतो.”

एकदम गॅलरीमध्ये कुजबुज सुरु झाली. लोकांचे चेहरे बदलले. कारण ठाकूरांच्या वकिलांनी आधीच ठामपणे मांडलेलं होतं की “घटनेच्या दिवशी विक्रम माध्योपूरमध्ये नव्हताच.”

फुटेज स्क्रीनवर दाखवलं गेलं. धूसर आकृती—काळी गाडी, नंबर प्लेट, आणि त्या गाडीतून उतरलेला विक्रमसारखाच दिसणारा व्यक्ती. अजय मिश्राचा आवाज ठाम होता, “हा पुरावा खोट्या बचावाची पहिली वीट कोसळवतो.”

महेंद्र आणि विक्रमच्या चेहन्यावर क्षणभर छटा सरकली, पण लगेचच त्यांच्या वकिलाने म्हणजे रामेश्वर सिंहने स्मित करत उभं राहत तो पुरावा मोडून काढण्याचा डाव टाकला.

“माय लॉर्ड,” तो थोडा नाट्यमय थाटात म्हणाला, “फुटेज धूसर आहे, चेहरा नीट दिसत नाही. गाडीचा रंग आणि मॉडेल एकसारखं असलं, तरी याचा अर्थ असा होत नाही की ती गाडी आरोपी विक्रम ठाकूरचीच होती. देशभरात शेकडो अशा गाड्या आहेत. आणि अशा धूसर फुटेजवरून कोणालाही आरोपी ठरवण म्हणजे न्यायालयाच्या प्रतिष्ठेला धक्का पोहोचवण होईल.”

त्याने आपली बाजू इतक्या आत्मविश्वासाने मांडली की गॅलरीतील काहींना क्षणभर वाटलं—“हो खरंच, पुरावा जरा पातळ आहे.”

अजय मिश्राने लगेच प्रत्युत्तर द्यायचा प्रयत्न केला, पण रामेश्वर सिंहची वाक्चातुर्य आणि कागदपत्रांचा ढीग जणू सत्यावर सावली टाकत होते. न्यायालयात तणाव वाढत होता.

आणि तेवढ्यात अजय मिश्राने हळूच आपला पुढचा डाव उचलला—गणपतचा.

तो पुढे सरकत म्हणाला, “माय लॉर्ड, या घटनेचा प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार मी न्यायालयासमोर आणत आहे. ह्याच्यामुळे सत्य अधिक स्पष्ट होईल.”

गॅलरीत खळबळ उडाली. आणि दार उघडलं witness box कडे चालत आला गणपत—गांधी टोपी, खादीचा सदरा, पायात साधे चप्पल, पण चेहन्यावर मिश्कीलतेने झळकणारं हसू.

तो तिथे उभा राहिला आणि मोठ्याने म्हणाला, “जय हिंद माय लॉर्ड! मी आलो, सत्य सांगायला. पण आधी एक विचारू का? इथे चहा मिळतो का? कारण माझं घशातलं सत्य बाहेर यायला आधी थोडं गार पाणी हवं.”

गॅलरीत हशा पिकला. पत्रकारांचे कॅमेरे किलकिलक करू लागले. न्यायमूर्तीच्या चेहऱ्यावर कठोरता आली. “Order! Witness, कृपया शिस्त पाळा.”

गणपतने हात जोडले, “अहो, शिस्त माझ्या रक्तातच आहे, पण हसणं थोडं अंगातलं आहे, ते काय करू?”

अजय मिश्राने थोडं पुढे झुकत, गंभीर स्वरात गणपतला विचारलं, “गणपतजी, न्यायालयाला घटनेच्या दिवशी नेमकं काय घडलं ते तुम्ही सविस्तर सांगू शकता का?”

गणपतने आपली गांधी टोपी थोडी सरळ केली, गळ्यातल्या सदन्याचे बटण नीट करत witness box मध्ये उभा राहिला. त्याच्या चेहऱ्यावर अजूनही मिश्कील हसू होतं, पण आवाज मात्र नेहमीपेक्षा जास्त गंभीर झाला.

गणपतने खोकला दाबत, आपली गांधी टोपी थोडी सरकवत मान वाकवली. त्याच्या चेहऱ्यावर नेहमीसारखं हसू होतं, पण डोळ्यांत मात्र घटू झालेलं दुःख आणि राग झळकत होता. तो हळूहळू बोलायला लागला.

“माय लॉर्ड, त्या दिवशी सकाळी मी मुंबईहून माधोपूरला आलो. रेल्वेतला प्रवास फारच थकवणारा होता, म्हणून मी पहिल्यांदा ठरवलं—जरा माझं थकलेलं भाडं वसूल करावं. माझा एक देणेकरी आहे, रामशरण गुप्ता नावाचा.

त्या माणसाने मला बरंच दिवसांपासून भाडे द्यायचे बाकी ठेवले होते. म्हणून मी थेट त्याच्या घरी गेलो.”

गॅलरीत काही लोकं कुजबूजू लागली. गणपत पुढे म्हणाला, “रामशरण घरी भेटला नाही. त्याच्या घरातले लोक म्हणाले—तो बाहेर गेला आहे. म्हणून मी विचार केला, चल धाब्यावर जाऊया, तिथं माहिती मिळेल, आणि तसंच पोटपण शांत करावं. काय आहे ना माय लॉर्ड, सत्य कितीही मोठं असलं तरी ते रिकाम्या पोटावर सांगता येत नाही. म्हणून मी धाब्यावर पोहोचलो, बसलो आणि जेवायला सुरुवात केली.”

गणपतने थोडं थांबून खोल श्वास घेतला. त्याचा आवाज आता हळूहळू गंभीर होत चालला होता.

“मी तिथं माझा थाळीमध्ये भाकरीचा तुकडा तोडत होतो, तोवर अचानक बाहेर गोंधळाचा आवाज आला. लोक घाबरून धावत होते. मी लगेच धावत बाहेर आलो, आणि त्या गोंधळाच्या आवाजामागे गेलो.”

तो थोडा थांबला. गॅलरीत शांतता पसरली. लोकांनी कान टवकारले.

“अचानक बाहेरून गोंधळाचे आवाज यायला लागले. लोक पळत होते, काहींचे चेहेरे घाबरलेले, काहींनी मदतीसाठी ओरडलेलं. माझं मन चुळबुळलं. मी लगेच उठलो आणि त्या गोंधळाच्या दिशेने धाव घेतली.”

गणपतचे शब्द जणू चित्रं रेखाटत होते. कोर्टीत बसलेल्यांच्या डोळ्यांसमोर तो क्षण उभा राहत होता.

“मी जेव्हा घटनेच्या स्थळी पोहोचलो तेव्हा एक भयंकर दृश्य माझ्या डोळ्यांसमोर होतं. तिथे विक्रम ठाकूर उभा होता. माय लॉर्ड, मी त्याला व्यवस्थित पाहिलं होतं— त्याचा चेहरा साफ दिसत होता. आणि त्याच्या हातात धारदार चाकू चमकत होता.”

महेंद्र आणि विक्रमच्या चेहऱ्यावर रंग उडाले. गॅलरीत कुजबुज सुरु झाली. गणपतचा आवाज थरथरत पण ठाम झाला.

“मी पाहिलं तो आधी त्या गरीब मुलीला—अमिषाला—ओढून जमिनीवर फेकतो. तिच्या कपड्यांना फाडतो तिच्या किंकाळ्या अजूनही माझ्या कानात घुमतायत. ती दया मागत होती, पण विक्रमच्या डोळ्यांत दया नव्हती—फक्त क्रूरता होती.”

गणपतने डोकं खाली झुकवलं, जणू त्या दृश्याने तो पुन्हा हादरून गेला होता. संपूर्ण न्यायालयात मृत्युसन्नाटा पसरला. थोडा वेळ शांत राहून तो पुढे म्हणाला,

“आणि मग विक्रमने अचानक हातातला चाकू उगारला आणि अमिषाच्या छातीत भोसकला. एकदा नाही दोनदा नाही वारंवार. ती तडफडत होती, माय लॉर्ड पण कुणी मदत करू शकलं नाही. क्षणात तिचा प्राण निघून गेला.”

गॅलरीत काहींचे डोळे पाणावले. गणपतने आता बोट थेट विक्रमकडे दाखवलं.

“आणि एवढ्यावर विक्रम ठाकूर थांबला नाही! तिथेच सब-इन्स्पेक्टर पवनला जीपच्या लोखंडी फ्रेमला घटू बांधून ठेवले होते. ह्या विक्रमने तोच

रक्ताने माखलेला चाकू उचलला आणि त्या पवनच्या पोटात खुपसला. एक वार करून न थांबता तो पवन वर वार करतच राहिला आणि शेवटी बिचार्या त्या पवन चा जीव निघून गेला मी स्वतः माझ्या डोळ्यांनी सगळं पाहिलं आहे.”

कोर्टात खळबळ उडाली. काहींनी श्वास रोखून घेतला. पत्रकारांचे कॅमेरे चमकले. गणपतच्या चेहऱ्यावर आता मिश्कीलतेचा थांग नव्हता. तो रागाने, संतापाने पेटलेला दिसत होता.

“माय लॉर्ड, त्या रात्री मी देवाच्या शप्पथ पाहिलं—हा विक्रम ठाकूरच त्या दोघांच्या हत्येमागे आहे. मी पळून गेलो असतो तर? मी घाबरलो असतो तर? पण माझा जीव गेला तरी मी सत्य लपवणार नव्हतो. आज मी इथे उभा आहे, कारण त्या मुलीचा आणि त्या इन्स्पेक्टरचा जीव व्यर्थ जाऊ नये!”

त्याचे शब्द जणू हातोड्यासारखे कोर्टात आदळले. अजय मिश्राचा चेहरा समाधानाने उजळला होता. महेंद्र व विक्रम तावातावाने आपापल्या वकिलाकडे पाहत होते. गँलरीतील लोकांच्या मनात एकच विचार ठसला— सत्य बोलणारं तोंड कितीही साधं का असेना, ते साम्राज्य हलवू शकतं.

गणपतची जिवंत आणि अंगावर काटा आणणारी साक्ष संपल्यानंतर, न्यायालयात काही क्षण मृत्यूसमान शांतता पसरली. न्यायमूर्तींनी थोडा वेळ गंभीरपणे कागद चाळला आणि मग नजरेने विक्रम ठाकूरच्या वकिलाकडे, रामेश्वर सिंहकडे पाहिले.

त्यांनी शांत, पण अधिकाराने विचारले— “अँडव्होकेट रामेश्वर, तुम्हाला या साक्षीदाराला काही विचारायचं आहे का?”

कोर्टातील लोकांचे डोळे ताबडतोब वकिलाकडे वळले. सर्वांनाच उत्सुकता होती की ठाकूरांच्या बाजूचा हा धारदार वकील आता गणपतची कोंडी कशी करणार.

पण रामेश्वर सिंह, आपल्या खुर्चीवरून निवांत उठला. त्याच्या चेहन्यावर स्मित होतं, जणू गणपतच्या साक्षीने त्याला काहीच फरक पडला नाही. आपल्या झग्याचा कॉलर सरसावत, तो म्हणाला—“माय लॉर्ड, हा साक्षीदार उद्या माझ्या उलटतपासणीला सामोरा जाईल. त्याचे प्रत्येक शब्द मी तपासून पाहीन. पण आत्ता मला न्यायालयाची परवानगी हवी आहे, की मी माझे पुरावे आणि माझे साक्षीदार हजर करू शकू.”

न्यायमूर्तीनी मान हलवली. “हो, तुम्ही तुमचे पुरावे सादर करू शकता.”

आणि मग, जणू एखादा जादूगार आपल्या टोपीतून पत्ते बाहेर काढतो तसा रामेश्वर सिंहने एकामागोमाग एक दस्तऐवज न्यायालयाच्या टेबलावर ठेवायला सुरुवात केली.

तो म्हणाला—“माय लॉर्ड, आजवर ज्याची प्रतिमा एका गुन्हेगारासारखी दाखवली गेली—तो विक्रम ठाकूर घटनेच्या दिवशी माधोपूरमध्ये नव्हताच. आमच्याकडे ठोस पुरावे आहेत की तो बुऱ्हाणपूर शहरात होता, जे माधोपूरपासून तब्बल ५०० किमी दूर आहे.”

न्यायालयात एकदम कुजबुज पसरली. समरने डोळे बारीक करून लक्ष केंद्रीत केले. सरकारी वकील अजय मिश्रा आपल्या जागेवर अस्वस्थ होऊन बसला.

रामेश्वरने पहिला पुरावा दाखवला— “हे बुऱ्हाणपूरच्या ‘हॉटेल नीलम पॅलेस’चे रजिस्टर आहे. यामध्ये स्पष्ट लिहिले आहे की विक्रम ठाकूर त्या दिवशी सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत तिथेच होता. त्याची सही, रुम नंबर—सगळं नोंदीत आहे.”

त्याने कागद उघडून दाखवला, ज्यात विक्रम ठाकूरचे नाव व सही झालकत होती.

नंतर त्याने दुसरा कागद सादर केला— “ही आहे मोबाईल लोकेशन रिपोर्ट. यात दाखवलंय की विक्रमचा फोन त्या दिवशी सतत बुऱ्हाणपूरमध्ये लोकेट झाला आहे. त्याचा फोन माधोपूरच्या टॉवरवर आलाच नाही.”

न्यायमूर्तीनी अहवाल नीट पाहिला. कोर्टील लोक गोंधळले. काहींच्या चेहऱ्यावर प्रश्नचिन्हे होती, तर काहींनी कुजबुज सुरु केली—“हे खरं असेल तर गणपतचं म्हणणं कसं खरं असू शकतं?”

पण रामेश्वर इथेच थांबला नाही. त्याने आणखी दोन पुरुषांना न्यायालयात उभं राहायला सांगितलं.

“हे आहेत विक्रम ठाकूरसोबत त्या दिवशी उपस्थित असलेले दोन प्रतिष्ठित व्यापारी—अरुण अग्रवाल आणि कमलेश पटेल. हे दोघे शपथ घेऊन सांगतील की विक्रम त्यांच्यासोबत संपूर्ण दिवस बुऱ्हाणपूरमध्ये व्यस्त होता. त्यांनी हॉटेलमध्ये मीटिंग घेतली, जेवण केले, आणि संध्याकाळपर्यंत एकत्र होते.”

ते दोघे पुढे आले, शपथ घेऊन उभे राहिले आणि एकसुरात म्हणाले—“हो माय लॉर्ड, आम्ही विक्रम ठाकूरसोबत संपूर्ण दिवस होतो. तो माधोपूरला मुळीच आला नव्हता.”

कोर्टील वातावरण एका क्षणात बदललं. लोकांनी आश्चर्याने एकमेकांकडे पाहिलं. गणपतने भुवया उंचावल्या, जणू त्याच्या पायाखालची जमीनच सरकली होती. समरच्या कपाळावर आठ्या पडल्या.

अजय मिश्रा खुर्चीच्या हातावर जोरात पकड घेत म्हणाला, ‘‘हे सगळं बनावट आहे!”

पण रामेश्वर सिंह आधीच स्मित करत म्हणाला—‘‘माय लॉर्ड, हे पुरावे ठोस आहेत. खोट्या कहाण्या सांगून कुणाला फसवता येईल, पण पुराव्यांना नाही. आज न्यायालयासमोर स्पष्ट आहे—विक्रम ठाकूर या गुन्ह्याच्या दिवशी माधोपूरमध्ये नव्हता. आणि जर तोच इथे नव्हता, तर खून करणं त्याच्यासाठी शक्यच नाही.”

त्याचा आवाज न्यायालयात घुमला. न्यायमूर्तींनी शांततेचा आदेश दिला. गँव्हलचा आवाज दणाणून पडला. ‘‘शांतता राखा! कोर्टात शिस्त पाळा.”

त्या क्षणी सगळ्यांच्या नजरा गणपतवर खिळल्या होत्या. कारण उद्या त्याची उलटतपासणी होणार होती.

आणि सर्वांनाच कळत होतं—रामेश्वर सिंहने आज आपले खेळाचे पते उघडले आहेत. आता खरी लढाई उद्या होणार होती.

त्या दिवशीचा न्यायालयीन गोंधळ, खोटे पुरावे आणि गहजब पाहून शेवटी न्यायमूर्तीनी हात उंचावला आणि गंभीर स्वरात जाहीर केलं— “ही सुनावणी आजसाठी तहकूब करण्यात येते. पुढील कार्यवाही उद्या सकाळी दहा वाजता होईल.”

गॅळलचा आवाज घुमताच लोक आपापल्या जागांवरून उटू लागले. सगळीकडे कुजबुज सुरु झाली. काहीजणांना वाटत होतं विक्रम ठाकूर निर्दोष सुटणार, तर काहीजण अजूनही गणपतच्या साक्षीवर विश्वास ठेवून होते.

समर शांत चेहन्याने कोर्टातून बाहेर आला, पण त्याच्या डोळ्यांत चिंता दाटली होती. त्याच्या मागे गणपत अगदी मिरवत चालला होता—जणू स्वतःला मोठा हिरो समजत होता.

दोघेही कारमध्ये बसून बंगल्यावर परत आले. बंगल्याच्या आतल्या ड्रॉइंग रूममध्ये येताच गणपतने थेट खुर्चीत आपली पाठ टेकवली, गमछा खांद्यावर फेकला आणि पाय टेबलावर ठेवले. त्याने तोंडातल्या तोंडात हसत समरकडे पाहिलं आणि म्हणाला— “समर भाऊ, ठरल्याप्रमाणे मी साक्ष दिली. एकदम भारी एंट्री घेतली कोर्टात. सगळ्यांचे तोंड बंद झाले बघ. आता माझं काम संपलं, तर माझे राहिलेले २५ लाख काढा.”

समरने शांतपणे सिगारेट पेटवली, धूर हवेत सोडला आणि थोड्या थंड सुरात म्हणाला— “गणपत, अजून काम संपलेलं नाही. तुला माहितच आहे— उलट तपासणी बाकी आहे. उद्या रमेश्वर सिंह तुला वेडं करून सोडण्याचा प्रयत्न करणार आहे. जर तू उद्या घाबरलास, गोंधळलास किंवा काहीतरी चूक बोललास, तर आजची तुझी सगळी साक्ष पाण्यात जाईल. त्यामुळे पैसे आत्ता

मिळणार नाहीत. उद्या सगळं नीट पार पडलं की मग बाकीचे २५ लाख तुझ्या हातात येतील.”

गणपतच्या चेहऱ्यावरचे हसू एका क्षणात गायब झालं. त्याने खुर्चीतून पाय जोरात आपटले आणि डोळे लाल करून म्हणाला— “काय समर भाऊ! असा सौदा केला नव्हता आपण. माझं काम झालंय. मी जेवढं बोलायचं होतं ते बोलून आलो. आता कोर्टीत उद्या ते काय विचारतील, त्याला मी जबाबदार नाही. माझ्या तोंडून हवी ती गोष्ट तुम्ही आधीच काढून घेतली. आता पैसे द्या, नाहीतर,”

समरने भुवया उंचावल्या. त्याचा आवाज आता कठोर झाला— “नाहीतर काय गणपत? धमक्या देतोयस का मला?”

गणपत उभा राहिला, गमछा घटू हातात वळला.

“धमक्या नाही देत, पण आपलं बोलणं पाळलं नाही तर मी कुणाचा गुलाम नाही. पैशांशी खेळलं तर मी कोर्टीत जाऊन दुसऱ्या दिवशीचं सगळं उलट बोलून दाखवेन. मग बघा तुमचा विक्रम ठाकूर कसला निर्दोष ठरतो ते!”

हवेतला ताण वाढला. दोघे एकमेकांकडे तिरक्या नजरेने पाहत उभे राहिले. समरच्या डोळ्यांत आता एक थंड चपळपणा दिसत होता. त्याने हळूवार सिगारेटचा शेवटचा कश घेतला, ती एँशट्रेमध्ये विझवली आणि संथपणे म्हणाला— “गणपत, तू विसरलास बहुतेक, पैसे देणारा मी आहे. आणि पैशावाचून तू काहीच नाहीस. जर उद्या उलट बोलायची चूक केलीस, तर कोर्टीतून बाहेर पडायला देखील तुझ्या पायाला जमिन मिळणार नाही.”

गणपतचा चेहरा थोडा पांढरट झाला, पण तरीही त्याने खोटं धैर्य दाखवत गमछा खांद्यावर झोकला आणि म्हणाला— “ठीक आहे समर भाऊ, उद्या बघू काय होतं ते.”

ड्रॅइंग रूममधलं वातावरण क्षणभर धडधडू लागलं. पैशाच्या लोभाने आणि भीतीच्या सावलीने त्यांच्या नात्याची भेग आता उघड उघड दिसायला लागली होती.

समर आणि गणपतचं वाद वाढत असतानाच बाहेर बंगल्याच्या गेटवर गाड्यांचे दिवे चमकले. काळ्या स्कॉर्पिओ आणि काही बाईक्स थेट आवारात घुसल्या. दहा बंडखोरासारखे लोक, हातात लोखंडी रॅड, दांडके, साखळदंड घेऊन आत शिरले. त्यांचा चेहरा थोडा झाकलेला होता, पण त्यांची चाल, त्यांचा राग ओळखायला अवघड नव्हता — हे सगळे विक्रम ठाकूरचे माणसं होती.

ड्रॅइंग रूमच्या मोठ्या काचेच्या खिडकीतून गणपतने ते पाहिलं आणि गळ्याला कोरड पडली.

“अरे समर भाऊ, ठाकूरचे गुंड आलेत! आपण संपलो!”

गणपत पळून जाण्यासाठी मागच्या दरवाजाकडे वळला पण समर मात्र निर्धास्त उभा राहिला. डोळ्यांत निखारे आणि चेहन्यावर थंड आत्मविश्वास.

दरवाजा तोडून आत आलेले दहा जण भुकेल्या लांडग्यांसारखे सरसावले. एकाने आरोळी दिली— ‘गणपतला उचलून टाका! समरला ठेचून काढा! ठाकूर साहेबांना कोर्टात गद्दार नकोय!’

क्षणभरात दांडके हवेत फिरु लागले. फर्निचर मोडायला लागलं. काचेचे ग्लास तुकडे तुकडे झाले.

पण पुढच्या क्षणात समर वीजेसारखा झेपावला. एका गुंडाच्या पोटात गुडघा मारून त्याला जमिनीवर पाडलं. दुसऱ्याच्या हातातून लोखंडी रॉड हिसकावून ती थेट त्याच्या पाठीवर आदळली. त्याचा गर्जनारा आवाज घरभर घुमला.

गणपत एखाद्या कोपन्यात लपून बसला होता, डोळ्यांत भिती. समोर दहा माणसं होती, तरी समर जणू एकटाच दहा लोकांच्या बरोबरीचा होता. त्याचे प्रत्येक पंच, प्रत्येक लाथ प्राणधातक होते. दोन माणसांचे नाक तुटले, एकाच्या डोक्यावर खुर्ची आदळली, बाकीचे धडपडून जमिनीवर पडले.

फक्त पाच मिनिटांत सर्व गुंड अधमरणे होऊन जमिनीवर लोळत होते. काहीजण कराहत पळ काढण्याचा प्रयत्न करत होते.

समरच्या श्वासांचा जोर वाढला होता पण त्याच्या डोळ्यांत अजूनही ज्वाला धडधडत होती. त्याने खिडकीकडे बोट दाखवत ओरडलं—“जा! जा सांगून टाका तुमच्या ठाकूर साहेबांना—समरला घाबरवणं म्हणजे वादळाला हाताने थोपवणं! इथं कोणीही गणपतच्या तोंडाला कुलूप लावू शकत नाही!”

गुंड धडपडत, आपापली हाडं सांभाळत बाहेर पळाले. संपूर्ण खोली धुळीने भरली होती. मोडकी टेबलं-खुर्च्या, तुटलेल्या काचेचे तुकडे जमिनीवर विखुरले होते. आणि त्या गोंधळाच्या उत्तरभागी गणपत थरथरत उभा होता.

त्याने घाबरून समरकडे पाहिलं आणि हात जोडले—“समर भाऊ, प्लीज, मला यात गुंतवू नका. मी जिवाला घाबरलोय. माझं काम झालं, मी कोर्टात सांगून आलोय. आता माझे २५ लाख द्या, प्लीज! आत्ता लगेच!”

त्याचा आवाज इतका थरथरत होता की जणू त्याच्या जीवाचं मोलच तो त्या पैशात मोजत होता.

समरच्या कपाळावरच्या शिरा फुगल्या. तो गणपतच्या अंगावर झेपावणार इतक्यात त्याला लक्षात आलं—दाराजवळ अजून दोन गुंड पडलेले आहेत, आणि त्यांनी हे सगळं ऐकलं आहे. गणपतची पैशावरची तडजोड, त्याचं लोभाने आणि भीतीने भरलेलं सत्य, हे थेट ठाकूरपर्यंत पोहोचणार होतं.

त्या क्षणी समरला जाणवलं—आता हा खेळ केवळ कोर्टाचा राहिला नाही. ठाकूरच्या कानावर जर हे सगळं गेलं, तर गणपतचं आयुष्य क्षणात संपेल, आणि त्याचा केससुद्धा धोक्यात येईल.

रात्र गडद होत चालली होती. माधोपूरच्या बाहेरच्या बाजूला, महेंद्र ठाकूरच्या आलिशान बंगल्यावर त्या जखमी दहा गुंडांच्या गाड्या पोहोचल्या. बंगल्याच्या गेटावर तैनात असलेल्या सुरक्षारक्षकांनी ते दृश्य पाहताच घाबरून गेले. कुणाचं डोकं फुटलेलं, कुणाचे दात तुटलेले, कुणी हाताला पट्टी बांधून कराहत होता.

गाड्या थेट अंगणात थांबल्या आणि सगळे अधमरणे अवस्थेत खाली उतरले. बंगल्याच्या क्हरांड्यात बसलेले महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर हे पाहून एकदम उठून उभे राहिले.

विक्रमच्या डोळ्यात चीड पेटली. "हे कसल्या अवस्थेत आलात रे तुम्ही? दहा दहा माणसं होतात, आणि समोर फक्त समर! तरी त्याने असा चोप दिला? कसले बेकार आहात सगळे!"

महेंद्र ठाकूरनेही तोंड वाकडं करत एकाला लाथ मारली.

"मला अपमान सहन होत नाही. माधोपूरमध्ये ठाकूरचं नाव ऐकून लोक थरथर कापतात, आणि तुम्ही एका पोलीस अधिकाऱ्याच्या घरी जाऊन धूळ खात परत आलात? लाज वाटली पाहिजे!"

गुंडांनी नजर खाली घालून धडधडणाऱ्या आवाजात घडलेलं सांगितलं. समरने त्यांना कसा फाडून काढला, त्याच्या प्रचंड ताकदीसमोर ते सारे कसे मुंग्या-माशीप्रमाणे पिसले गेले.

विक्रमचा चेहरा लालभडक झाला होता. तो ओरडणार इतक्यात एक गुंड थरथरत म्हणाला— "साहेब, अजून एक बातमी आहे,"

विक्रमने डोळे अरुंद करत विचारलं— "काय?"

तो गुंड घोटभर लाळ गिळून म्हणाला— "गणपत, तो पैशासाठी साक्ष देतोय. समरने त्याला आधीच पैसे दिलेत. अजून पंचवीस लाख बाकी आहेत म्हणतोय, आम्ही आपल्या कानावर हे टाकायलाच आलोय साहेब."

क्षणभर खोलीत शांतता पसरली. महेंद्र आणि विक्रम, दोघांच्या चेहर्यावर आधी रागाचा ज्वालामुखी होता, पण हळूहळू त्यांच्या ओठांवर स्मितरेषा उमटू लागल्या. विक्रमचा चेहरा खुलला, आणि त्याच्या डोळ्यांत शंकेऐवजी आता विजयाची चमक आली.

"म्हणजे हा गणपत फक्त भाडोत्री साक्षीदार आहे, पैशाने विकला गेलेला."
विक्रम हसत म्हणाला.

महेंद्रने हातातली सिगार पेटवत खुर्चीत रेलून बसत उत्तर दिलं— "समरला वाटलं त्याने साक्षीदार विकत घेतला म्हणजे सगळं संपत्तं, पण उद्या कोर्टात रामेश्वर हा गणपतचं कपाळ फोडून टाकेल. त्याला एवढं रडवेल की त्याने दिलेली साक्षच पाण्यात जाईल."

इतक्यात बाजूच्या टेबलावर बसलेला वकील रामेश्वर सिंह हळूहळू उठला. त्याच्या डोळ्यांत विजयी चमक होती. तो विक्रम आणि महेंद्रकडे बघत आत्मविश्वासाने म्हणाला— "हे माझ्या हाती सोनं लागलंय ठाकूर साहेब. उद्या मी त्या गणपतची अशी कोंडी करीन की तो स्वतः मान्य करेल की त्याने खोटं बोललं, आणि पैशासाठी विकला गेला. त्याला एकेक प्रश्न विचारून चिरडून टाकीन. समोर संपूर्ण कोर्ट बसलेलं असेल, लोकांची गर्दी असेल, आणि ते बघतील की विक्रम ठाकूर निरपराध आहे."

रामेश्वरच्या ओठांवर एक थंड हसू उमटलं.

"गणपत फक्त एक प्यादा आहे, आणि प्यादे नेहमी बळी दिले जातात. उद्या तो कोर्टातच संपेल, शब्दांनी. आणि समर? तो असहाय्य उभा राहील."

महेंद्र आणि विक्रम एकमेकांकडे पाहून जोरात हसले. त्यांच्या हास्यात आत्मविश्वास होता, सूड होता आणि एका नव्या खेळीचा विजयगर्जना दडला होता. त्या रात्री बंगल्यावरच्या आकाशात काळ्या ढगांचा पसारा होता. जणू उद्या न्यायालयात येणाऱ्या वादळाची चाहूलच त्या ढगांतून लागत होती.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी माधोपूर न्यायालय पुन्हा एकदा खचाखच भरलेलं होतं. लोकांची गर्दी कालपेक्षा दुप्पट जमली होती. सर्वांना माहिती होतं की आजचा दिवस काहीसा वेगळा ठरणार आहे. न्यायालयात तणावाचा दाट धूर पसरला होता. आजही अनिता कोर्टीत हजर होती. आज तिच्या चेहन्यावर तणाव स्पष्ट दिसत होता. गेल्या काही दिवसात तिच्या मनात समर विषयी प्रेम भावना तयार झाली होती आणि कसेही करून समर ने हि केस जिंकावी असे तिला मनापासून वाटत होते.

न्यायमूर्तीं साहेब आपल्या खुर्चीवर स्थिर बसले.

"केस क्रमांक ४५१/२२ — राज्य विरुद्ध विक्रम ठाकूर," असा हाकारा लागला आणि कोर्टरूममधलं वातावरण आणखीनच जड झालं.

रामेश्वर सिंहने आपल्या खास टवाळ स्मितासह उठून न्यायालयाकडे पाहिलं.

"माय लॉर्ड, आज मी कालचा साक्षीदार गणपत याची उलटतपासणी करु इच्छितो."

न्यायमूर्तींनी मान डोलावली.

गणपतला पुन्हा witness box मध्ये बोलावण्यात आलं. गणपत एक हात खांद्यावर ठेवून, चेहन्यावर थोडं कष्टाचं, थोडं बिनधास्त हास्य घेऊन आत आला. गर्दीत कुजबुज पसरली. काहींनी त्याला पाहून हसत मान हलवली तर काहींनी "हा कसला माणूस?" असा प्रश्न डोळ्यांनी विचारला.

रामेश्वरने सुरुवात साध्या प्रश्नांनी केली. "तर गणपतजी, तुम्ही कुठे राहता?"

गणपतने लगेच छाती फुगवत उत्तर दिलं— "साहेब, मी मुंबईतल्या एका चाळीत राहतो. माझं जीवन साधं आहे. आमच्याकडे दोन खोल्या आहेत, त्यातली एक मी एका नाटक कंपनीला भाड्याने दिली होती. पण त्यांनी भाडं दिलंच नाही, त्यामुळे राग आला. मग मी तसाच माधोपूरला निघालो."

रामेश्वर हळूहळू डोकं हलवू लागला, जणू सगळं नीट ऐकतोय.

"म्हणजे तुम्ही म्हणता, भाडं न दिल्यामुळे तुम्ही इथं आलात. आणि तुम्ही घटनेच्या दिवशी प्रत्यक्ष तिथे उपस्थित होता?"

गणपतने आत्मविश्वासाने हात वर करत सांगितलं— "हो हो, काल मी सांगितलं तसं मी तेथेच होतो. मी सगळं स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिलं. हे डोळे कधीच खोटं बोलत नाहीत साहेब!"

त्याच्या या नाटकी बोलण्यावर कोर्टीत एक हलकंसं हसू उमटलं. पण रामेश्वर हसला नाही. त्याच्या चेहन्यावर आता शिकार पकडायला सज्ज वाघासारखी एकाग्रता दिसत होती.

तो थोडं पुढे झुकला आणि शांत आवाजात विचारलं— "गणपतजी, तुम्ही जेव्हा घटनेनंतर मुंबईला परतलात, ते का?"

गणपतने एकदम चेहरा गंभीर केला.

"मी घाबरलो होतो साहेब. एवढं मोठं प्रकरण, खून, आणि त्यात माझं नाव आलं तर? म्हणून मी परत मुंबईत गेलो. मला असं वाटलं की मी इथून पळालो तर सुरक्षित राहीन."

रामेश्वरने ताबडतोब पुढचा प्रश्न झाडला— "पण तुम्ही पुन्हा परत आलात, का?"

गणपतने समोरच्या बाकावर बसलेल्या समरकडे नजर टाकली, जणू त्याच्याकडून बळ घेत होत.

"समर साहेब स्वतः मुंबईला आले. त्यांनी मला समजावलं, त्यांच्या बायकोचा आणि सहकारी पवन शर्मा यांचा खून झाला आहे, आणि त्या खुनाला न्याय मिळवायचा आहे. मी म्हणालो, ठीक आहे, मी परत येतो. खरं सांगायचं तर समर साहेबांच्या आग्रहामुळेच मी इथे आलो आहे."

रामेश्वर मात्र शांत उभा राहून गणपतच्या प्रत्येक शब्दाकडे बारीक लक्ष देत होता. त्याच्या डोळ्यांत आता एक वेगळाच तेज दिसू लागलं. त्याला जाणवलं होतं की गणपतच्या बोलण्यात स्वतःच्या अडचणींपेक्षा समरचा प्रभाव अधिक जाणवतो आहे—आणि हाच मुद्दा त्याने कोर्टीत वापरायचा होता.

न्यायमूर्तींनी हातोडा आपटत शिस्त प्रस्थापित केली. रामेश्वर हळूच हसला आणि खुर्चीकडे परत वळला.

"माय लॉर्ड, मला अजून काही विचारायचं आहे, पण ते पुढे."

गणपत witness box मध्ये उभा राहून घाम पुसत होता. त्याला वाटलं होतं की तो सहज निभावून नेर्इल, पण रामेश्वरच्या प्रश्नांत दडलेली धार त्याला आता जाणवायला लागली होती.

रामेश्वर सिंहने आपल्या कोटाच्या खिशातून रुमाल बाहेर काढून हळुवारपणे कपाळ पुसलं. कोर्टरूममध्ये शांतता होती, प्रत्येक जण श्वास रोखून

बघत होता. त्याच्या डोळ्यांत शिकार गाठल्यासारखं एक चमकणारं समाधान दिसत होतं.

तो परत witness box कडे वळला.

"गणपतजी, तुम्ही सांगितलं की तुम्ही मुंबईहून इकडे आलात. फक्त एवढ्याशा—सहा महिन्याच्या—भाड्याच्या वादावरून?"

गणपत थोडा बुचकळ्यात पडला. त्याने केसरी पगडीच्या टोकाशी हात घासत उत्तर दिलं— "हो, साहेब, तसंच आहे. त्या लोकांनी भाडं दिलं नाही, म्हणून मला राग आला, मी इकडे आलो. मोठं काही नाही."

रामेश्वर हसला नाही, पण त्याचा आवाज आणखी गंभीर झाला.

"गणपतजी, खरं सांगा, तुमची आर्थिक स्थिती काय आहे? मुंबईत तुम्ही आरामात आहात का, की काही अडचणी आहेत?"

गणपतने एक दीर्घ श्वास घेतला. त्याचा आत्मविश्वास हळूहळू वितळू लागला.

"साहेब, खरं सांगायचं तर माझी आर्थिक स्थिती फारशी चांगली नाही. मला स्थिर कामधंदा नाही. मी कधी-कधी लहानसहान कामं करतो. थोडं कर्जही आहे माझ्यावर."

कोर्टीत बसलेल्या लोकांच्या डोळ्यात वेगळं कुतूहल उमटलं. "हा माणूस खरंच गरीब दिसतो," काहीजणांनी मनात म्हटलं.

रामेश्वरने आता आपली चाल टाकली. त्याचा स्वर एका क्षणात चढला.

"मग मला सांगा गणपतजी, जेव्हा तुमच्याकडे काम नाही, कर्ज आहे, आणि घर चालवणं अवघड झालं आहे, तेव्हा अचानक तुम्हाला माधोपूरपर्यंत येण्याची प्रेरणा कुठून मिळाली? फक्त एका खुनाला न्याय द्यायचा म्हणून?"

गणपतच्या चेहऱ्यावर घामाच्या धारांनी ओघळायला सुरुवात केली. तो घाबरून इकडे-तिकडे पाहू लागला. त्याने डोळे थोडे बारीक करत समरकडे पाहिलं, जणू काही त्याच्याकडून आधार शोधत होता.

"साहेब, मी, मी खरंच न्यायासाठी आलो. मला पैशाची गरज असली तरी, मी काही पैशासाठी आलो नाही."

रामेश्वरने त्याला वाकून नीट पाहिलं.

"खरंच? तर मग तुम्हाला इथे न्यायालयात उभं राहून शपथ घेऊन सांगावं लागतं, की पोलीस अधिकारी समर सिंह यांनी तुम्हाला साक्ष देण्यासाठी एक पैसाही दिला नाही. असं तुम्ही शपथेवर सांगू शकता का?"

गणपतचा घसा कोरडा पडला. त्याने पाणी मागितलं. कोर्टीत हळूच कुजबुज सुरु झाली. "बघा, आता अडकतोय हा," कोणी म्हणालं.

पाणी पिऊन गणपतने थरथरणाऱ्या आवाजात उत्तर दिलं— "नाही साहेब, मी काही पैसे घेतले नाहीत. मी इथे फक्त, फक्त समर साहेबांना न्याय मिळावा म्हणून आलो आहे."

पण त्याच्या आवाजातली कापरे, त्याच्या चेहऱ्यावरचं घामाचं थेंब, आणि डोळ्यांमधलं भीतीचं सावट सगळ्यांना जाणवत होतं.

रामेश्वरने हळूच स्मित केलं. तो खुर्चीकडे परत फिरत असतानाच गर्दीतून एक-दोन हशे ऐकू आले. गणपतने जरी "मी पैसे घेतले नाही" असं सांगितलं होतं, तरी कोटीतल्या लोकांच्या मनात शंकेचं बीज रोवलं गेलं होतं.

रामेश्वर सिंहने आपली चष्याची काढी नीट केली आणि न्यायमूर्तीकडे वळून गंभीर स्वरात म्हणाला,

"माय लॉर्ड, आता मी सरकारी साक्षीदार नव्हे, थेट या प्रकरणाचा तपास अधिकारी—समर प्रतापसिंह—याला साक्षपरीक्षेसाठी बोलावतो."

कोटीत एक हलकीशी हालचाल झाली. लोकांच्या नजरा समरकडे खिळल्या. त्याच्या उंच बांध्यामध्ये, टोकदार मिशांमध्ये, आणि डोळ्यांतील चमकदार रागामध्ये एक विलक्षण आत्मविश्वास होता. तो उभा राहिला, आणि पुढे जात witness box मध्ये सरळ उभा राहिला. त्याच्या खांद्यावरचं प्रत्येक पाऊल एखाद्या सैनिकाच्या रणांगणातील चालल्यासारखं भासत होतं.

रामेश्वर त्याच्यासमोर गेला, आवाज थंडगार आणि काटेरी— "समर प्रतापसिंह, तुम्ही माधोपूर पोलिस ठाण्यात अतिरिक्त अधीक्षक आहात, बरोबर?"

"हो." समरचा आवाज ठाम आणि अढळ.

"ठीक आहे. मग सांगा, घटनेच्या दिवशी तुम्ही कुठे होता?"

समरने क्षणभर न्यायाधीशांकडे पाहिलं, मग थेट उत्तर दिलं— "त्या दिवशी मी माधोपूरमध्ये नव्हतो. मला एका महत्वाच्या बैठकीसाठी दिल्लीला

बोलावलं होतं. सकाळी मी ट्रेनने निघालो आणि दिवसभर मी दिल्लीतील विभागीय बैठकीत उपस्थित होतो."

रामेश्वरने कपाळावर आठ्या टाकल्या.

"म्हणजे तुम्ही स्वतः त्या घटनेच्या वेळी उपस्थित नव्हता. तुम्हाला ही माहिती कशी मिळाली?"

समरचा आवाज किंचित भारावला.

"माझे वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक यांनी मला फोन करून सांगितलं की माझ्या अनुपस्थितीत माझ्या घरी माझी पत्नी, अमिषा, हिची आणि माझ्या सहकारी, पवन शर्मा याची, निर्दय हत्या करण्यात आली आहे."

कोर्टात एक दचकलेली कुजबुज पसरली. समरच्या डोळ्यांत क्षणभर दुःखाची सावली उमटली, पण तो लगेच स्वतःला सावरला.

रामेश्वर पुन्हा पुढे झाला, त्याचा आवाज अजून धारदार झाला— "मग तुम्ही लगेच माधोपूरला परत आलात?"

"हो." समरचा स्वर लोखंडी होता.

"मी तातडीने दिल्लीहून माधोपूरला परतलो. जेव्हा मी पोहोचलो, तेव्हा घटनास्थळ उध्वस्त अवस्थेत होतं. माझं कुटुंब उद्धवस्त झालं होतं. मला माझ्या अधिकांच्यांनी सांगितले कि विक्रम ठाकूरने हे हत्याकांड केले आहे आणि ह्या घटनेचा एकमेव साक्षीदार गणपत मारे हा गायब झाला आहे."

रामेश्वरने भुवर्ई उंचावली. "नव्हता? कुठे गेला होता तो?"

समरने सरळपणे सांगितलं— "तो घाबरून मुंबईला निघून गेला होता. घटनास्थळावर असतानाही, पोलिसांना न सांगता, तो थेट परत आपल्या चाळीत पळून गेला. मी नंतर स्वतः मुंबईला गेलो आणि त्याला समजावलं, त्याला सोबत आणलं. मी त्याला सांगितलं की ही फक्त माझी लढाई नाही— ही माझ्या पत्नी आणि सहकाऱ्याच्या रक्ताचा न्याय मिळविण्याची लढाई आहे."

गणपत witness box च्या दुसऱ्या बाजूला अस्वस्थपणे हालचाल करू लागला. त्याच्या डोळ्यांतलं भित्रं सावट सगळ्यांना दिसत होतं. अनिताच्या चेहऱ्यावरच्या तणावाची जागा भीतीमध्ये परिवर्तित झाली होती. गणपत ने साक्ष देण्यासाठी ५० लाख रुपये मागितले आहेत हे तिला माहित होते आणि ह्या मुद्द्याचा वापर बचाव पक्ष करणार हे स्पष्ट होते.

रामेश्वरने त्या क्षणाचा वापर करत एक तीक्ष्ण प्रश्न फेकला— "म्हणजे स्पष्ट सांगायचं झालं, समर प्रतापसिंह—तुम्ही स्वतः गणपतला मुंबईहून इथे आणलात, बरोबर?"

"हो," समरने उत्तर दिलं,

"कारण मला माहीत आहे—तो साक्षीदार आहे. त्याने त्या रक्तरंजित घटनेचं सत्य स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिलं आहे. आणि मी काहीही करून त्याचं सत्य या न्यायालयासमोर यावं, यासाठी त्याला परत आणलं."

समरच्या आवाजातली जिद् इतकी तीव्र होती की न्यायालयातल्या लोकांना क्षणभर त्याच्या वेदनेचा भडका जाणवला. अनिता बसल्या जागी शहारली. एक अनामिक भीती तिच्या मनात दाटून आली.

रामेश्वरने मात्र हलकंसं स्मित दाबलं. त्याला हवी ती पायरी मिळाली होती. त्याने खुर्चीकडे परत जात न्यायालयात शांतपणे सांगितलं— "माय लॉर्ड, मला अजून प्रश्न विचारायचे आहेत, पण एवढं स्पष्ट आहे की या केसचा केंद्रबिंदू गणपत आहे. आणि गणपतची सत्यता तपासली जाईल."

रामेश्वर सिंहने समोर उभ्या असलेल्या समरकडे रोखून पाहिलं. त्याच्या डोळ्यांत एक विचित्र चमक होती—जणू आपल्या शिकार केलेल्या वाधाकडे बघत होता. कोर्टात आधीच तणावाचं वातावरण होतं. सर्वजण श्वास रोखून पुढचं ऐकण्यासाठी थांबले होते.

रामेश्वरने आपला आवाज किंचित हळवा पण धारदार केला— "समर प्रतापसिंह तुम्ही म्हणता की गणपत स्वतःहून न्यायालयात साक्षीसाठी आला. पण खरा प्रश्न असा आहे की तो साक्ष द्यायला स्वतः तयार झाला होता का? की तुम्ही त्याला काही धमकी दिलीत? किंवा त्याहूनही अधिक—काही आमिष दाखवलंत?"

समरचे खांदे क्षणभर हलले. त्याचा चेहरा कडक राहण्याचा प्रयत्न करत होता, पण त्याच्या डोळ्यांतून क्षणभर लपवलेली घालमेल उमटली. न्यायालयात कुजबुज पसरली. सगळ्यांच्या नजरा समरवर रोखल्या गेल्या होत्या. अनिताचा चेहरा रडवेला झाला होता.

न्यायाधीशांनी गंभीर स्वरात इशारा केला— "मि. समर प्रतापसिंह, तुम्हाला सत्य सांगावं लागेल. तुम्ही या न्यायालयासमोर शपथ घेऊन उभे आहात."

समरला आता उमगलं होतं—लपवून काही साधणार नाही. त्याने दीर्घ श्वास घेतला आणि स्पष्ट शब्दात कबूल केलं— "हो, मी गणपतला साक्ष द्यायला तयार करण्यासाठी ५० लाख रुपये देऊ केले होते."

कोर्टात एकच खळबळ उडाली. लोक दचकले. एकमेकांकडे अविश्वासाने पाहू लागले. गणपतचा चेहरा पांदराफटक झाला, आणि विक्रम ठाकूरच्या गोटातल्या लोकांनी एकमेकांकडे पाहून स्मित केलं.

पण लगेचच समरने पुढे सांगितलं, त्याचा आवाज आता धारदार आणि थरथरता दोन्ही होता— "पण लक्षात ठेवा—मी त्याला खोटी साक्ष द्यायला पैसे दिले नव्हते! मी त्याला सत्य बोलण्यासाठी पैसे दिले. कारण मला माहीत आहे, तो सत्याचा प्रत्यक्ष साक्षीदार आहे. मला फक्त भीती होती की तो दबावाखाली, भीतीमुळे किंवा पैशाच्या मोहामुळे विक्रम ठाकूरच्या लोकांकडे झुकला तर? म्हणून मी त्याला सांगितलं—तुला सत्य बोलायचं आहे, आणि त्यासाठी तुला पैशांची चिंता नको. ही रक्कम म्हणजे न्यायाच्या लढाईसाठी एक आधार आहे, विकत घेतलेली खोटी साक्ष नव्हे!"

रामेश्वरला हवी ती संधी मिळाली होती. तो लगेच न्यायाधीशांकडे वळला, त्याचा आवाज आता विजयी आणि घणघणीत झाला— "माय लॉर्ड! हे तर अगदी स्पष्ट आहे. साक्षीदारावर पैशांचा प्रभाव टाकण्यात आला आहे. न्यायशास्त्रातील मुलभूत नियम असा आहे की पैशाच्या बदल्यात दिलेली

कोणतीही साक्ष ग्राह्य धरली जाऊ शकत नाही. या परिस्थितीत, गणपतने जी साक्ष दिली आहे ती सत्यावर आधारित असली तरी, ती 'प्रेरित साक्ष' ठरते आणि प्रेरित साक्ष कधीही कायद्याच्या चौकटीत मान्य केली जाऊ शकत नाही."

रामेश्वरच्या या शब्दांवर संपूर्ण कोर्टरुममध्ये गडबड झाली. काहीजण म्हणत होते की समरचं बोलण बरोबर आहे—त्याने खोटं नाही, खरं विकत घेतलंय. तर काहीजण म्हणत होते की सत्यावरसुद्धा जर पैशांचा रंग लागला तर ते सत्य शुद्ध राहत नाही.

न्यायाधीशांनी टेबलावर हातोडा आपटला आणि आवाज घुमवला—
"शांतता! शांतता न्यायालयात!"

समर witness box मध्ये उभा होता—त्याचा चेहरा रागाने, संतापाने आणि वेदनेने लाल झाला होता. त्याच्या डोळ्यांतून अश्रू फुटायची तयारी करत होते, पण तो स्वतःला आवरून उभा राहिला. त्याला कळलं होतं—या एका वाक्यामुळे केसचा तोल अचानक विक्रम ठाकूरच्या बाजूला झुकला आहे.

कोर्टरुममध्ये सगळ्यांचे कान न्यायमूर्तींकडे लागले होते. हातोड्याचा आवाज घुमला, आणि न्यायमूर्तींनी आपला गंभीर, भारदस्त स्वर सुरु केला.

"सर्व पुरावे, दस्तऐवज आणि साक्षीदारांच्या म्हणण्याचा नीट विचार करून, या न्यायालयास असे दिसून येते की, त्या दिवशी विक्रम ठाकूर घटनास्थळी उपस्थित नव्हता. त्याला या हत्येशी थेट जोडणारा ठोस पुरावा न्यायालयासमोर सादर करण्यात आलेला नाही. उलट, साक्षीदार गणपतच्या साक्षीवर प्रश्नचिन्ह उभे राहिले आहे. कारण त्याने कबूल केले की पोलीस

अधिकारी समर प्रतापसिंह यांनी त्याला साक्षीसाठी ५० लाख रुपयांचे आमिष दाखवले होते."

कोर्टात एकच कुजबुज सुरु झाली. विक्रम ठाकूरच्या चेहऱ्यावर एक हळूहळू पसरलेलं विजयी हास्य उमटलं. महेंद्र ठाकूरने डोकं वर उचलून आत्मविश्वासाने दीर्घ श्वास घेतला. त्यांचा वकील गमेश्वर सिंह तर आधीच विजयाच्या थाटात आपल्या टेबलाजवळ उभा राहिला होता.

न्यायमूर्ती पुढे म्हणाले— "त्यामुळे या न्यायालयास हे सांगावे लागते की या प्रकरणातील हत्येचा आरोप विक्रम ठाकूर यांच्यावर सिद्ध होत नाही. तेव्हा त्यांना या आरोपांतून निर्दोष आणि मुक्त करण्यात येते."

कोर्टातल्या प्रेक्षकांमध्ये एकच खळबळ उडाली. विक्रम ठाकूरचे माणसं उभी राहून एकमेकांचे हात दाबत होती. काहींनी आनंदाने टाळ्या वाजवण्याचा प्रयत्न केला, पण न्यायालयाच्या शिस्तीमुळे ते लगेच शांत झाले.

न्यायमूर्तीचा आवाज आणखी कठोर झाला— "पण एक मुद्दा स्पष्ट करणे आवश्यक आहे. या न्यायालयाच्या नजरेतून हे सुटलेलं नाही की पोलीस अधिकारी समर प्रतापसिंह यांनी एका साक्षीदारास पैसे देऊन न्यायालयासमोर उभे केले. जरी त्यांचा हेतू सत्य बाहेर आणण्याचा होता, तरी अशा कृतीमुळे न्याय प्रक्रियेची पवित्रता कलंकित होते. न्यायालय अशा कृत्याला कधीही प्रोत्साहन देऊ शकत नाही."

समरच्या चेहऱ्यावर आता प्रचंड वेदना आणि अपमानाची रेषा उमटली. त्याने डोळे खाली घातले. अनिताला आपले अश्रू रोखता आला आले नाही. ती अश्रूभरल्या डोळ्यांनी हा तमाशा पाहत होती.

न्यायमूर्तीनी कठोर नजरेने त्याच्याकडे पाहत सांगितले— "समर प्रतापसिंह, तुम्हाला या न्यायालयाकडून कठोर ताकीद देण्यात येत आहे. पुढे अशा कृतीची पुनरावृत्ती होऊ नये याची काळजी घ्या. तुम्ही पोलीस अधिकारी आहात—तुमच्यावर कायद्याची प्रतिष्ठा टिकवण्याची जबाबदारी आहे, तिला डागाळण्याची नव्हे!"

कोर्टात एक खोल शांतता पसरली. सगळ्यांच्या नजरा एकीकडे विजय मिळवलेल्या विक्रम ठाकूरकडे आणि दुसरीकडे हरलेला पण अजूनही ताठ उभा असलेल्या समरकडे लागल्या होत्या.

रामेश्वर सिंह टेबलाजवळ उभा राहून आत्मविश्वासाने फाईल बंद करत होता, तर विक्रम ठाकूर उटून सावकाश कोर्टातून बाहेर निघाला—त्याच्या प्रत्येक पावलात जणू दर्प झालकत होता.

आणि समर? त्याच्या डोळ्यांत आता एक ज्वालामुखी पेटला होता. तो जाणून होता की ही पराभवाची शेवट नाही. ही तर खरी लढाईची सुरुवात आहे.

बंगल्यावर परत आल्यावर वातावरणात मृतवत शांतता पसरली होती. कोर्टातल्या अपमानाने समरच्या डोळ्यांत अजूनही अंगार धगधगत होते. तो घराच्या दालनात येताच, त्याचा राग आवरता आला नाही. टेबलावर ठेवलेली काळी बँग त्याने उचलली आणि आतून नोटांचे बंडल ओढून काढले.

“हे घे! उरलेले पंचवीस लाख, तुझ्या तोंडावर फेकतोय!” – समरचा आवाज वीज कडाडल्यासारखा दणाणला. त्याने बंडल एकेक करून हवेत फेकले. ती नोटांची गडद हिरवी चादर जणू गणपतच्या चेहेच्यावर पडत होती, आणि प्रत्येक नोट त्याच्या आत्मसन्मानावर कोरडे घालत होती.

गणपत थिजून उभा राहिला. हात थरथरत होते, डोळ्यांत अपराधीपणाचे सावट. समरने पुढे एक पाऊल टाकले, आणि गुरगुरत म्हणाला— “जा इथून! आत्ताच! मला तुझा चेहरा पुन्हा कधी दिसू नये.”

अनिता, जी त्या क्षणी समरच्या जवळ उभी होती, घाबरत पुढे आली.

“समर, असं करू नकोस. गणपत चुकीचा असेल, पण तो वाईट माणूस नाही. त्याला पण परिस्थितीने असं करायला भाग पाडलं असेल.”

पण समरने तिच्याकडे एक कठोर कटाक्ष टाकला.

“अनिता, तुला माहित आहे का, माझ्या बायकोचा खून झाला, माझ्या सहकाऱ्याचा खून झाला आणि हा माझ्या न्यायाच्या लढाईला पैशांनी मळवतोय! हे सहन होत नाही मला. तू त्याच्यासाठी बोलू नकोस!”

अनिता शांत झाली, पण तिच्या डोळ्यांत काळजी होती.

गणपत काही क्षण काहीच बोलला नाही. त्याला मनातून प्रचंड वाईट वाटत होते. समर साहेबांनी माझ्यावर विश्वास ठेवला, पण मीच त्यांचा पराभव घडवून आणला. गळ्यात शब्द अडकलेले, ओठ कोरडे पडलेले. शेवटी त्याने फक्त डोळे खाली घातले.

तेवढ्यात मुख्य दार उघडलं. तो हे बोलत असतानाच दार उघडलं. अमिषाचे वडील आत आले. त्यांच्या हातात एक लहानशी पिशवी होती, आणि त्यांच्या सोबत निशा—समर आणि अमिषाची चार वर्षांची मुलगी.

निशाने आत येताच मोठ्याने हाक मारली— "पप्पा!"

समरचा राग एका क्षणासाठी वितळला. त्याने धावत जाऊन मुलीला उचलून घेतलं. पण लगेचच मुलीच्या रडण्याने त्याचा हृदय तुटलं.

"आई कुठे आहे पप्पा? आई मला का नाही भेटत? मला आई हवी आहे,"

निशा आपल्या वडिलांच्या खांद्यावर डोकं ठेवून हुंदके देत होती.

समरच्या डोळ्यांतून पाणी गळायला लागलं. अनिता दूरून हे दृश्य बघत होती आणि तिचे डोळे पाणावले. निशाच्या मागे अमिषाचे वडील होते. चेहऱ्यावर थकवा आणि डोळ्यांत मुलीच्या आठवणीची कायमची वेदना. त्यांनी हलक्या आवाजात सांगितले— “समर, आता मुलीला तुझ्या जवळ ठेव. आईला ती रोज शोधते. आज मी तिला जबरदस्तीने इथे आणलं.”

समरच्या उरात जणू कुणीतरी लोखंडी हातोडा ठोकला. त्याने निशाला आपल्या बाहुपाशात ओढून घेतलं. छोटीशी मुलगी त्याच्या छातीवर चेहरा दाबून, सतत रडत होती— “मला माझी आई हवीये, आईला घेऊन ये ना,”

हे दृश्य पाहून गणपतचा जीव कोसळला. त्याच्या मनात जणू हजारो काटे घुसले. ही लहान मुलगी तिच्या आईच्या हत्येमुळे तुटलीय, आणि मी? मी काय केलं? सत्य उभं करण्याएवजी पैशात मोजून गेलो.

तो एक क्षण त्याला स्वतःचा इतका तिटकारा वाटला की नोटांच्या बंडलांकडे पाहण्याचीही हिंमत झाली नाही. पण समोर समरचा जळत असलेला रोष, आणि मागे त्या निरागस मुलीचे हुंदके—त्याच्या हृदयात दुर्भंग निर्माण करत होते. शेवटी त्याने शांतपणे जमिनीवर विखुरलेल्या नोटा गोळा केल्या, बँगेत भरल्या. नजरेत अपराधीपणा, आणि पावलांत जड ओङ्ग घेऊन तो सावकाश बाहेर पडला. बंगल्या बाहेर निघताना शेवटची वेळ त्याने मागे पाहिलं. आत समर आपल्या लहानग्या मुलीला घृट मिठीत घेऊन उभा होता, आणि निशा अजूनही रडत होती.

गणपतच्या डोळ्यांतून अश्रू ओघळले. त्याने मनात पुटपुटलं— "देवा, मी जे पाप केलंय, त्याची शिक्षा मला मिळालीच आहे. पण या निरागस मुलीला यातून मुक्ती दे. ही वेदना मी आयुष्यभर विसरणार नाही."

तो तिथून निघायला लागला. हातात पैसे होते, पण मन जड होतं. पाय जड झाले होते, तरी त्याला मुंबईला परतायचं होतं. गाडीसमोर उभा राहून त्याने एक शेवटचा कटाक्ष टाकला—

समर आपल्या मुलीला मिठीत घृट धरून होता, डोळ्यांत वेदना आणि राग दोन्ही झालकत होते.

गणपतच्या मनातलं वादळ त्याला शांत बसू देत नव्हतं. "मी बरोबर केलं का चुकीचं? ह्या पैशांचा उपयोग काय होणार आहे, जेव्हा एका बापाचं जगण प्रत्येक श्वासात मरणासारखं झालंय" त्याने डोळे पुसले आणि मुंबईच्या दिशेने निघून गेला—मनात न संपणाऱ्या अपराधगंडासह.

गणपत ब्रीफकेस घेऊन निघून गेला आणि बंगल्यात एक जड शांतता पसरली. दार बंद होण्याचा आवाज अजूनही हवेत तरंगत होता. समर सोफ्यावर कोसळल्यासारखा बसला होता, चेहऱ्यावर निराशेची रेषा आणि डोळ्यांत जळजळणारा अपमान. त्याला जाणवत होतं की त्याच्या सर्व प्रयत्नांचा काही उपयोग झाला नाही. न्यायालयाने विक्रमला निर्दोष सोडलं होतं, आणि त्याच्या आयुष्याच्या प्रत्येक शिरेत असलेली न्यायाची तहान आता अधिक तीव्र झाली होती.

तो स्वतःशीच पुटपुटला— “मी हरलो, मी माझ्या अमिषाला न्याय मिळवून देऊ शकलो नाही. आज तिचा खून करणारे मोकाट फिरतायत, आणि मी, मी फक्त हतबल झालोय.”

त्याच्या आवाजातली ती तुटलेली कळ अनिताच्या मनाला भिडली. आतापर्यंत कठोर, पोलादी समर पाहिलेला अनिता आता पहिल्यांदाच इतका तुटलेला दिसत होता. ती हळूच त्याच्याजवळ आली, त्याच्या खांद्यावर हात ठेवला आणि अलगद म्हणाली—

“समर, न्याय एका दिवसात मिळत नाही. कधी कधी खूप वेळ लागतो, पण ज्या मनात सत्य आहे त्याला कधीच पराभूत करता येत नाही. आज तु पराभूत नाही झालास, फक्त थोडं अडखळलास.”

समरने डोळे वर केले. त्याच्या डोळ्यांत वेदना, राग आणि अपयशाचं काळं सावट होतं.

“पण मी कसला पोलीस अधिकारी आहे, अनिता? माझ्या घरातली माझी बायकोच सुरक्षित नव्हती, तिच्या खुन्यांना मी तुरुंगात टाकू शकलो नाही. आता माझं आयुष्यच अर्थहीन झालंय.”

अनिताने त्याचा हात हातात घेतला. तिच्या स्पर्शाने जणू एक उबदार ऊब समरच्या थंड झालेल्या मनात शिरली. त्याच्या डोळ्यात आपली नजर मिसळत ती त्याला म्हणाली - “समर, आयुष्य अर्थहीन नाही. तुझ्या डोळ्यांसमोर तुझी लहानगी निशा आहे. ती अजूनही तुला ‘बाबा’ म्हणून हाक मारते, अजूनही तुझ्या मिठीत आधार शोधते. तुझं आयुष्य तिच्यासाठी आहे. आणि हो, अमिषाचा न्याय अजून बाकी आहे. न्यायालयाने जरी विक्रमला सोडलं, तरी आयुष्याचं न्यायालय अजून उघडं आहे. तुला लढायचंच आहे. पण या वेळी एकट्याने नाही, मी तुझ्या सोबत आहे.”

समरने अनिताच्या डोळ्यांत पाहिलं. त्या डोळ्यांत एक विलक्षण प्रामाणिकपणा होता, ज्यात कुठेही दया नव्हती, तर फक्त विश्वास होता. समरच्या हृदयात काहीतरी हललं. त्याला जाणवलं की ह्या अंधारातून बाहेर येण्यासाठी एक हात त्याच्या सोबत आहे.

त्याने थरथरत्या आवाजात विचारलं— “अनिता, मी परत उभा राहू शकेन का?”

अनिताने हलकं हसत त्याच्याकडे पाहिलं. “तू पोलादी समर आहेस. तुझ्या जखमा खोल आहेत, पण तुझ्या आतलं सामर्थ्य अजून खोल आहे. तू पडला आहेस, पण संपला नाहीस. आणि मी आहे तुझ्या सोबत, उभं करण्यासाठी.”

त्या क्षणी, त्या रिकाम्या बंगल्यात, दुःखाच्या धुक्यातून एक नाजूक पण आश्वासक धागा विणला गेला. तो धागा म्हणजे समर आणि अनिताच्या नात्याचा आरंभ. शब्दांनी न सांगता येणारी जवळीक, जी हळूहळू विश्वासात आणि विश्वासातून एका नाजूक प्रेमात बदलत होती.

महेंद्र ठाकूरच्या भव्य बंगल्यावर त्या रात्री उत्सवाचा माहोल होता. बाहेरूनच संगीताचे आवाज कानावर येत होते—ढोल, ताशा, डीजेच्या गाण्यांवर थिरकणारी गर्दी. प्रचंड प्रकाशझोतांनी सारा बंगलाच जणू मेळाव्यासारखा उजळून निघाला होता.

बंगल्या बाहेरील विशाल लॉनमध्ये मोठे shamiana टाकलेले. एकीकडे मटन-चिकन कबाब, बिर्याणी, तंदुरीचा सुवास पसरला होता, तर दुसरीकडे महागड्या दारूच्या बाटल्या उघडून ओतल्या जात होत्या. टेबलांवर विदेशी विहस्की, रम, बिअरच्या बाटल्यांचा ढीग जमला होता.

दरवाज्यापाशी थोरामोठ्या गाड्यांची रांग लागलेली—काळ्या रंगाचे SUV, शाइनिंग सेडान्स. आतमध्ये ठाकूरचे सगळे माणसं जमलेली. कुणी नाचत होते, कुणी हवेत बंदुकीचे फटाके झाडत होते.

“जय हो ठाकूर साहेबांची!, विक्रम भाऊ जिंदाबाद!” अशा आरोळ्या ऐकून दालन दणाणून गेले होते.

विक्रम ठाकूर, काळ्या शर्टात आणि मानेवर सोन्याच्या चेन घालून, स्वतः स्टेजवर उभा होता. त्याच्या आजूबाजूला त्याचे खास लोक होते, जे हातात दारूचे ग्लास घेऊन त्याला सतत शुभेच्छा देत होते.

“भाई, तुम्ही तर सिंह आहात, कोर्टातही कुणी काही करू शकलं नाही
तुम्हाला!, आता माधोपूरवर पुन्हा एकहाती राज्य कराल तुम्ही!”

महेंद्र ठाकूर, पांढऱ्या कुर्ता-पायजम्यात, मोठ्या सोफ्यावर बसलेला होता.
त्याच्या हातातही एक मोठा ग्लास होता. डोळ्यांत समाधान, चेहऱ्यावर रुंद
हास्य. त्याने शेजारी बसलेल्या वकिल रामेश्वर सिंहकडे पाहिलं आणि
म्हणाला—“रामेश्वरजी, आज तुम्ही खरंच कमाल केलीत. माझा विक्रम निर्दोष
सुटला हे फक्त तुमच्या डावपेचामुळे शक्य झालं. माधोपूरच्या कोर्टात
तुमच्यासारखा वकील कुणाकडे नाही!”

रामेश्वर सिंह हलकेसे हसले, दारूचा एक घोट घेत म्हणाले—
“ठाकूरसाहेब, कायद्याच्या खेळात जिंकायचं असेल तर डावपेच, पैशे आणि
पॉवर या तिन्हींची गरज असते. तुमच्याकडे ती सगळी ताकद आहे, आणि
म्हणूनच तुम्ही नेहमी विजयी ठरता.”

हे ऐकून महेंद्र ठाकूरने मोठ्याने हसत आपला ग्लास उंचावला—“चला
मग! आजचा दिवस आपल्या विजयाचा आहे. जयकार करा!”

ताबडतोब सगळ्या माणसांनी ग्लास हवेत उचलले, काहींनी दारूचे घोट
घशात ओतले, काहींनी नाचायला सुरुवात केली. संगीत इतक्या मोठ्या
आवाजात वाजत होतं की जणू बंगल्याचे भिंतीही थरथरत होत्या.

दारू पिऊन अनेक जण रस्त्यावर धावत सुटले, कुणी बंदुका झाडायला
लागले. काही तर एकमेकांच्या खांद्यावर चढून गाणी ओरडत होते. दंगा इतका

वाढला होता की बाहेर उभे असलेले पोलिस सुद्धा काही बोलायला धजावत नव्हते.

दरम्यान, महेंद्र ठाकूरच्या चेहऱ्यावर गर्व झळकत होता. तो मनातल्या मनात विचार करत होता— “माधोपूरमध्ये ठाकूरचं नाव ऐकलं की अजूनही लोकं थरथरतात. माझा विक्रम निर्दोष सुटल्यावर आता माझां साम्राज्य कुणीही डगमगवू शकत नाही.”

गणपत मुंबईत आपल्या एका लहानशा भाड्याच्या घरात बसलेला होता. खोलीत फक्त एक जुना पंखा गुरुगुरत फिरत होता आणि त्याच्या समोर टेबलावर एक मोठी ब्रीफकेस उघडी पडली होती. त्या ब्रीफकेसमध्ये भरलेली नोटांची बंडल चमकत होती—५० लाख रुपये.

पण त्या नोटांच्या ढिगाच्यापेक्षा जास्त वजन त्याच्या मनावर होतं. त्याला सतत कोर्टातलं दृश्य डोळ्यांसमोर दिसत होतं. रामेश्वर सिंहचे तीक्ष्ण प्रश्न, समरच्या डोळ्यांतील ताण, आणि स्वतःच्या तोंडातून निघालेली ती शब्द—“मी फक्त समर साहेबाना न्याय मिळावा म्हणून आलोय,”

तो खरा होता, पण अधूरा होता. कारण न्यायासाठी आला असला तरी त्यामागे पैशांची छाया होती. गणपतच्या मनात प्रचंड द्वंद्व सुरु झालं.

“मी खरं सांगितलं, पण मी विक्रमला वाचवलं का? हे पैसे घेऊन मी काय केलं? ह्या नोटांमध्ये किती रक्त मिसळलं असेल?”

तो अचानक उठला आणि खिडकीपाशी गेला. खाली रस्त्यावर मुलं क्रिकेट खेळत होती, गल्लीत हशा-टवाळकी सुरू होती. पण गणपतच्या डोक्यात मात्र एकच प्रतिमा ठसली होती—समरची लहानगी मुलगी निशा.

त्या दिवशी बंगल्यावर ती रडत होती, आईच्या आठवणीत हातपाय झटकत होती, “आई, आई,” म्हणून हुंदके देत होती. गणपतच्या डोळ्यांत पाणी आलं.

त्याला जाणवलं—समरचं आयुष्य उद्धवस्त झालंय, एक माणूस म्हणून तो कोसळलाय, आणि आपण मात्र पैसे घेऊन पळून आलोय!

तो पुन्हा टेबलाजवळ आला. नोटांची बंडलं हातात घेऊन त्याने ती एकेक करून बघायला सुरुवात केली.

“ही नोट माझ्यासाठी नाही, माझ्या पापाची खूण आहे. जर आज मी यांना घडू पकडलं, तर आयुष्यभर स्वतःच्या डोळ्यांत पाहू शकणार नाही.”

थोडा वेळ तो तसाच बसून राहिला, मग ठाम आवाजात स्वतःशीच म्हणाला—“बस झालं गणप्या! आता पळपुट्यासारखं जगायचं नाही. समरचं दुःख कमी करायचं असेल तर पुन्हा माधोपूरला जावं लागेल. हे पैसे, समरला पैसे परत करायचे आणि यावेळी खरी साथ द्यायची. त्यासाठी जीव गेला तरी हरकत नाही!”

त्याने ब्रीफकेस बंद केली, झटकन उचलली आणि थेट रेल्वे स्टेशनकडे निघाला. मुंबईच्या गर्दीने गजबजलेल्या प्लॅटफॉर्मवर उभा राहून त्याने माधोपूरच्या गाडीची तिकिट घेतली. ट्रेन सुटली आणि गणपत खिडकीपाशी

बसला. बाहेर धावत जाणारे दिवे, शहराची गडबड, गोंधळ, हे सगळं मागे पडत होतं. त्याच्या मनात मात्र एक नवीन निर्धार उजळत होता. “गणपत आता पैशासाठी नाही, तर खच्या न्यायासाठी लढेल!”

गणपतच्या डोळ्यांत झोप नव्हती. मुंबईवरून थेट माधोपूरमध्ये उतरतानाच त्याचे हृदय जोरात धडधडत होते. हातातली ब्रीफकेस अजूनही जड वाटत होती—नोटांच्या वजनामुळे नव्हे, तर त्यातल्या अपराधीपणाच्या ओङ्यामुळे.

संध्याकाळचे काळे ढग शहरावर दाटून आले होते. विजांचा कडकडाट सुरु होता, जणू आकाशही एखाद्या निर्णयाच्या प्रतिक्षेत होते. गणपत थेट समरच्या बंगल्याच्या गेटवर पोहोचला.

दारावर पोलीस पहरेकरी उभे होते. त्यांनी गणपतला पाहताच थोडे नाराजपणे विचारले—“ए, तू परत आलास? समर साहेबाना भेटायचंय का?”

गणपतने मान हलवली. “हो, भेटायचं आहे. महत्वाचं काम आहे.”

थोड्या वेळाने दार उघडलं आणि गणपत आत गेला. बंगल्याच्या हॉलमध्ये समर बसला होता. चेहऱ्यावर अजूनही तणावाच्या रेषा होत्या, पण डोळ्यांत दुःख आणि राग दोन्ही मिसळलेले होते.

बंगल्यात प्रवेश करताच गणपतला एक हळूसा हशा ऐकू आला. निशा तिच्या खेळण्यांशी खेळत होती. तिच्या चेहऱ्यावर निरागस हसू होतं, पण डोळ्यांत मात्र अजूनही आईची आठवण दडलेली होती. तिच्या बाजूला अनिता बसली होती—आता त्याची खरी साथ देणारी एकमेव व्यक्ती.

गणपत आत येताच समरच्या डोळ्यांत चमक आली—“तू? अजून काही पैसे कमी आहेत का? तुला इथे कोण घेऊन आलं? मी तर तुला सांगितलं होतं—जा, परत येऊ नकोस!”

गणपत थरथरत्या आवाजात बोलला, “समर साहेब, मला माफ करा. मी मोठी चूक केली. पण आता मला सगळं दुरुस्त करायचं आहे.”

गणपत थरथरत पुढे आला. त्याने ब्रीफकेस दोन्ही हातांनी पुढे धरली आणि समरच्या पायाशी ठेवली.

“नाही साहेब, ह्यावेळी पैसे घ्यायला नाही आलो. हे परत करायला आलोय.”

समर थोडा चकित झाला. “काय म्हणतोस तू?”

गणपतच्या डोळ्यांत पाणी आलं.

“साहेब, मी चूक केली. माझ्या गरीबीत, माझ्या लालसेत मी तुमचा विश्वासघात केला. खरं बोललो, पण पैशांच्या बदल्यात आणि त्यामुळे न्यायाला धक्का बसला. ह्या निरागस मुलीच्या रडण्याने मला खूप अस्वस्थ केलं. म्हणून आलोय—आजपासून मी तुझ्या सोबत आहे. तुझ्या बायको अमिषा आणि सहकारी पवन यांना न्याय मिळावा म्हणून. ह्या खुन्यांना आपण शिक्षा देऊ, काहीही झालं तरी!”

ब्रीफकेस उघडली. त्यातली नोटांची बंडल चमकू लागली. पण त्या क्षणी पैशांचा गंध कुणालाच मोहवू शकत नव्हता—कारण त्या शब्दांतली खरी पश्चातापाची ताकद सर्वांत मोठी होती.

समर काही क्षण स्तब्ध उभा राहिला. त्याच्या डोळ्यांत रागाचा रंग विरुन एक नवा विश्वास चमकू लागला. त्याने हळूच गणपतच्या खांद्यावर हात ठेवला.

“गणपत, उशिरा का होईना, तू खरी बाजू निवडलीस. आजपासून तू माझा सख्खा साथीदार आहेस. आपण मिळून न्याय मिळवू!”

निशा धावत आली आणि समरच्या मांडीवर बसली. त्या लहानशा हसन्या चेहन्याकडे बघून समरच्या डोळ्यांतही अश्रू तरळले. त्याला वाटलं—आता मी एकटा नाही.

गणपत पुढे म्हणाला—“आजपासून मी तुमच्या सोबत आहे. तुझी बायको अमिषा आणि सहकारी पवन शर्मा यांच्या खुन्याला शिक्षा होईपर्यंत मी तुम्हाला साथ देणार. जीव गेला तरी चालेल, पण ह्या लढाईत मी मागे हटणार नाही.”

क्षणभर खोलीत शांतता पसरली. बाहेर विजांचा आवाज घुमत होता. समर हळूहळू उठला, गणपतजवळ आला आणि त्याच्या खांद्यावर हात ठेवला.

“गणपत, आज तू माझा माणूस झालास. न्याय मिळवायचा असेल, तर आता खरी लढाई सुरु करावी लागेल. आणि ह्या वेळी आपण कुणालाही वाचू देणार नाही.”

समरच्या चेहन्यावर पहिल्यांदाच थोडं समाधान दिसलं. तो आतून भारावला होता—गणपतने घेतलेला हा निर्णय त्याच्यासाठी आशेचा किरण होता. अनिता ह्या संपूर्ण प्रसंगाची साक्षीदार होती. तिच्या डोळ्यांत समाधान दाटलं. तिला पहिल्यांदाच वाटलं की समर एकटा नाही—त्याच्यासोबत आता खरी माणसं आहेत, खरी ताकद आहे. निशा मात्र आपल्या खेळण्यात गुंग होती,

पण तिच्या निरागस हास्यात अनोखं सौंदर्य होतं—जणू तिचंही दुःख आता हलकं झालं होतं.

त्याच रात्री समरने आपल्या कायदेशीर टीमला बोलावलं. सर्व पुरावे, कोर्टात झालेल्या चुकांची नोंद, आणि गणपतच्या कबुलीजबाबाच्या आधारावर त्याने हायकोर्टात याचिका दाखल करण्याचा निर्णय घेतला.

“विक्रम ठाकूरला आणि त्याच्या बापाला कायदा अजून सुटू देणार नाही. हायकोर्टमध्ये आपण खरी लढाई लढणार आहोत.”

गणपत त्याच्याकडे बघत होता.

त्याला पहिल्यांदाच वाटलं—तो आता पळपुटा नाही, तर एका न्याययुद्धाचा साथीदार आहे.

थोड्याच दिवसात हायकोर्ट मध्ये सुनावणी सुरु झाली. हायकोर्टच्या विशाल सभागृहात लोकांची गर्दी जमली होती. माध्योपूर्वच्या या गाजलेल्या खटल्याबद्दल आता संपूर्ण राज्यच नव्हे, तर दिल्ली-मुंबईच्या पत्रकारांनाही कुतूहल होते. प्रत्येक जण कान देऊन ऐकणार होता—या वेळेस सत्य कोणाच्या बाजूने उभं राहणार?

न्यायमूर्तीची प्रवेश घंटा झाली आणि संपूर्ण सभागृहात शांतता पसरली. विक्रम ठाकूर पांढऱ्या झकास शर्ट-पॅटमध्ये आत्मविश्वासाने खुर्चीत बसला होता. बाजूला त्याचे वडील महेंद्र ठाकूर बसलेले, डोळ्यात नेहमीप्रमाणे गर्व आणि पैशाच्या बळावर सर्व काही विकत घेता येतं, हा विश्वास स्पष्ट दिसत होता.

रामेश्वर सिंह, विक्रमचा वकील, पुन्हा एकदा दणकट पुरावे घेऊन उभा राहिला. त्याने फाईल्स टेबलावर ठेवल्या आणि आवाजात ठामपणा आणत म्हणाला—‘माझ्या मान्यवर क्लायंट विक्रम ठाकूर यांच्यावर केलेले आरोप सर्वस्वी खोटे आहेत. आम्ही आज न्यायालयासमोर तीन महत्त्वाचे पुरावे सादर करतो. पहिला—बुरहानपूरमधल्या हॉटेल नीलम पॅलेस’चे बिल, ज्यावर विक्रमच्या मुक्कामाची स्पष्ट नोंद आहे. दुसरा—त्याच्या मोबाईलचे लोकेशन रेकॉर्ड्स, जे त्याला घटनास्थळापासून शंभर किलोमीटर लांब दाखवतात. आणि तिसरा—दोन विश्वासू साक्षीदार, जे त्या दिवशी बुरहानपूरमध्ये त्याच्या सोबत होते.”

सभागृहात हलकासा कुजबुज सुरु झाला. महेंद्र ठाकूरच्या चेहन्यावर विजयी स्मित होतं. पण समोर सरकारी वकील अजय मिश्र उभा राहिला. त्याच्या डोळ्यांत एक ज्वाला होती, जणू आजच्या दिवशी तो या खटल्याचं रूपांतरच घडवून आणणार होता.

त्याने थोडं थांबून न्यायालयाकडे वळून ठाम आवाजात सुरुवात केली—“मान्यवर न्यायमूर्तीनो, आज मी सिद्ध करीन की हे सर्व पुरावे फक्त खोटेपणा, पैशाचं बळ आणि फसवणुकीच्या जाळ्यातून तयार झाले आहेत.”

अजयने हॉटेलचं बिल हातात उचललं. “हे बघा—हॉटेल नीलम पॅलेस’चे बिल. बाहेरून अगदी खरं वाटतं. पण जेव्हा मी हॉटेलच्या व्यवस्थापकाला बोलावून चौकशी केली, तेव्हा त्याने स्वतः कबूल केलं की त्या दिवशी हॉटेलची सर्व सीसीटीव्ही कॅमेरे बंद होते, कारण वीजपुरवठा बंद झाला होता. आणि

अजून गंमत म्हणजे—त्या दिवशी हॉटेलचं रेस्टॉरंट बंद होतं. तरीही बिलावर ‘डिनर’ची एंट्री आहे!”

सभागृहात जोरदार प्रतिक्रिया उमटली. न्यायमूर्तीनी भुवया उंचावल्या.

“म्हणजेच हे बिल संपूर्ण खोटं आहे, बनावट बनवलं गेलं आहे!” अजयचा आवाज कडकडून घुमला.

आता अजयने मोबाईल लोकेशनचे रेकॉर्ड कोर्टीत ठेवले.

“रामेश्वर सिंह सांगतात की विक्रमचे फोन लोकेशन त्याला बुरहानपूर दाखवतात. पण तांत्रिक तज्ज्ञांच्या तपासात लक्षात आलं की त्या दिवशी लोकेशनची नोंद हैंकिंग करून बदलण्यात आली आहे. विक्रमने वापरलेलं मोबाईल नंबर डुप्लिकेट सिमवर चालवण्यात आलं होतं. खरा फोन, ज्यातून तो संपर्क साधत होता, तो माधोपूरमध्येच कार्यरत होता.”

लोक पुन्हा एकदा आश्वर्यने कुजबुजू लागले. विक्रमच्या चेहऱ्यावर आता ताण दिसू लागला.

आता अजयने शेवटचा धक्का दिला.

“आणि हे दोन साक्षीदार, हे म्हणतात की ते विक्रमसोबत बुरहानपूरमध्ये होते. पण मी पोलिस तपासणी अहवाल कोर्टीत सादर करतो—त्यांच्या मोबाईल लोकेशन आणि टोल नाक्यावरील सीसीटीव्ही फूटेज दाखवतात की ते दोघेही त्या दिवशी माधोपूरमध्ये होते. घटनास्थळाच्या फक्त दोन किमी अंतरावर!”

अजयने जोरात कागद टेबलावर आपटला.

“यापेक्षा ठोस पुरावा कोणता हवा? खोटं बोलणं, खोटी साक्ष देणं, आणि न्यायालयाला दिशाभूल करणं—हे तिन्ही स्पष्ट झालं आहे.”

सभागृहात एकच खळबळ उडाली. पत्रकारांची पेन जोरजोराने वहावत होती. महेंद्र ठाकूरचा चेहरा करडा पडला होता. विक्रमच्या कपाळावर घामाचे थेंब दिसू लागले.

अजय मिश्रा शेवटी थेट न्यायमूर्तीकडे पाहत म्हणाला— “माझं नम्र पण ठाम म्हणणं आहे की, आरोपी विक्रम ठाकूरने पैशाच्या जोरावर खोटे पुरावे उभे केले आहेत. त्यामुळे मागील निर्णय चुकीचा होता. ही खूनाची केस अजून उघडी आहे आणि खरा गुन्हेगार अजूनही आपल्यासमोरच बसलेला आहे.”

सभागृहात पुन्हा शांतता दाटली. न्यायमूर्तीच्या चेहन्यावर गंभीर विचार दिसत होता.

अजय मिश्राने थोडा श्वास घेतला आणि न्यायमूर्तीकडे वळून म्हणाला— “मान्यवर न्यायमूर्तीनो, आज मी एक असा साक्षीदार सादर करणार आहे, जो या खटल्याच्या गाभ्याशी थेट संबंधित आहे. मागील वेळी याने न्यायालयासमोर सत्य सांगितलं होतं, पण काही कारणांमुळे त्याच्या साक्षीवर शंका निर्माण झाली. आज हा साक्षीदार पुन्हा इथे उभा राहून मनापासून संपूर्ण सत्य न्यायालयासमोर ठेवेल.”

न्यायमूर्तीनी परवानगी दिली. कोर्ट क्लार्कने मोठ्याने नाव पुकारले— “गणपतराव बबनराव मारे!”

सभागृहाच्या दारातून गणपत आत आला. साध्या पांढऱ्या शर्ट-पॅटमध्ये, डोक्यावर साधी गांधी टोपी. त्याच्या चेहऱ्यावर नेहमीसारखा खट्याळ भाव नव्हता, तर आज एक गंभीरपणा आणि ओङ्ग दिसत होतं. पावलांत थोडा संकोच होता, पण डोळ्यांत ठाम निर्धार.

तो साक्षीदाराच्या बाकावर बसला आणि हातावर शपथ घेतली.

अजय मिश्रा पुढे आला आणि सौम्य स्वरात विचारलं— “गणपत, मागच्या वेळी तू या कोर्टात आला होतास. त्या वेळी तुझ्या साक्षीवर संशय निर्माण झाला. आज तुला न्यायालयासमोर सत्य सांगायचं आहे. काही लपवायचं नाही, काही दडवायचं नाही. तुला काही दडपण आहे का?”

गणपतने थरथरत श्वास घेतला आणि म्हणाला— “नाही साहेब, आज मला काहीही दडवायचं नाही. आज मी मनापासून सत्य सांगणार आहे.”

सभागृहात एकदम शांतता पसरली.

तो पुढे म्हणाला— “मान्यवर न्यायमूर्तीनो, मी साधा माणूस आहे. खालच्या वस्तीतला, पोटासाठी खूप वेळा चुकीच्या वाटेवर गेलोय. पण मला जे दिसलं ते मी मागच्या वेळीही सांगितलं होतं—की विक्रम ठाकूरने समरच्या विक्रमने अमिषाला चाकूने भोसकले. एकदा नाही दोनदा नाही वारंवार. ती तडफडत होती, माय लॉर्ड पण कुणी मदत करू शकलं नाही. क्षणात तिचा प्राण निघून गेला. आणि एवढ्यावर विक्रम ठाकूर थांबला नाही! तिथेच त्याने सब-इन्स्पेक्टर पवनला देखील ठार मारलं. मी स्वतः माझ्या डोळ्यांनी सगळं पाहिलं आहे. मी स्वतःच्या डोळ्यांनी बघितलं होतं. पण, पण माझी चूक झाली. मी

साक्ष दिली खरी, पण त्यासाठी मी समरकडून पैसे घेतले. मला पैशाची गरज होती, खूप मोठी गरज. समरनं मला मदतीच्या भावनेने पैसे दिले, पण मी ते घाणेरडं काम केलं—सत्य विकत घेतल्यासारखं दाखवलं.”

त्याचा आवाज थरथरला. डोळ्यांत पाणी आलं. तो थेट न्यायमूर्तीकडे बघत म्हणाला—“आज मी या कोर्टासिमोर हात जोडून क्षमा मागतो. मी गुन्हा केला की मी माझ्या सत्याला कलंक लावला. पण मी देवाच्या नावाने सांगतो—मी जे पाहिलं ते शंभर टक्के खरं आहे. विक्रम ठाकूरनंच खून केला आहे. मी तिथे होतो, मला भीती होती म्हणून मी काही तेव्हा मुंबई ला पळून हि गेलो होतो. पण आता मला माझं मन शांत करायचं आहे. मी पैशासाठी खोटं काम केलं, पण आज मी पैशाच्या मोहाला लाथ मारतोय. मला न्यायालयाने शिक्षा केली तरी चालेल, पण मी आज खोटं बोलणार नाही.”

सभागृहात एकदम चीड आणि करुणेची मिश्र प्रतिक्रिया उमटली. काहींच्या डोळ्यांत पाणी आलं. पत्रकारांनी आपापल्या वहीत घाईघाईने लिहायला सुरुवात केली.

गणपत अजून म्हणाला—“समरच्या मुलीची रडणारी डोळ्यं मी पाहिली आहेत. त्याच्या बायकोचा पती म्हणून त्याचं तडफडणं मी पाहिलं आहे. आज जर मी पुन्हा गप्प बसलो, तर आयुष्यभर माझं अंतरात्मा मला कुरतडत राहील. म्हणून मी ठाम सांगतो—विक्रम ठाकूर दोषी आहे. मी त्याला घटनास्थळावर पाहिलं, त्याच्या हातात चाकू होता आणि त्याने स्वतः त्या चाकूने अमिषा आणि पवन ला ठार केले आणि ते दृश्य मी कधीही विसरू शकत नाही.”

इतकं बोलून गणपतचं डोकं खाली झुकलं. त्याच्या डोळ्यांतून ओघळलेल्या अश्रूंनी गाल ओले झाले. त्याने हात जोडून पुन्हा न्यायालयाकडे पाहिलं— ‘मला माफ करा, मला शिक्षा करा, पण खन्याला खरा आणि खोट्याला खोटं ठरवा. हाच माझा विनंती आहे.’

न्यायालयात एकदम हळहळून टाळ्यांचा गडगडाट झाला, जरी न्यायालयीन शिस्त मोडण्यासारखं होतं तरी लोक स्वतःला आवरू शकले नाहीत.

अजय मिश्राने शांतपणे न्यायमूर्तीकडे मान वळवली.

“मान्यवर, आजच्या या साक्षीनं स्पष्ट झालं आहे की सत्य विकत घेता येतं, पण ते कायमचं दडवता येत नाही. न्यायालयात सत्याचा विजय होणे गरजेचं आहे.”

न्यायमूर्तीच्या चेहन्यावर गंभीर भाव होते. त्यांनी लगेच शांततेसाठी घंटा वाजवली आणि कार्यवाही पुढे सुरु ठेवण्याचे आदेश दिले. पण इतकं ठाम होतं की—आज कोर्टाचं वातावरण पूर्णपणे बदललं होतं.

गणपतची हृदयस्पर्शी साक्ष संपली आणि न्यायालयात क्षणभरासाठी एकच कुजबुज पसरली. लोकांचे भावनिक डोळे अजूनही गणपतकडे खिळून होते. पण एवढ्यात विक्रम ठाकूरचा वकील, रामेश्वर सिंह, आपली काळी कोट व्यवस्थित सरसावून उभा राहिला. चेहन्यावर हलकी स्मितरेषा, जणू काही हल्ल्यासाठी तयार असलेला शिकारी.

तो न्यायमूर्तींना वाकून म्हणाला— “मान्यवर न्यायमूर्तींनो, मला या साक्षीदाराची उलट तपासणी करण्याची परवानगी हवी आहे.”

परवानगी मिळताच तो थेट गणपतसमोर उभा राहिला. थोडा उंचावलेल्या आवाजात, प्रेक्षकांवर प्रभाव पडेल अशा ढंगात तो म्हणाला— “गणपत! तू इथे शपथ घेऊन बसलायस. पण सगळ्या न्यायालयाला माहीत आहे की, मागच्या वेळी तू सत्य बोलून देखील पन्नास लाख रुपये घेतले होतेस. मग आज काय खारंटी आहे की तू पुन्हा पैसे घेऊन साक्ष देत नाहीयस? कदाचित यावेळी तुझा रेट वाढला असेल, पन्नास लाखाएवजी एक कोटी, दोन कोटी! आणि तसाच तू आज इथे नाटक करतोयस. तुझ्या शब्दाला आपण कसं विश्वास ठेवायचा?”

सभागृहात कुजबुज सुरु झाली. काही लोकांनी मान डोलावली, तर काहींनी भुवया उंचावल्या.

गणपत थोडा शांत बसला, पण त्याच्या डोळ्यांत चिडचिड चमकली. तो ठामपणे म्हणाला— “हो! मी कबुल करतो की मागच्या वेळी मी पन्नास लाख घेतले होते. पण त्या पैशांची किंमत माझ्या मनःशांतीपेक्षा जास्त नव्हती. मला दिवस-रात्र अपराधीपणानं झोप लागत नव्हती. म्हणूनच मी आज देवाला साक्षी ठेवून खरे बोलतोय. आता मला पैसे नाही फक्त समर साठी न्याय हवा आहे.”

रामेश्वरने हसत, जणू एखादी शिकार पकडल्यासारखा सूर काढला— “फक्त तुझं बोलणं ऐकून न्यायालय तुला खरे ठरवणार आहे का? तुझ्याकडे कसलीही खात्री नाही. तू आधी पैसे खाल्ले आहेत, तर पुन्हा नाही खाल्ले याची कोण खात्री? कदाचित या वेळीही तुला मोठ्या रकमेचा लोभ दाखवला गेला असेल.”

अजय मिश्रा लगेच उठला. त्याचा आवाज शांत पण धारदार— “मान्यवर न्यायमूर्तीनो, ही गोष्ट मी इथे स्पष्ट करू इच्छितो. मागच्या वेळी समरने स्वतः न्यायालयासमोर कबूल केलं होतं की त्याने गणपतला पैसे दिले होते. त्यामुळे त्या वेळी साक्षीदारावर शंका घेतली गेली. पण आज परिस्थिती वेगळी आहे. आज गणपत स्वतःच आपल्या चुकीची कबुली देत आहे आणि तरीही स्पष्टपणे सांगतोय की विक्रम ठाकूरच खून करणारा आहे.

आता मी माझ्या सहकाऱ्याला (रामेश्वरकडे बोट दाखवत) विनंती करतो— जर त्यांच्याकडे काही पुरावे असतील की गणपतला पुन्हा पैसे मिळाले आहेत, तर ते इथे सादर करावेत. नाहीतर केवळ कल्पनाविलास करून या साक्षीदाराची बदनामी करणं म्हणजे न्यायालयाचा वेळ वाया घालवणं आहे.”

न्यायमूर्तीच्या टेबलावर ठोका बसला.

“हो, श्री. रामेश्वर सिंह, तुमच्याकडे जर काही ठोस पुरावे असतील तर ते सादर करा. अन्यथा फक्त आरोप करणे न्यायालय मान्य करणार नाही.”

रामेश्वरच्या चेहऱ्यावरचं हसू क्षणात विरलं. त्याने फाईल उघडली, काही कागद चाळले, पण काहीच मिळालं नाही. सभागृहात कुजबुज वाढत गेली— “पुरावे नाहीत, मग फक्त बोलबच्चन!”

गणपतने ठाम नजरेने रामेश्वरकडे पाहत शांतपणे म्हटलं— “साहेब, मी आयुष्यात चुका केल्या आहेत. पण आज मी त्या सगळ्या चुका सुधारतोय. पैशाने माझं मन विकलं नाही, आता ते सत्याने बांधलं गेलं आहे. आणि तुम्ही

कितीही प्रश्न विचारा, माझं उत्तर बदलणार नाही—विक्रम ठाकूरनंच खून केला आहे.”

सभागृहात पुन्हा एक लाट उसळली. लोकांच्या चेहऱ्यावर आता स्पष्ट दिसत होतं—गणपतवर विश्वास बसू लागलाय.

न्यायालयात वातावरण तापले होते. अजय मिश्रा आणि रामेश्वर सिंह यांच्यात वाद सुरुच होता. कधी कायदा कलमांचा वर्षाव, कधी एकमेकांच्या युक्तिवादावर चिरफाड, तर कधी साक्षींच्या विश्वसनीयतेवर प्रश्न.

रामेश्वर सिंह हताश नजरेने वारंवार न्यायाधीशांना पटवण्याचा प्रयत्न करत होता. तो म्हणत होता — ’मान्यवर, माझ्या क्लायंट विक्रम ठाकूरविरुद्ध ठोस पुरावे नाहीत. हे सगळं बनावट आहे. साक्षीदार खेरे नसून पैशांनी विकत घेतलेले आहेत. न्यायालयाने ह्या बनावट कागदपत्रांवर निर्णय देऊ नये!’

पण अजय मिश्राचा आवाज जणू वीज कडाडावी तसा गाजला.

“मान्यवर न्यायमूर्तींनो! हे सगळं पुरावे केवळ कागदपत्र नाहीत, तर सत्याची निखळ भाषा आहेत. विक्रम ठाकूरच्या मोबाईल लोकेशनपासून त्याच्या खोट्या हॉटेलच्या बिलापर्यंत, सर्व तपास अहवाल दाखवतो की त्याने पुरावे लपवण्यासाठी किती युक्त्या केल्या. आणि आज गणपतसारखा एक माणूस, ज्याने स्वतः कबूल केलंय की पूर्वी तो पैशाच्या मोहात पडला होता, पण तरीही धाडस करून इथे येऊन सत्य सांगतो—हेच दाखवून देतं की सत्य किती मजबूत आहे! सत्याला पैसे विकत घेऊ शकत नाहीत!”

सभागृहात टाळ्यांचा आवाज उमटला, न्यायाधीशांनी लगेच ठोका वाजवून शिस्त राखली. पण लोकांच्या नजरेत आता कोण जिंकतोय हे स्पष्ट दिसत होतं.

रामेश्वरने अजून काही मुद्दे मांडले, पण प्रत्येक वेळी अजय मिश्रा त्याला चारी मुँड्या चित करत होता. कुठला कायदा, कुठला पुरावा, कुठला साक्षीदार—सगळं इतक्या स्पष्टेनं मांडलं की रामेश्वरकडे उत्तरच उरलं नाही.

शेवटी न्यायालयात शांतता पसरली. सगळ्यांचे डोळे न्यायाधीशांवर खिळले. न्यायमूर्तींनी आपले चष्मे हलकेच काढले, केस फाईल बंद केली आणि गंभीर स्वरात निकाल जाहीर केला—“सर्व पुरावे, तपास अहवाल आणि सर्वात महत्त्वाचं म्हणजे गणपतने दिलेली धाडसी आणि मनापासून केलेली साक्ष, या सर्वांच्या आधारे न्यायालय या निष्कर्षाप्रित पोहोचतं की, विक्रम ठाकूरनेच अमिषा आणि पवनचा निर्घृण खून केला आहे. त्यामुळे त्याला भारतीय दंड संहितेच्या कलमानुसार फाशीची शिक्षा सुनावण्यात येते.”

न्यायालयीन सभागृहात क्षणभर स्तब्धता पसरली. मग एकाच वेळी हर्षोल्हासाचा गजर झाला—“न्याय मिळाला! न्याय मिळाला!”

समरच्या डोळ्यांतून अश्रू ओघळले. त्याने हात जोडून न्यायमूर्तींना नमस्कार केला. त्याला वाटलं—आज त्याच्या बायकोला, त्याच्या मित्राला, अखेर न्याय मिळाला आहे.

न्यायाधीशांनी गणपतला खास उद्देशून म्हटलं— “तू धाडस केलंस गणपत. तू स्वतःच्या जीवाची पर्वा न करता इथे सत्य मांडलंस. न्यायालय तुझां मनःपूर्वक अभिनंदन करतं. अशा लोकांमुळेच समाजात सत्य आणि न्याय जिवंत राहतो.”

गणपतचे डोळे पाणावले. त्याने शांतपणे उत्तर दिलं— “साहेब, हे माझां कर्तव्य होतं. उशिरा का होईना, पण मी माझी चूक सुधारली.”

खटला संपला होता. पोलीस विक्रम ठाकूर ला घेऊन पोलीस चौकीवर गेले. महेंद्र ठाकूर आपल्या माणसासोबत बडबडत तिथून निघाला आणि जाताना समर ला धमकी देऊन गेला पण त्या गोंधळात समर शांतपणे उभा राहिला. त्याच्या चेहऱ्यावर दडपून ठेवलेला वेदनेचा ओळं जणू हलकं झालं होतं.

गणपत आणि अनिता त्याच्या जवळ आले. समर ने आपले थरथरणारे हात पुढे केले. गणपतनेही त्याच्याकडे पाहिलं, आणि नजरेतूनच एक संदेश दिला— “माझी चूक झाली होती, पण आज मी तुझ्यासोबत आहे.”

क्षणभर दोघांचे डोळे भेटले. मग त्यांनी हळूहळू हात पुढे केला आणि घृत हस्तांदोलन केलं. त्या पकडीत एक वेगळाच अर्थ दडलेला होता—विश्वास, नव्याने जन्मलेली मैत्री आणि सत्याच्या विजयाची जाणीव.

त्या दृश्याकडे सर्वजण पाहत होते. पण सर्वांत जास्त भावनिक झाली होती अनिता. ती समरच्या अगदी जवळच उभी होती. तिच्या डोळ्यांत अश्रू चमकत होते, पण ते दुःखाचे नव्हते—ते होते दिलासा आणि समाधानाचे अश्रू.

अनिताने समरच्या खांद्यावर हलकेच हात ठेवला आणि म्हणाली,

“समर, आज तुला तुझ्या अमिषा आणि पवनसाठी न्याय मिळाला. मला ठाऊक आहे तू किती लढलास, किती सहन केलंस. पण अखेर तुझा संघर्ष फळाला आला.”

समरने डोळ्यातील पाणी पुसलं आणि अनिताकडे पाहिलं. त्याच्या चेहऱ्यावर शब्दांपेक्षा मोठं स्मित उमटलं.

अनिताने मग गणपतकडे वळून त्याला नम्रपणे म्हणाली,

“गणपतजी, मी मनापासून तुमची आभारी आहे. तुम्ही धाडस केलं नसतं, तर आज हा दिवस कधीच पाहायला मिळाला नसता. तुम्ही फक्त समरला नाही, तर आम्हा सगळ्यांना न्याय दिलात.”

गणपत थोडा संकोचला, डोकं खाली झुकवलं. त्याचा आवाज थोडासा दडपला होता— “बाईसाहेब, मी जे काही केलं ते माझ्या मनातील पाप धुवण्यासाठी केलं. आधी पैशांच्या मोहाने चूक केली होती. पण आज, आज मी स्वतःलाही माफ केलं आहे. कारण सत्य सांगितलं.”

अनिताने हळूच पुढे येऊन गणपतच्या हातावर आपला हात ठेवला. तिच्या नजरेत खरी कृतज्ञता होती.

“तुम्ही आमच्यासाठी नेहमी लक्षात राहाल.”

तो क्षण तिघांसाठीच नव्हे, तर संपूर्ण न्यायालयासाठी वेगळा होता. हे फक्त न्यायाचं यश नव्हतं, तर विश्वास, मैत्री आणि माणुसकीचा विजय होता.

न्यायालयात निकाल लागल्यावर दुसऱ्याच दिवशी, माधोपूर पोलीस स्टेशनमध्ये प्रचंड गडबड चालू होती. पोलिसांनी विक्रम ठाकूरला कडेकोट

बंदोबस्तात ठेवले होते. त्याच्या हातांना बेड्या, पायात जड साखळ्या, आणि चार कॉन्स्टेबल त्याच्याभोवती चौकीस तास पहारा देत होते. सकाळपासूनच संपूर्ण शहरात हा चर्चेचा विषय झाला होता की दुसऱ्या दिवशी विक्रम ठाकूरला माधोपूरून थेट लखनौच्या सेंट्रल जेलमध्ये हलवण्यात येणार आहे.

विक्रमचा चेहरा मात्र अजूनही हटवादी आणि गर्विष्ठ होता. तुरुंगाच्या खिडकीतून तो बाहेर पाहत म्हणाला— “ही बेड्या जास्त काळ टिकणार नाहीत. माधोपूरला माहीत नाही ठाकूरांचं साम्राज्य काय असतं!”

दरम्यान, त्याचा बाप महेंद्र ठाकूर आपल्या भव्य बंगल्यावर संतापाने पेटून उठला होता.

दारुच्या ग्लासाचा फेकून चुराडा करत तो ओरडला— “माझ्या घरच्या मुलाला फाशी? हे न्यायालय, हे पोलीस, सगळेच माझ्याविरुद्ध आहेत! पण ठाकूर जिवंत आहे तोपर्यंत विक्रमला काही होऊ देणार नाही.”

त्याने लगेच आपले खासगी गुप्तहेर आणि गँग लीडर्सना बोलावले. बंगल्या समोरील मोठ्या मैदानावर १०० पेक्षा जास्त माणसे जमली. कुणाच्या हातात लांब तलवारी, कुणाकडे गावठी कट्टे, तर कुणी धारदार चाकू, लोखंडी रॉड घेऊन उभे होते. डोक्यावर लाल पट्ट्या, डोळ्यांत हिंस चमक, आणि तोंडातून फक्त एकच घोषणा— “विक्रम भैय्या जिंदाबाद!”

महेंद्र ठाकूरने मोठ्या आवाजात प्लॅन समजावला— “आज रात्री बरोबर १२ वाजता आपण माधोपूर जेलवर हल्ला करू. आतल्या पहाच्यांना आधी घाबरवायचं, गेट तोडून आत शिरायचं. गोळीबार झाला तरी मागे हटायचं नाही.

विक्रमला बाहेर काढायचं आणि थेट गाडीने नेपाळच्या सीमेपर्यंत पोचवायचं. तिथून त्याला परदेशात पळवायचं. कोणत्याही किंमतीत त्याला पकडू देणार नाही. जो कोणी आडवा आला, त्याला ठार!”

त्याच्या चेहन्यावर विक्राळ भाव होते. जमलेल्या टोळक्याच्या डोळ्यांत रक्त उतरलं. दारू, नशा आणि महेंद्र ठाकुरच्या पैशाच्या जोरावर ते सर्व तयार झाले.

त्या संध्याकाळीच काळ्याकुट्ट गल्ल्यांत गुपचूप हालचाल सुरु झाली. मोटरसायकलींवर, जीप्समध्ये, आणि काही ट्रकांमध्ये ते शस्त्र घेऊन वेगवेगळ्या ठिकाणी जमू लागले. दूरवरून तलवारींचा खणखणाट आणि गोळ्यांच्या लोडिंगचा आवाज रात्रीच्या शांततेत भेसूर वाटत होता.

रात्रीचे अकरा वाजले होते. माधोपूरच्या हवेत एक विचित्र तणाव पसरला होता. शहराच्या रस्त्यांवर शुकशुकाट होता, कुठे एखाद्या कुन्याचा भुंकण्याचा आवाज, तर कुठे वाच्याने झाडांच्या फांद्या हलल्याचा खडखडाट—इतकंच ऐकू येत होतं. समरच्या बंगल्यावर समोरासमोर बसले होते समर, अनिता आणि गणपत.

समरच्या चेहन्यावर गेल्या काही दिवसातील संघर्षाचे थकलेपण स्पष्ट दिसत होते. पण डोळ्यांत एक वेगळी चमक होती—न्यायाच्या विजयाची. त्याने गणपत कडे पाहत हळू आवाजात म्हटलं—“गणपत भाऊ, तु पुन्हा आलास, मनापासून साक्ष दिलीस, ह्याबदल मी तुला आयुष्यभर ऋणी राहीन. तुझ्यामुळेच आज माझ्या बायकोच्या खुन्याला शिक्षा झाली. माझ्या मुलीच्या डोळ्यांत पुन्हा विश्वास जागला.”

गणपत, ज्याने आयुष्यभर फक्त स्वतःसाठी विचार केला होता, आज पहिल्यांदाच वेगळं काही अनुभवत होता. त्याने डोळे खाली घालून म्हणाले—“समर, खरं सांगायचं तर पहिल्यांदा मी तुझी मदत पैशासाठी केली होती. त्या ५० लाखांनी माझं मन खात होतं. पण ह्या वेळेस जे काही बोललो, ते माझ्या अंतःकरणातून आलं. मला माहीत आहे, माझ्या चुकीमुळे तुला खूप त्रास सहन करावा लागला. पण यावेळी मी खरी माफी मागतो.”

समरने त्याचा हात घडू पकडला. “गणपत भाऊ, आयुष्य माणसाला दुसरी संधी देते—तु ती घेतलीस, तेच खूप झालं.”

गणपतच्या डोळ्यांत अश्रू चमकले. त्याने हळूच त्या ५० लाखांच्या बँगेकडे बोट दाखवत म्हटलं—“हे पैसे घे. मला त्यांची गरज नाही. मी गुन्हेगारासारखा जगून थकलोय. पण तू हे पैसे योग्य ठिकाणी वापर. तुझ्या लहानग्या निशाच्या शिक्षणासाठी. ती मोठी होऊन डॉक्टर, इंजिनिअर काहीही होवो, पण तिने डोकं वर करून जगायला हवं. आणि पवन, त्याची प्रेयसी राधिका, तिच्यासाठीही काहीतरी कर. हे पैसे तिच्या भविष्यासाठी ठेव. हे माझं प्रायश्चित्त समज.”

समर काही क्षण शांत राहिला. त्याच्या डोळ्यांतले अश्रू ओघळले, पण चेहऱ्यावर एक हलकी स्मितरेषा उमटली. त्याने बँग आपल्या जवळ ओढली आणि गणपतला म्हणाला—“गणपत भाऊ, तुझ्या या बदल्याचं महत्त्व पैशांपेक्षा खूप मोठं आहे. आजपासून तू माझा फक्त साक्षीदार नाही, तर माझा खरा सोबती आहेस. तुला जे काही हवं असेल, कधीही सांग. निशा तुला कायम लक्षात ठेवेल.”

तेवढ्यात गणपतने समरच्या खांद्यावर हात ठेवला आणि हलक्या आवाजात म्हणाला— “आणखी एक गोष्ट सांगू का? आता तू अनिताबरोबर आयुष्याची नवी सुरुवात कर. निशाला आईची गरज आहे. आणि मला वाटतं अनिता तिच्यासाठी योग्य आहे. तुलाही जगण्याची दुसरी संधी मिळायला हवी.”

हे ऐकताच अनिताचा चेहरा गुलाबी झाला, ती नजर खाली घालून बसली. तिच्या मनात आनंदाची हलकीशी लहर उमटली होती, पण त्याचबरोबर संकोचही होता. समरच्या चेहऱ्यावर मात्र वेगळाच संघर्ष दिसत होता. एका बाजूला अमिषाच्या आठवणी, तर दुसऱ्या बाजूला अनितेचं निःस्वार्थ प्रेम आणि निशाच्या गरजा.

काही क्षण सगळे शांत झाले. दूरवरून घड्याळाच्या काट्याचा आवाज ऐकू येत होता. हवा थोडी गडद होत गेली आणि गच्चीवरची शांतता अधिक गहिरी वाटू लागली.

समरने अखेर हळुवार आवाजात उत्तर दिलं— “गणपत, तुझं म्हणणं अगदी खरं आहे पण काही जखमा भरायला वेळ लागतो. कदाचित तो वेळ लवकरच येईल. पण आत्ता फक्त एवढंच म्हणू शकतो की अनिता माझ्यासाठी आणि निशासाठी खूप महत्त्वाची आहे.”

अनिता डोळ्यांत अश्रू घेऊन मंद हसली. गणपतने लांबवर पाहत निशाचं गोड हसू डोळ्यांसमोर उभं केलं. त्याच्या मनावरचं ओझं हलकं झालं होतं. बाहेरच्या अंधाच्या आकाशात वीज चमकून गेली आणि दूरवर वादळ दाटून येत असल्याचा आवाज ऐकू आला.

तिधांनाही कल्पना नव्हती की काही तासांतच त्या वादळात आणखी भीषण संकट दडलेलं आहे—महेंद्र ठाकूरचा हल्ला.

गणपतशी मनमोकळ्या गप्पा मारत बसलेला समर, अचानक दारावर झालेल्या जोरदार ठोक्याने दचकला. दरवाजा उघडताच श्वास घोटत पळत आलेला एक खबरी आत शिरला. त्याच्या अंगावर घामाचा पाझर होता आणि आवाजात भीती थरथरत होती.

“साहेब, महत्वाची बातमी आहे! रात्री बागा वाजता, माधोपूर पोलीस स्टेशनवर महेंद्र ठाकूर हल्ला करणार आहे. शंभराहून जास्त माणसं जमा झाली आहेत—बंदुका, तलवारी, स्फोटके, सगळं तयार आहे. उद्देश एकच—विक्रम ठाकूरला जेलमधून सोडवायचा!”

खबर ऐकून खोलीत एक क्षण शांतता पसरली. समरच्या चेहऱ्यावरचं स्मित नाहीसं झालं. त्याच्या कपाळावरची शीर तडतडू लागली. अनिता हि प्रचंड घाबरली, तिला काय बोलावे हेच सुचेना.

“मला वाटलेच होते, महेंद्र ठाकूर असे काही करेल पण एवढ्या लवकर करेल असे वाटले नव्हते एवढ्या तातडीत कुठूनही अतिरिक्त मदत मागवणं शक्य नाही. जे आहे त्यावरच लढावं लागेल.”

क्षणाचाही विलंब न करता समर उठला. समरने लखनौ पोलीस हेड ऑफिसला कॉल करून ज्यादाची कुमक मागवली. त्यांनी $\frac{3}{4}$ तासात पोलीस फोर्स तिकडे पोहचेल असे सांगितले. आता समर आणि त्याच्या अधिकाऱ्यांना $\frac{4}{5}$ तास महेंद्र ठाकूर चा हल्ला एकट्याने रोखायचा होता. त्याने तातडीने

फोनवरून ड्युटीवर असलेल्या सर्व ऑफिसरना बोलावरं धाडलं. पोलीस स्टेशनचा गजर वाजवला गेला. रात्रीचे ११: ४५ झाले होते आणि अंधारातल्या रस्त्यांवर गाड्यांचे सायरन घुमू लागले.

तत्पूर्वी समरने घरात फोन लावून निशाला अनिताच्या ताब्यात दिलं. त्याचा आवाज प्रेमळ पण ठाम होता—“निशा, तु आता अनिताकडे राहा. बाहेर खूप धोका आहे. बाबा वचन देतो, काहीही झालं तरी तुला सुरक्षित ठेवेन.”

लहानशी निशा अजून काही समजून घ्यायच्या वयाची नव्हती, पण तिच्या डोळ्यांत भीती होती. समरने तिला मिठी मारली, तिच्या केसांवरून हात फिरवला आणि हळूच बाहेर पडला.

गणपत सगळं शांतपणे ऐकत होता. समरने त्याला थांबवायचा प्रयत्न केला—“गणपत भाऊ, तु इथेच राहा. तुझी जबाबदारी संपली. साक्ष दिलीस, इतकं खूप झालं. उगाच जीव धोक्यात घालू नकोस.”

पण गणपतच्या चेहऱ्यावर हट्ट स्पष्ट दिसत होता. त्याने समरकडे सरळ नजरेन पाहत ठाम आवाजात म्हटलं—“समर, आयुष्यभर मी फक्त स्वतः साठी जगलो. पण आता नशिबाने मला खरी संधी दिली आहे. मी पळून जाणार नाही. आज माझं प्राण गेलं तरी चालेल, पण मी तुझी साथ सोडणार नाही. लक्षात ठेव, गणपत एकदा कुणाचा होतो ना, तर मग शेवटच्या श्वासापर्यंत त्याचाच राहतो!”

समर काही क्षण स्तब्ध झाला. त्याच्या डोळ्यांत आदर उमटला. त्याने गणपतच्या खांद्यावर हात ठेवला आणि फक्त एवढं म्हणाला—“ठीक आहे. मग आज आपण दोघे एकत्र लढू.”

मागून हळूच अनिता आली. तिच्या डोळ्यांत भीती नव्हती, पण काळजी होती. तिने समरच्या खांद्यावर हात ठेवला. समर तिच्याकडे वळून पाहिला तेव्हा तिने डोळ्यांत नजर रोवून हळू आवाजात म्हटलं—“समर, मला माहिती आहे, आजची रात्र खूप अवघड आहे. महेंद्र ठाकूर शंभर काय, हजार गुंड घेऊन आला तरी मला विश्वास आहे—तू एकटाच त्यांना भारी आहेस. तू राऊडी आहेस, तुला कोणी हरवू शकत नाही. तू जिंकणारच.”

समरच्या चेहऱ्यावर कठोरपणा होता, पण तिचे शब्द ऐकून त्याच्या ओठांवर हलकी स्मितेरेषा उमटली. अनिताचा आत्मविश्वास त्याच्या मनात आग पेटवत होता.

अनिता पुढे बोलली, आवाज थोडा थरथरत पण निर्धाराने भरलेला—“तू काळजी करू नकोस. माझे प्राण गेले तरी मी निशाला काही होऊ देणार नाही. मी तिच्यासाठी ढाल होईन, आईसारखी तिचं रक्षण करेन. ह्या लेकराच्या डोळ्यांत अश्रू येऊ देणार नाही. हे मी तुला वचन देते, समर.”

समरचा हात हळूच तिच्या हातावर गेला. तो तिच्या डोळ्यांत पाहत होता—जिथे निर्भयतेसोबत प्रेम आणि ममत्वाची ताकद होती.

अनिता पुढे म्हणाली, “तू जा, महेंद्र ठाकूरचा नाश कर. विक्रम ठाकूरला शिक्षा भोगायला लाव. आज तुझ्या लढाईने माधोपूर मुक्त होणार आहे. मला

खात्री आहे की तू परतशील. मी इथे तुझी वाट पाहीन, ज्या क्षणी तू परत येशील, तो क्षण माझ्या आयुष्याचा सर्वात मोठा क्षण असेल.”

हे ऐकून समरच्या डोळ्यांत एक वेगळीच चमक आली. जणू त्याच्या आतून एक ज्वाला उठली. त्याने अनिताचा हात घटू पकडला आणि हळू आवाजात फक्त एवढंच म्हणाला—“मी परत येईन, वचन देतो.”

माधोपूर पोलीस स्टेशन — जिथे विक्रम ठाकूर कैद होता, तिथे गोंधळ सुरु झाला. प्रत्येक पोलिसाला आपापलं शस्त्र दिलं जात होतं. रायफल्स लोड केल्या गेल्या, गेट्सवर वाळूचे पोते आणि लोखंडी बॅरिकेड्स लावले गेले. समर स्वतः बंदोबस्ताची पाहणी करत होता. त्याचा आवाज कडक पण आत्मविश्वासाने भरलेला—“लक्षात ठेवा, आज रात्री आपण फक्त एका कैद्याला वाचवण्यासाठी लढत नाही, तर कायद्याच्या प्रतिष्ठेसाठी उभे आहोत. जो कोणी आत येईल—त्याला पोलिसांच्या गोळ्या सामोऱ्या जातील. कुणीही मागे हटणार नाही.”

एका बाजूला मोठं गेट बंद करण्यात आलं, तर दुसऱ्या बाजूला रायफलधारी जवान छपरांवर बसवले गेले. स्टेशनच्या चौकात लाकडी शिड्या, धातूचे खांब, दगड वगैरे टाकून अडथळे तयार केले गेले.

घड्याळाच्या काट्यांनी हळूहळू १२ वाजण्याची वेळ दाखवायला सुरुवात केली. स्टेशनच्या बाहेर लांबवरून गोंगाट, ढोलांचा आवाज, गाड्यांच्या हेडलाईट्सची चमक दिसू लागली. महेंद्र ठाकूरच्या शंभर माणसांची फौज वेगाने पुढे सरकत होती.

आता कायद्याची सेना आणि गुन्हेगारी टोळी यांच्यात रक्तपात होणं अटळ होतं,

माधोपूरच्या आकाशात बाराचे ठोके लागताच जणू विजेचा कडकडाटच दुमदुमला. शहर गाढ झोपेत होते, पण पोलीस स्टेशनकडे येणाऱ्या दहा गाड्यांचा गडगडाट रात्र फाडून टाकत होता. त्या गाड्यांच्या हेडलाईट्स अंधार कापत समोर येत होत्या आणि जणू मृत्यूचे ज्वालामुखीच जवळ येत आहेत असं भासत होतं.

“जय महेंद्र ठाकूर!” अशी आरोळी दुमदुमली आणि क्षणात गुंडांच्या झुंडी स्टेशनच्या गेटवर आदकळल्या. पहिल्याच क्षणी बॉम्बचा भयानक आवाज झाला. धाडकन्! गेटचे लोखंडी तुकडे हवेत उडून चार दिशांना पसरणाऱ्या ठिणग्यांसारखे चमकले. धुराचे काळेकुट्ट ढग उभे राहिले आणि हवेत लोखंडाचा वास पसरला.

आत फक्त पंधरा पोलीस. डोळ्यांत थोडीशी घबराट होती, पण ती जिद्दीने झाकली गेली होती. समर ने बंदुकीच्या नळीवर बोट ठेवून गर्जना केली, “लक्षात ठेवा, आपण कमी आहोत, पण आपण कायद्याचे रक्षक आहोत. मागे हटायचं नाही, विक्रम ठाकूर बाहेर पडला तर न्याय, सगळं संपेल!”

पहिल्याच हल्ल्यात दोन पोलिस जखमी झाले, पण बाकीचे अधिक जोमाने लढू लागले. रायफल्सच्या गोळ्यांचा आवाज, तलवारींची खणखण, कुणी कुणावर चाकूने झडप घालत होते तर कुणी बंदुकीच्या बटाने डोकं फोडत होते. कुणाचा किंचाळण्याचा आवाज हवेत घुमत होता, कुणी जखमी होऊन जमिनीवर लोळत होता.

इतक्यात दारं फोडून गुंडांनी धाव घेतली. रायफल्सचे गोळे सुटले. ट्रॅट्टॅट्टॅ! असा मशीनगनचा आवाज स्टेशनभर घुमला. भिंतीवर गोळ्यांचे ठसे उमटले, काचांचे तुकडे उडाले. एका पोलिसाने धावत येऊन एका गुंडाच्या छातीवर रायफल रोवली, पण त्याच वेळी दुसऱ्याने चाकू पोटात खुपसला. त्याच्या किंकाळीने वातावरण चिरलं.

दुसरा गुंड तलवार फिरवत दारातून आत शिरला, पण समरने आपल्या रायफलच्या बटाने त्याला जोरात डोक्यावर फटकारलं. तो रक्ताच्या थारोळ्यात कोसळला. अंगणात चहुबाजूंनी ओरड, किंकाळ्या, गोळ्यांचे आवाज, तलवारींची खणखण यांचा गोंधळ माजला होता.

पोलिसांची संख्या कमी होती, पण त्यांची जिद अफाट होती. एखाद्या सिंहाने आपल्या गुहेचं रक्षण करावं तसं ते उभे होते. एका पोलिसाने हातगोळा उचलून गेटकडे फेकला. धाड! असा आवाज झाला आणि दोन गुंड हवेत उडाले. धुरामध्ये त्यांच्या ओरडण्याचे आवाज दडपले गेले.

समर रणांगणाच्या मधोमध उभा होता. एका हाताने रायफल झाडत होता तर दुसऱ्या हाताने तलवारीचे फटके परतवत होता. त्याचा शर्ट पूर्ण रक्ताने लाल झाला होता— काही स्वतःच्या जखमांमुळे, काही समोरच्या शत्रूंच्या. त्याच्या चेहऱ्यावर मात्र भीती नव्हती, फक्त एकच जिद होती— विक्रम ठाकूर आज या भिंतीबाहेर जाणार नाही.

अंगण रक्ताच्या धारांनी ओलं झालं होतं, फरशीवर पडलेले मृतदेह लडखडणाऱ्या पोलिसांच्या पायात अडखळत होते. प्रत्येक गोळी सुटताना

कानठळ्या बसवणारा आवाज होत होता. प्रत्येक किंकाळी, प्रत्येक पडलेला माणूस जणू स्टेशनला युद्धभूमीचं रूप देत होता.

तासभर अशी तुफान झुंज सुरु होती. पंधरा पोलिसांनी दहा माणसांना पूर्णपणे चिरडलं. उरलेले काही पळून गेले, काही जखमी अवस्थेत तडफडत पडले. धुराने संपूर्ण परिसर झाकून गेला होता, भिंतींवर काळे डाग उमटले होते आणि स्टेशनचं अंगण एक रक्तरंजित रणांगण झालं होतं.

पण समरला दूरवरून अजून एक भीषण दृश्य दिसलं—फक्त दहा नव्हे, तर आता गाड्यांचा मोठा ताफा वेगाने स्टेशनकडे येत होता. प्रकाशाच्या झोतामध्ये शंभराहून अधिक माणसं पुढे सरकत होती. त्यांच्या मध्यभागी चालत होता तोच— महेंद्र ठाकूर. त्याच्या चेहन्यावर तिरस्कार ओसंडून वाहत होता, डोळ्यांत सूडाची ज्योत पेटली होती आणि हातात चमकत होती काळी बंदूक.

मध्यरात्र उलटून गेली होती. धुराने व्यापलेल्या माधोपूर पोलीस स्टेशनच्या अंगणात मृतदेहांच्या राशी पडल्या होत्या. भिंतींवर गोळ्यांचे ठसे होते, लोखंडाच्या गजांवर रक्ताची शिंपड होती आणि गंध दडपून टाकणारा बारूद व रक्ताचा दर्प हवेत भरून राहिला होता.

तेव्हाच महेंद्र ठाकूरच्या शेकडो माणसांचा ताफा स्टेशनच्या दरवाज्यात शिरला. “जय महेंद्र ठाकूर!” अशा गर्जना पुन्हा एकदा दुमदुमल्या. थकलेले, जखमी व उरलेले थोडेफार पोलीस त्यांना थोपवू शकले नाहीत. क्षणभरात तलवारी, बंदुका आणि लोखंडी रॉडच्या फटक्यांनी ते सगळे जमीनदोस्त झाले. स्टेशनवर जणू मृत्यूने आपले राज्य बसवले होते.

समर अजून उभा होता. चेहऱ्यावर रक्ताचे थेंब होते, कपड्यांचा प्रत्येक तुकडा फाटला होता, हाताला दोन खोल जखमा असूनही तो रायफल घट्ट धरून शेवटपर्यंत झुंज देत होता. त्याच्या डोळ्यांत फक्त एकच तेज होतं— ‘मी शेवटपर्यंत लढेन.’ पण आता शत्रूंची संख्या एवढी प्रचंड होती की त्याचं शौर्यही हरवायला लागलं.

दहा-बारा गुंड एकदम त्याच्यावर तुटून पडले. कुणी बंदुकीच्या नळीने पोटात मारलं, कुणी लोखंडी साखळीने हात पिळून काढला. त्याने अजून दोन माणसांना ठार पाडलं, पण मग कुणीतरी मागून गळ्यात साखळदंड टाकून घट्ट ओढलं. समरचा श्वास अडखळला, डोळे लाल झाले. एकाने लोखंडी रॉडने पाय फोडला. क्षणभरात त्याचे हातपाय जखडले गेले, साखळदंड त्याच्या अंगावर घट्ट बसवले गेले.

त्याच वेळी दुसऱ्या कोपन्यात गणपतलाही पकडण्यात आलं. पाच-सहा गुंडांनी त्याला जमिनीवर दाबून दोन्ही हात मागे खेचून घट्ट बांधून टाकले. त्याची धडपड व्यर्थ ठरली. काही क्षणात दोघेही ओढत ओढत महेंद्र ठाकूरसमोर आणले गेले.

महेंद्र ठाकूर उभा होता— काळ्या कोटात, गळ्यात सोन्याच्या साखळ्या, हातात चमकती बंदूक. चेहऱ्यावर रक्ताने ओथंबलेला तिरस्कार आणि डोळ्यांत आग धगधगत होती. त्याने समरकडे बघितलं आणि ओठांवर तुच्छतेची हसू झळकली.

“आयपीएस अधिकारी, समर प्रताप सिंह! आज तू ही माझ्या पायाशी आहेस. हिम्मत होती ना, ठाकूरांच्या विरोधात उभं राहायची? हा बघ, तुझा शेवट कसा होणार आहे.”

इतक्यात त्याने आपल्या माणसांना आदेश दिला— “विक्रमला लॉकअपमधून बाहेर काढा.”

लॉकअपचं जड दार चरचर करत उघडलं. आतून विक्रम ठाकूर बाहेर आला. हातात बेड्या होत्या, पण चेहन्यावर अहंकाराचा विजयी भाव होता. सगळ्या गुंडांच्या घोषणा त्याला अभिवादन करत होत्या.

महेंद्र ठाकूर विक्रमकडे बघून म्हणाला, “विक्रम, बघ! तुझ्या कैदेत ठेवणाऱ्या या कुन्यांना आज तुझ्या पायाशी आणलं आहे. सांग, काय करायचं?”

विक्रम काही क्षण समरकडे टक लावून पाहत राहिला. त्याच्या चेहन्यावर एक वेडी स्मितरेषा उमटली.

“नाही बाबा, याला इथे मारण्यात मजा नाही. ह्याला आपण तिथे नेऊया, जिकडे याने आपलं सर्वात प्रिय गमावलं. जिथे याच्या डोळ्यासमोर मी अमिषा आणि पवनचा जीव घेतला. त्याच ठिकाणी, हजारोंच्या गर्दीसमोर याला ठार मारू. तेव्हाच खरा सूड पूर्ण होईल.”

महेंद्र ठाकूरच्या चेहन्यावरची क्रूर स्मित वाढली. त्याने लगेच आदेश दिला.

“दोघांना गाड्यांना बांधा. आणि बाजाराकडे निघा!”

क्षणभरात समर आणि गणपतला दोन्ही बाजूनी ओढत नेण्यात आलं. जड लोखंडी साखळदंड त्यांच्या अंगावर घटू बसवले गेले. त्यांना जणू जनावरांप्रमाणे दोरीला बांधून जीपच्या मागे फेकून देण्यात आलं. गाड्यांचा ताफा जोरात पुढे निघाला.

रात्रभरच्या अंधारातून त्या गाड्या माधोपूरच्या बाजाराकडे वेगाने धावत होत्या. रस्त्यावर कुठे कुठे दिव्यांचा प्रकाश दिसत होता, तर कुठे पूर्ण काळोख होता. पण त्या काळोखात गाड्यांच्या हेडलाईट्स जणू दोन कैद्यांच्या मृत्युदंडाचा रस्ता उजळत होत्या.

बाजाराचा चौक पुढे येत होता— तोच चौक जिथे कधीकाळी अमिषा आणि पवनचा निर्दयी अंत करण्यात आला होता. आता तिथेच समर आणि गणपतला लोकांसमोर ठार मारण्याची तयारी सुरु होणार होती.

माधोपूरच्या बाजारात रात्रीचं दृश्य वेगळंच होतं. साधारणपणे रात्री अकरानंतर रिकामं होणारं ते चौकभरलं मैदान आज मात्र उजळून निघालं होतं. चौकाच्या चारही कोपच्यांवर लोखंडी खांबांवर मोठमोठे दिवे टांगले गेले होते. ते दिवे पिवळसर प्रकाशाने चमकत होते, आणि त्या प्रकाशात गावकच्यांच्या चेहऱ्यावर भय व कुतूहलाची सावली उमटली होती.

चौकाच्या मधोमध एक मोठा ओङ्का ठेवण्यात आला होता. त्याच्या एका टोकाला गणपतला आणि दुसऱ्या टोकाला समरला जखडून बसवण्यात आलं. त्यांचे हात मागे घटू बांधले गेले होते, पाय साखळदंडाने जखडले गेले होते. गणपत अजूनही काहीसा धडपडत होता, पण समर पूर्ण थकला होता. त्याच्या

चेहऱ्यावर रक्ताळलेल्या जखमा होत्या, डोळ्यांतून अधूनमधून शुद्ध हरवत होती. तो बेशुद्धीच्या दारावर उभा होता.

आजूबाजूला हळूहळू गर्दी जमू लागली. गावातल्या प्रत्येक गल्लीबोळातून लोक उत्सुकतेने धावत येत होते. काहींच्या डोळ्यांत दहशत होती—“हे ठाकूर आता काय करणार?” तर काहींच्या चेहऱ्यावर विकृत आनंद चमकत होता. कोणी चोरट्या आवाजात म्हणत होते, “हा तोच पोलीस आहे ज्याने ठाकूरांशी पंगा घेतला,” तर काहींना आशा होती, “कदाचित हा अजून सुटेल, देव काही तरी करील.”

दगम्यान, महेंद्र ठाकूर आपला खास सिंहासनासारखा खुर्ची चौकात बसवून तिथे विराजमान झाला. त्याच्या भोवती दहा-पंधरा अंगरक्षक बंदुका सज्ज करून उभे होते. विक्रम ठाकूर त्याच्या उजव्या बाजूला, चेहऱ्यावर अभिमान आणि तुच्छतेचं मिश्र हसू घेऊन उभा होता.

त्यांच्या मागे उभ्या शेकडो गुंडांची जल्लोष करणारी गर्दी सतत आरोळ्या देत होती—

“जय महेंद्र ठाकूर!” “जय विक्रम भैया!”

जणू सगळा बाजार एखाद्या नरकाच्या रंगमंचात बदलला होता.

समरचं डोकं खाली झुकलं होतं. त्याच्या ओठातून हळूहळू रक्त वाहत होतं. तो शुद्ध हरवत होता. गणपत कधी त्याच्याकडे पाहायचा, कधी ठाकूरांच्या दिशेने किंचाळायचा—“काय पाप आहे रे हे? गावासमोर हत्येचा तमाशा लावताय?”

पण त्याच्या आवाजावर कुणाचं लक्ष नव्हतं.

महेंद्र ठाकूरने मोठ्या आवाजात गावकच्यांना उद्देशून जाहीर केलं—“ऐका माधोपूरकरांनो! हा आहे तुमचा पोलीस, समर प्रताप सिंग! जो स्वतःला राउडी समर समजतो, याने ठाकूर घराण्याला आव्हान दिलं. याने आमच्या घरच्या मुलाला, विक्रमला कैदेत ठेवलं. याने आमचं नाव बदनाम केलं. पण आज तुम्हा सगळ्यांसमोर ठाकूरांचं सामर्थ्य दाखवणार आहोत. ज्याने आमच्याशी वैर केलं— त्याचा शेवट असा होतो!”

गावकच्यांच्या गर्दीत दडपलेला कुजबुज सुरु झाला. कुणाला भिती वाटत होती, कुणाला थरार. काहींच्या डोळ्यांत मात्र दडपलेले अश्रू होते—“हा समर साहेब आपल्यासाठी लढला, आणि आता याचं बलिदान गावाच्या डोळ्यांसमोर होणार आहे.”

विक्रम ठाकूर समरकडे जाऊन वाकला. त्याने समरच्या हनुवटीला बोट ठेवून जबरदस्तीने वर उचललं. समरचे लालसर डोळे त्याच्याकडे पाहू लागले. विक्रमच्या चेहऱ्यावर विजयाचं विकृत हास्य झळकलं.

“कसं वाटतंय रे समर? काल तू मला कैदेत ठेवलं होतंस. आज मी तुला मृत्यूसाठी कैद केलंय. पण तुला इथे मारण्यात काही अर्थ नाही. तुझ्या बायकोला, तुझ्या साथीदाराला ज्या चौकात ठार केलं, त्या जागीच आज तुला संपवणार. इतिहास साक्षी राहील— ठाकूरांचा शत्रू जिवंत राहत नाही.”

ते ऐकून गर्दीत एक हलकासा थरकाप पसरला. चौक आता एका रक्तपाताच्या दृश्यासाठी तयार होत होता.

चौकात दहशतीचं सावट होतं. दिव्यांच्या प्रकाशात महेंद्र ठाकूर आपल्या सिंहासनासारख्या खुर्चीवर बसून विकृत हसत होता. विक्रम त्याच्या बाजूला अभिमानाने उभा होता. समर थकलेल्या, रक्ताळलेल्या अवस्थेत जखडून बसलेला होता. संपूर्ण चौकात ठाकूरांच्या गुंडांचा जल्लोष चालू होता.

पण त्या गोंगाटाच्या मधोमध अचानक एक आवाज दणाणून उठला— तो होता गणपतचा!

त्याचे हात घट्ट बांधलेले होते, अंगावर माराचा तडाखा बसलेला होता, पण त्याच्या आवाजात असा जोर, असा निर्धार होता की चौकभर पसरलेल्या सर्व लोकांचे कान तत्क्षणी त्या दिशेने वळले.

गणपत घशातल्या ताकदीने ओरडला— “ऐका रे माधोपूरकरांनो! किती दिवस ह्या ठाकूरांच्या भीतीखाली तुम्ही जगणार? किती दिवस त्यांच्या लाथाथापडीत तुमची मान झुकवणार? हा महेंद्र ठाकूर, हा विक्रम ठाकूर तुमचा राजा नाहीत! हे तुम्हाला गुलाम करणारं, तुमचं रक्त पिणारं राक्षस आहेत!”

महेंद्र ठाकूर खुर्चीतून दचकून उठला आणि विक्रमने रागाने “हा तोंड बंद करा रे!” अशी आरोळी दिली, पण गणपत थांबला नाही. उलट त्याचा आवाज अजून उंच झाला.

“हे काय बघताय रे तुम्ही सगळे? तुमच्या डोळ्यांसमोर हे दोन ठाकूर तुमच्या गावाला नरक बनवतायत, आणि तुम्ही शांत उभे आहात? काल ह्यांनी पवनला ठार मारलं, अमिषाला ठार मारलं, अजून किती निरपराधांचा बळी घेणार आहेत हे लोक?”

त्याच्या शब्दांनी गर्दीत कुजबुज वाढली. काहीचे डोळे खाली गेले, काहींनी दडपून मान हलवली.

गणपतने पुढे बोलायला सुरुवात केली. त्याचा आवाज आता भावनांनी थरथरत होता, पण तो थांबला नाही.

“हा समर, (त्याने जवळ बेशुद्ध पडलेल्या समरकडे मान वळवली), हा माणूस तुमच्यासाठी लढला रे! माधोपूरच्या पोलीस खात्यातला एक अधिकारी असूनही, हा तुमच्या घरी, तुमच्या जीवाला जपायला धावून आला. ठाकूरांच्या बंदुकीसमोर उभा ठाकला. स्वतःच्या जीवाची पर्वा न करता याने तुमचं रक्षण केलं. आणि तुम्ही मात्र भीतीने गप्प राहणार? हा न्याय आहे का?”

गावकन्यांच्या मनात काहीतरी हलायला लागलं. महिलांच्या डोळ्यांतून हळूच पाणी येऊ लागलं. काही तरुण एकमेकांकडे बघू लागले.

गणपत आता पूर्ण आवेशात आला होता.

“गावकन्यांनो! तुम्ही लक्षात ठेवा— ठाकूरांचे राज्य तुमच्या भीतीवर चालते. पण भीती संपली, की त्यांचा दरारा पण संपेल! आज जर तुम्ही गप्प राहिलात, तर उद्या तुमच्या घरातला कुणी तरी ठार होईल. तुमच्या बहिणींना, तुमच्या लेकरांना, या गुंडांची बळी बनावं लागेल. पण जर आज उठून उभे राहिलात, तर उद्या माधोपूर पुन्हा मुक्त होईल! ठाकूरांचं अत्याचाराचं राज्य संपेल!”

त्याच्या आवाजाने गावातला हवेचा रंगच बदलला. जे गावकरी आधी भीतीने एकमेकांच्या मागे लपले होते, ते हळूहळू पुढे सरकायला लागले. कुणी

काठी घटू पकडली, कुणी दगड उचलला, कुणी एकमेकांना कुजबुजत म्हणाले—“गणपत बरोबर बोलतोय, खरंच आपण उभं राहायला हवं,”

गणपतचा स्वर आता भावनिक झाला—

“मी कोण आहे रे? मी पण कधी तरी ह्या ठाकूराच्या दहशतीला घाबरून मुंबईला पळालो होतो. माझं मन नेहमी खंत खात होतं की मी भ्याड निघालो. पण आज नाही! आज माझ्या जीवाची मला पर्वा नाही! जर मी पडलो तरी माझ्या रक्तातून तुमच्या मुलांना धैर्य मिळेल. पण तुम्ही मात्र आता शांत बसू नका! जागे व्हा, ह्या गुंडांना थारा दाखवा! कारण हे तुमचं गाव आहे, तुमचं घर आहे—आणि हे ठाकूर केवळ तुमचे शत्रू आहेत!”

गणपतचा आवाज अजून जोरात झाला. त्याचे डोळे लाल झाले होते, श्वास जोराने चालला होता, पण आवाजात असा निर्धार होता की तो प्रत्येक गावकच्याच्या अंतःकरणाला भिडत होता.

“आज समरचं बलिदान वाया जाऊ देऊ नका! आज तुम्ही एकत्र आलात, तर हे दहा-पंधरा ठाकूराचे गुंड तुमच्यासमोर टिकणार नाहीत! लक्षात ठेवा—आपण एकत्र आलो, तर आपण हजार आहोत. ते फक्त शंभर आहेत! तुमच्या हातातल्या दगडांमध्येही ताकद आहे, फक्त विश्वास जागा करा!”

गावकरी आता उत्तेजित झाले. गर्दीतून हळूहळू घोषणा उमटायला लागल्या. त्यांच्या डोळ्यांत भीतीसोबत एक चमकती ठिणगी पेटली. काहींनी आपले मूठ घटू आवळले. काहींच्या श्वासात जड उसासा ऐकू आला.

“समर सिंग जिंदाबाद!”

“ठाकूरांचा अंत व्हायलाच हवा!”

“गावकन्यांच्या रक्तावर राज्य नाही चालणार!”

गणपतने शेवटचा आक्रोश केला, आवाज पूर्ण भरून आला— “आज आपण ठरवूया— माधोपूर ठाकूरांचं नाही, तर माधोपूरकरांचं आहे! उभे राहा रे, उभे राहा! न्यायासाठी, आपल्या लेकरांसाठी, आपल्या गावासाठी, उभे राहा !!!”

गावभर तो आवेश पसरला. बायका रडत होत्या, पण त्यांच्या डोळ्यांत धैर्य दिसायला लागलं. पुरुष एकमेकांना हाक मारत होते. तरुण मंडळी दगडफेक करायला पुढे यायला लागली.

महेंद्र ठाकूरच्या चेहेच्यावरचा रंग उडाला. विक्रमने संतापाने ओरडून आपल्या माणसांना तयार राहायला सांगितलं. पण आता हवेतला रंग बदलला होता. गावकन्यांमध्ये भीती नव्हती, तिथे फक्त संताप आणि प्रतिकार होता.

गणपतच्या उद्घोषक आवाजानंतर गावातली तरुण मंडळी, ज्या क्षणभर दडपलेली होती, अचानक उठली. त्यांच्या हातात दगड, लाकडी काठी, आणि जे काही मिळाले ते घेऊन ते चौकाच्या मध्यभागी भरलेल्या गुंडांकडे धावले.

दहशतीने भरलेल्या चौकात अचानक उधाण आले. महेंद्र ठाकूरच्या गुंडांनी तलवारी, काठी आणि दगड घेऊन सुरक्षेची गरज मानली होती, पण तरुणांच्या सामूहिक धडाक्याने ते थोड्याच वेळात ढासळू लागले. हवेतील काटा, जोरदार दगडांचा ठोका, आणि गुंडांच्या ओरडण्याचा गोंगाट— सगळं जणू एका भयंकर रणभूमीत परिवर्तीत झाले होते.

त्यानंतर एकीकडे कोणीतरी धावून आला आणि समर व गणपत यांचे दोन्ही हात मोकळे केले. त्यांना बांधलेल्या साखळ्या तोडल्या गेल्या. समरच्या डोळ्यांत आग होती—रक्तरंजित चेहरा, जखमा, थकवा—सगळा त्याच्या मनातील स्फुरणाला थांबवू शकत नव्हता.

गावकच्यांनी दिलेली साथ बघून समरच्या मनातील धैर्य झपाट्याने पेटले. त्याने जोरात घशातून ओरडून स्वतःला मुक्त केलं आणि त्वेषेने महेंद्र आणि विक्रम ठाकूरकडे धावत गेलो. त्याच्या प्रत्येक पावलात रक्ताची वेगवान उर्जा आणि अपार संताप व्यक्त होत होता.

विक्रम ठाकूरला ज्या कृत्यांची तो किंचाळलेला होता, त्याची आठवण येताच समरच्या हृदयात सूडाग्नीचा ज्वाला उठली. त्याने तलवार हातात घेतली आणि बेदम मारहाण सुरु केली. विक्रम आणि महेंद्र दोघांवरही एकाच वेळेस धडाका झाला—एक झपाटलेला हात, एक जबरदस्त ठोका, तलवारीचा वार, आणि दोघांचे संतापलेले चेहे.

त्याच वेळी गावकरी जणू एक तुफान झुंडीप्रमाणे गुंडांच्या भोवती फिरत होते, प्रत्येकाने ज्या जणावर पकड मिळवली त्यांना स्थिर करून दंड दिला. चारही बाजूने हाणामारी सुरु होती—जखमांचा, रक्ताचा, धडका-धडक्यांचा गोंधळ असे काहीही थांबत नव्हतं.

समरच्या हातातील तलवार जणू भीती आणि क्रोधाची मिश्रण बनलेली होती. त्याने विक्रम ठाकूरवर सतत तडाखा केला, प्रत्येक वार इतका जिज्वाळ्याचा आणि भीषण होता की विक्रमचे डोळे चकाकीने भरले. महेंद्र

ठाकूरला काही ही परिस्थितीत वाचवता आले नाही; समर आणि गावकन्यांच्या एकत्रित आघाताने तो धडधडत खाली आला.

समरच्या प्रत्येक हल्ल्यात केवळ क्रोध नव्हता, तर न्यायाची आग होती—ती आग ज्या दिवशी अमिषा आणि पवन मारले गेले, त्या दिवसापासून त्याच्या हृदयात सळसळत होती. समर थकलेला नव्हता, त्याच्या अंगातली ऊर्जा वाढत होती, आणि जेव्हाही एक वार बसत असे, महेंद्र आणि विक्रम दोघेही हळूहळू जमीन गाठत होते.

गावकरीही त्याच्या पाठिशी होते, प्रत्येकाने एका वेळी एक गुंड खाली केला, त्यांचा मार्ग बंद केला. काही क्षणांनी, जेव्हा सर्व गुंड अर्ध मृत किंवा बंदिस्त झाले, समर आणि गावकरी थांबले आणि सर्वांचे डोळे थोड्या वेळेस शांततेसाठी रिक्त झाले.

आणि त्या क्षणाला, समर जणू स्वतःच्या बळी झालेल्या न्यायासाठी उभा राहिला—त्याच्या हातातले हत्यार, पोटातली आग, आणि हृदयातला वीररस—सर्व काही एकत्रितपणे त्याने न्याय मिळवला. महेंद्र आणि विक्रम ठाकूर, जे संपुर्ण गावावर दहशत पसरवत होते, आता त्यांच्या कृत्यांच्या फलितासमोर पसरलेले होते, मृत्यूच्या पायन्यांवर स्थिर उभे.

समरने दोघांवर अविरत मार सुरु केला. तलवारीच्या प्रत्येक वाराने, त्याच्या शक्तीपूर्ण ठोक्यांनी ठाकूरांच्या चेहन्यांवर आणि शरीरावर खोल चटके बसत होते. त्यांचा संताप, त्यांची भीती, आणि समरची शौर्यगाथा चौकभर पसरली होती. त्याच वेळी गावकर्यांनी सुमारे सर्व गुंडांना पळवून किंवा जखमी

करून जायबंदी केली होती, त्यामुळे समरला कोणत्याही अडथळ्याशिवाय आपल्या तडाख्याचा सामना करायला संधी मिळाली.

शेवटी, समरने विक्रम आणि महेंद्र ठाकूर दोघांनाही त्या ठिकाणी उभं करून, जिथे त्याने आपल्या बायको अमिषा आणि सहकारी पवनवर झालेल्या निर्दय हत्येचा सामना पाहिला होता, त्याच जागी तलवारीने अंतिम वार केला. तलवारीच्या तडाख्याने दोघांचा प्राण गेला.

गावकरी ही दृश्य पाहत होते, त्यांच्या चेहन्यावरील भीती वितळून गेली आणि त्यांच्या डोळ्यांत आनंदाची चमक उगम झाली. त्यांनी जोरदार जल्लोष केला, हातांची तालमी घेतली, आणि एकमेकांना मिठी मारत आनंद व्यक्त केला. चौकात आता फक्त विजयाचा गंध होता, भीतीचा काळ संपला होता, आणि न्याय जिंकलेले होते.

समरच्या मनात शोक, संताप आणि न्यायाची पूर्णता होती. त्याने आपल्या प्रियजनांचा रक्तरंजन बदला घेतला होता आणि गावकर्न्यांनी त्याच्या धैर्याला साथ दिल्याबद्दल त्यांना अंतःकरणातून आभार मानले.

सगळं चौक आता शांत झाले—केवळ रक्ताचा, जखमांचा आणि संघर्षाचा साक्षीदार म्हणून. समर थकला होता, पण त्याच्या डोळ्यांत संतोष होता, न्याय पूर्ण झाला होता. गावकरी हलक्या हाताने त्याच्याभोवती उभे राहिले, मान वाकवून त्याच्या शौर्याला सलाम करत.

थोड्याच वेळात लखनौवरून समरने बोलावलेली स्पेशल फोर्स माधोपूरच्या दिशेने आली, परंतु त्यांच्या आगमनाआधीच समर आणि

गावकर्यानी महेंद्र आणि विक्रम ठाकूरच्या दहशतकारक साम्राज्याचा पूर्णतः खात्मा करून टाकला होता. चौकात उभे राहणारे हरएक गुंड किंवा भ्रष्ट माणूस आता जिवंत नव्हते किंवा गावकच्यांच्या हातांनी निष्प्रभावी केले गेले होते. हळूहळू पहाट झाली होती; आकाशात कोमेजलेले पहाटेचे लालसर रंग गावावर पसरत होते, आणि माधोपूरच्या लोकांच्या आयुष्यात नवी, शांततेची आणि न्यायमुक्त पहाट उगवत होती.

गावातील माणसांना आता भीती नाही, फक्त आनंद आणि समाधान होते. लोकांनी घराबाहेर पडून एकमेकांना मिठी मारली, बाजूंना नाचगाणी आणि हसण्याचा गोंधळ सुरु झाला. त्या दिवसाचा जल्लोष इतका मोठा होता की, सर्वांचे हृदय आनंदाने भरून गेले होते. गोडवा आणि विजयाची अनुभूती प्रत्येकाच्या चेहऱ्यावर स्पष्ट दिसत होती.

समर मात्र या जल्लोषातही शांत उभा होता. त्याच्या नजरेत फक्त एकच गोष्ट होती — अनिता आणि लहानगी निशा. त्याच्या मनात चिंतेचे ढग अजूनही होते. गावाचा सूड घेतला होता, पण त्याची खरी शांती बंगल्यावर जाऊनच मिळणार होती. तो आणि गणपत, रक्तानं भिजलेले, अंगभर जखमा झेललेले, दमलेले पण विजयाच्या गर्वानं उजळलेले, बंगल्याकडे निघाले.

बंगल्याच्या मुख्य दारावर पोहोचल्याबरोबर समरच्या मनाचा ठोका चुकला. काय झालं असेल? हल्लेखोर तिकडे गेले असतील का? पण जेव्हा दरवाजा उघडला, तेव्हा त्याच्या नजरेसमोर जे आलं ते पाहून त्याच्या डोळ्यांत पाणी आलं.

अनिता आणि निशा दोघीही सुरक्षित होत्या. निशाने समरला पाहताच आनंदानं किंचाळून त्याच्या दिशेने धाव घेतली. "बाबा!" ती त्याच्या जखमी अंगाला धरून रडतच त्याच्या मिठीत शिरली. समरच्या अंगावरच्या रक्ताळलेल्या कपड्यांना धरून ती गदगदून गेली. त्या लहानग्या हातांनी त्याला धरलं, जणू तो पुन्हा कधीच तिच्यापासून दूर जाऊ नये.

अनिता दाराशी उभी होती. तिच्या डोळ्यांत प्रचंड काळजी होती, पण त्यात एक समाधानही होतं. समरच्या अंगावरचे जखमा, तलवारीचे ओरखडे, रक्ताचे ठसे पाहून तिला लगेचच समजलं — महेंद्र आणि विक्रम ठाकूर आता संपले आहेत. तिच्या मनातल्या वर्षानुवर्षे साठलेल्या भीतीला, जखमांना आणि अन्यायाला एकदम अंत मिळाला होता.

समरने निशाला एका हाताने उचलून धरलं आणि दुसऱ्या हाताने अनिताला मिठीत घेतलं. त्या क्षणी जखमांची वेदना, थकवा, रक्ताचे डाग सगळं नाहीसं झालं. त्यांच्या हृदयात फक्त एकच भावना होती — एकमेकांचे अस्तित्व. त्या आलिंगनात समरला वाटलं की आयुष्याने त्याला पुन्हा जगण्याची दुसरी संधी दिली आहे, आणि या वेळी तो कधीच आपल्या कुटुंबाला सोडणार नाही.

समरने या सर्व घटनेत गावकच्यांची भूमिका अत्यंत महत्वाची होती, हे लक्षात घेऊन त्याने तीन दिवसाने एक खास कार्यक्रम आयोजित केला. गावच्या चौकात एक मोठा सत्कार करण्यात आला. त्यात समर आणि गणपत या दोन वीरांना मुख्य स्थान दिले गेले. अनिता आणि निशाही मंचावर बसले होते. अनिताच्या नजरेत समरबद्दलचा अभिमान, गर्व, प्रेम स्पष्ट दिसत होते. गावकरी त्यांना ताजे फुलांचे हार देऊन आणि आपल्या श्रद्धांजलींनी सत्कार करत होते.

समर उभा राहिला आणि त्याने गावकच्यांना उद्देशून बोलायला सुरुवात केली. त्याचा आवाज ठाम होता, पण भावनांनी भारलेला.

“आजच्या लढाईत तुम्ही दाखवलेली हिंमत ही खरी ताकद आहे. मी पोलीस अधिकारी आहे, पण खरी पोलिसी तुम्ही केलीत—अन्यायाला थेट छातीठोक उत्तर दिलंत. आजपासून माधोपूरवर कोणाचंही अत्याचाराचं सावट पडणार नाही. तुम्ही स्वतःला मुक्त केलंय, आणि हीच खरी क्रांती आहे.”

गावकच्यांनी टाळ्यांचा गजर केला. वातावरण भारावून गेलं. यानंतर समरने गणपतचा हात धरला आणि सर्वांसमोर त्याला पुढे आणलं. त्याच्या खिशातून एक चेक काढला.

“गणपत, तू या लढाईत माझ्यासोबत खांद्याला खांदा लावून उभा राहिलास. तुझी कहाणी ही प्रत्येक गावकच्याला धैर्य देणारी आहे. मला ठाऊक आहे की कर्जाच्या ओझ्यामुळे तू या गावातून पळून गेला होतास. पण आज तू इथे नायक ठरलास. म्हणून हा दहा लाख रुपयांचा निधी तुला देतो, जेणेकरून तू आपले कर्ज फेडून नव्या आयुष्याला सुरुवात करू शकशील.”

गणपतच्या डोळ्यांतून अश्रू वाहू लागले. तो समरच्या पायाशी बसू पाहत होता, पण समरने त्याला वर उचललं.

“नको रे, तू आता गावाचा हिरो आहेस, तुला कुणाच्याही पाया पडायची गरज नाही,” समर म्हणाला.

गावकच्यांनी जल्लोषात घोषणा दिल्या— “जय समर! जय गणपत! माधोपूर जिंदाबाद!”

त्या दिवशी गावात मेजवानी ठेवली गेली. सर्वत्र दिव्यांच्या रोषणाईने गाव उजळून निघालं. लोकांनी एकमेकांना गोडधोड वाटलं, नृत्य-गाणी झाली. दीर्घकाळांच्या दहशतीनंतर गावाने खन्या अर्थाने उत्सव साजरा केला.

पहाटेच्या किरणांनी माधोपूरच्या आयुष्यात जणू खरोखरच नवी पहाट आणली होती—अन्यायमुक्त, भीतीमुक्त आणि स्वाभिमानी. गावभर हा आनंदाच्या आणि उत्साहाच्या वातावरणात रंगला. प्रत्येक घरात आणि प्रत्येक रस्त्यावर लोक आपले विजयाचा आनंद व्यक्त करत होते. माधोपूर आता दहशत आणि अन्यायापासून मुक्त झाला होता; त्या शहराच्या लोकांच्या जीवनात न्याय, शांतता, आणि नवा आत्मविश्वास परत आला होता. समर आणि गणपतच्या धैर्याने, गावकन्यांच्या साहसाने, आणि सत्याच्या विजयाने हा दिवस ऐतिहासिक बनला.

सत्कार संपल्यानंतर समर आणि गणपत एकांतात उभे राहिले. समरच्या डोळ्यात अजूनही त्याच्या बायको अमिषा आणि सहकारी पवनच्या हत्येची जळजळ होती, पण विजयाची थोडी शांतीही त्याच्या अंतकरणात होती. त्याने गणपतकडे पाहिले, त्याच्या चेहन्यावर श्रद्धा आणि कृतज्ञतेची झळक होती.

“तुझ्या धैर्याशिवाय मी हे कधीही करू शकत नाही,” समरने हळू आवाजात सांगितले. “तु आपल्या भीतीला बाजूला ठेवून खेरे सत्य कोर्टात आणले. तुझ्या साहसामुळे माझ्या बायकोला आणि पवनला न्याय मिळाला, आणि माधोपूरला दहशत मुक्त शहर बनवण्याची संधी मिळाली.”

गणपत थोडा लाजलेला होता, पण मनापासून खुश झाला. त्याने समरचा हात घटू पकडला आणि हळूच त्याला निरोप दिला, “आता तु आपल्या

जीवनात नव्या सुरुवातीसाठी जा. मी नक्की परत येईन, आणि आपण पुन्हा भेटू. पण आता तुला तुझ्या जीवनाकडे वळायचं आहे. अनिता तुझी वाट पाहते आहे. तिच्यासोबत नवं आयुष्य सुरू कर. माझ्या आशीर्वादाने तुझं घर कायम सुखाचं राहील.” समरनेही मनापासून होकार दिला. त्याने गणपतकडे हसत नजरेने बघितले, आणि मनात ठरवले की आता तो आपल्या आयुष्याची दिशा बदलेल.

अनिताही गणपतजवळ आली, त्याच्या हातात हात ठेवून डोळ्यातल्या पाण्याने म्हणाली, “तुमच्यामुळेच आज समर माझ्यासोबत आहे. आयुष्यभर तुमचे क्रृष्ण मानते.”

गणपतने हसत मान हलवली, आणि आपल्या मुंबईतील घराकडे परत निघाला. गावकरी त्याला निरोप देत होते, आणि तो हळूहळू गर्दीतून नजरेआड झाला. गणपत निघून गेला आणि मुंबई मध्ये आपल्या घरी परत गेला.

समर मात्र माधोपूरमध्ये राहून आपल्या कर्तृत्वाचा आणि धैर्याचा अनुभव घेत राहिला. काही आठवड्यांनंतर, देशभरातल्या पोलीस आणि प्रशासनिक अधिकाऱ्यांनी त्याच्या धैर्याचे आणि सेवाभावाचे कौतुक केले. अखेर त्याला राष्ट्रपती पदकाने सन्मानित करण्यात आले.

समरच्या डोळ्यात हे पदक जरी चमकत होते, तरी त्याचे अंतकरण अजूनही दुखी होते—त्याच्या विजयामागे असलेली कष्टमय कथा, त्याची बायको आणि सहकाऱ्यांचे बलिदान, आणि त्या न्यायासाठी केलेल्या प्रयत्नांची आठवण त्याला सतत होती. पण गणपत आणि गावकाऱ्यांच्या

साहसाने, त्याच्या मनात नवा आत्मविश्वास आणि कर्तव्याची भावना उगवली होती, आणि माधोपूर आता शांततेचे, न्यायाचे आणि आशेचे शहर बनले होते.

माधोपूरमधील त्या रक्तरंजित रात्रीनंतर गावावर शांततेचे आणि आशेचे नवे सावट पसरले होते. महेंद्र ठाकूर आणि विक्रम ठाकूर यांचा नायनाट झाल्यामुळे गाव पुन्हा निर्धास्त श्वास घेत होता. या सगळ्या घटनांनंतर समर आणि अनिताचे नाते अजून घटू झाले. एकमेकांच्या दुःख-सुखात त्यांनी आधार दिला, जखमा भरून काढल्या आणि नव्या आयुष्याची स्वप्ने रंगवू लागले.

निशालाही अनिताचा खूप लळा लागला होता. आईसारखा जिव्हाळा आणि आपुलकी तिने त्याच्यावर ओतली होती. समरच्या घरात पुन्हा एकदा हास्याचे, ऊबदारपणाचे आणि प्रेमाचे वातावरण फुलायला लागले.

काही दिवसांनी, समर आणि अनिताने लग्नाचा निर्णय घेतला. तेथील गावकरी, पोलीस दल आणि त्यांच्या मित्रमंडळींना हा निर्णय ऐकून मनापासून आनंद झाला. त्यांनी मात्र लग्न धुमधडाक्यात न करता, साध्या आणि सोप्या पद्धतीने करण्याचा निर्णय घेतला. कारण दोघांनाही भपकेबाजपणा नको होता; त्यांच्या दृष्टीने प्रेम, विश्वास आणि आपलेपणा हाच सर्वात मोठा उत्सव होता.

लग्नाच्या वेळी गावातील छोटेखानी मंदिर सजविण्यात आले. पांढऱ्या-पिवळ्या फुलांच्या तोरणांनी जागा फुलली होती. मंगळाष्टकांच्या स्वरांनी वातावरण मंगलमय झाले होते. अनिता शुभ्र नववधूच्या वेषात होती आणि समर परंपरागत पोशाखात तिच्या शेजारी उभा राहिला होता. दोघांच्या डोळ्यांत एकमेकांसाठी ओतप्रोत प्रेम आणि भविष्याची स्वप्ने झळकत होती.

समरने गणपतलाही लग्नाचे खास आमंत्रण पाठवले होते. तो दूरवरून खास येऊन पोहोचला. गणपतने समर आणि अनिताला पाहताच डोळ्यातील आनंद लपवू शकला नाही. समरने त्याला मिठी मारली आणि दोघांच्या नजरेत त्या दिवसांची आठवण दाढून आली—जिथे जीवघेण्या प्रसंगी त्यांनी एकत्र खांद्याला खांदा लावून लढा दिला होता.

गणपतने नवदाम्पत्याला मनापासून आशीर्वाद दिला. हसत-हसत म्हणाला,

“समर, तुला आयुष्यभर हीच साथ मिळो, आणि अनिता, तुला या धैर्यवान नवच्याचा आधार आयुष्यभर लाभो. तुम्हा दोघांच्या संसाराला माझ्या शुभेच्छा.”

गावकच्यांच्या जल्लोषात समर आणि अनिताचे लग्न पार पडले. त्या दिवशी माधोपूरमध्ये पुन्हा एकदा आनंदाची लहर उसळली होती—या वेळेस रक्तपातामुळे नव्हे, तर प्रेम आणि नव्या सुरुवातीच्या उत्सवामुळे.

अश्याप्रकारे माधोपूरचा काळा अध्याय संपूष्टात आला. गावकरी भयमुक्त झाले, आयुष्य पुन्हा रुळावर आले. समरच्या धैर्य आणि त्यागामुळे गावावर नव्या पहाटेचा सूर्य उगवला.

पण समरचा प्रवास इथेच थांबणारा नव्हता. त्याच्या कामगिरीची दखल घेत दिल्लीवरून त्याला तातडीचे बोलावणे आले. अजून एक शहर अन्याय आणि दहशतीच्या सावटाखाली होते—आणि त्याला मुक्त करणे हीच समरची पुढची जबाबदारी होती.

समर शांत नजरेने अनिताकडे पाहत म्हणाला, ‘लढा अजून बाकी आहे पण पण मला विश्वास आहे कि प्रत्येक विजय मला तुझ्या प्रेमामुळे शक्य होईल.’

त्या क्षणी त्याच्या आयुष्याला एक नवे ध्येय मिळाले होते—प्रत्येक गाव, प्रत्येक शहर अन्यायमुक्त करणे. आणि अशा रीतीने माधोपूरच्या लढाईची कहाणी संपली, पण समरच्या पराक्रमाचा प्रवास अजून सुरु होता ✨

चार बुकं वाचून शहाणपण येतंय होय?
हो! आम्ही म्हणतो येतं. वाचन करणारी माणसं त्यांच्याबरोबरच्या वाचन न
करणाऱ्या माणसांहून अधिक प्रगल्भ आणि विचारी असतात.

कोणत्याही प्राण्याला, सजीवाला, अनुभवाने शहाणपण येतं. इतर प्राण्यांना
काही प्रमाणात त्यांचे जन्मदाते थोडंफार शिक्षण देतात.

पण मानव हा असा प्राणी आहे ज्याला पुर्वी जगलेल्या आणि आता या जगात
नसलेल्या माणसांचे अनुभवही शिकता येतात. ते पुस्तकांद्वारे.

माणसाला आपल्या सभोवताली नसलेल्या, दूर देशातल्या माणसांचे अनुभव
समजून घेऊन शिकता येतं. तेही पुस्तकांद्वारे.

प्रत्यक्ष अनुभवांहून चांगला शिक्षक नाहीच. पण इतरांना आलेले अनुभव,
त्यांनी खाललेल्या ठेचा याही माणसाला शिकवतात आणि शहाणे करून सोडतात.

म्हणून वाचा. वाचत रहा. इतरांना वाचायचा आग्रह करा.

वाचाल तर वाचाल हे शंभर टक्के सत्य आहे.

मंडळी!

वाचायला तर हवंच!

www.esahity.com

esahity@gmail.com

9987737237

ई साहित्य प्रतिष्ठान. एक प्रसन्न अनुभव.

(ही काढंबरी वाचल्याबद्दल धन्यवाद! आपल्या प्रतिक्रिया ७०३०१९०३७९ या
व्हॉट्सॅप नंबरवर लिहून पाठवा. सोबत आपले नाव, गांव/शहर आणि व्यवसाय/नोकरी
ही माहिती लिहायला विसरू नका!) – लेखक

